

Αριθ. εφ. 132907

ΕΤΟΣ Αον

ΤΕΥΧΟΣ 1
ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 1919

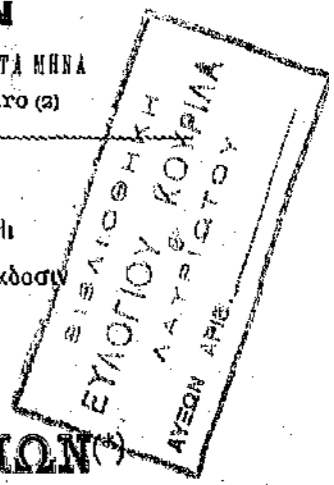
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣ. ΑΛΗΘΕΙΑΣ.

Ο ΝΕΟΣ ΠΟΙΜΗΝ

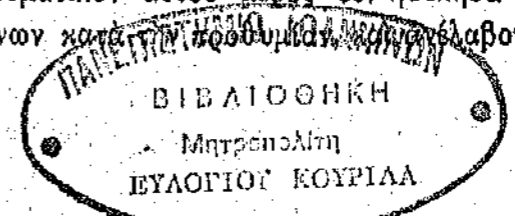
ΘΕΟΛΟΓΙΚΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΕΚΔΙΔΟΜΕΘΟΝ ΚΑΤΑ ΜΗΝΑ
ΣΥΝΔΡΟΜΗ ΜΟΝΟΝ ΕΤΗΣΙΑ ΔΙΠ. ΟΘΩΜ. ΔΤΟ (2)

Ἀφιερῶται τῷ ἐπιτίμῳ Κυρίῳ
ΜΠΟΔΟΣΑΚΗ ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗ
διὰ τὴν γενναίαν αὐτοῦ χορηγίαν πρὸς ἔκδοσιν
τοῦ παρόντος Περιδικοῦ

ΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΗΜΩΝ

Τὰ μεγάλα τῶν ἡμερῶν ἡμῶν γεγονότα καὶ ἡ προσδοκωμένη νέα τῶν πραγμάτων κατάστασις ἐπεισαν τοὺς ἀρμοδίους νὰ τροποποιήσωσι μὲν πῶς τὸν σκοπὸν καὶ χαρακτηριστῆρα τοῦ ἐπισήμου τῶν Πατριαρχείων ὄργανου, τῆς «Ἐκκλησιαστικῆς Ἀληθείας», νὰ ἐνεργήσωσι δὲ τὰ δέοντα πρὸς πραγμάτωσιν τῆς καὶ πρότερον κατανοηθείσης ἀνάγκης καὶ ἐκ περιστάσεων παντοίων τέως ἀνεκπληρώτου μεγάλης εὐχῆς, τῆς δημοσιεύσεως παραρτήματός τινος ἢ Δελτίου ἐκείνης, μηνιαίου τινὸς θεολογικοῦ περιοδικοῦ, τῆς αὐτῆς μὲν, κατ' οὐσίαν ὕλης, ἐπιστημονικωτέραν ὅμως ἔχοντος τὴν χροιάν καὶ ἐκδιδομένου τῇ συνεργασίᾳ ἀναλόγων παρ' ἡμῖν λογίων καὶ ἐπιστημόνων. Τὴν φροντίδα καὶ ἐποπτεία τοῦ οικονομικοῦ καὶ τεχνικοῦ μέρους τοῦ ἔργου ἔχοντων ἄλλων, περὶ τὸ πνευματικὸν αὐτοῦ μέρος δὲν ἠθέλησα νὰ ὑστερήσω ἐκείνων κατὰ τὴν προθυμίαν ἡμῶν λαβὸν νὰ συν-

εισφέρω ἐκ τῶν πρώτων τὴν συνεργασίαν μου πρὸς τε ταχεῖαν τοῦ καλοῦ ἔργου ἔναρξιν καὶ πρὸς εὐπρόσωπον, ὡς ἔνεστι, διεξαγωγὴν αὐτοῦ, καὶ δὴ κατὰ τὸ παρὰ πόδας πρόγραμμα.

Ἰδέα ἀρχουσα τοῦ προγράμματος τοῦ ἡμετέρου περιοδικοῦ θὰ εἶναι αὕτη ἐκείνη, ἣν ὑπεμφαίνει μὲν καὶ ἡ ἐπιγραφή αὐτοῦ Νέος ποιμὴν, ἐνέχει δὲ καὶ ἐκφράζει σαφῶς τὸ ἐν τῇ προμετωπίδι αὐτοῦ ἐγγεγραμμένον λόγιον τοῦ Κυρίου, ὅτι «ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἦλθε διακονηθῆναι, ἀλλὰ διακονῆσαι». Τοὺς λόγους τούτους ἐξήνεγκεν ὁ Κύριος ἐλέγχων καὶ ἐπανορθῶν ὡς πεπλανημένας καὶ ἐθνικοῖς ἐμπρεπούσας τὰς περὶ ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας ὑπολήψεις ἐκείνων ἐκ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, ὅσοι μὴπω ἀποβαλόντες τὴν παρὰ τῷ Ἰσραηλιτικῷ λαῷ ἔλπαλαι κοινῶς φερομένην δόξαν περὶ τοῦ Μεσσοῦ ὡς τινος ἐπιγείου καὶ ἐνδόξου βασιλέως, ἀντεποιοῦντο διακρίσεων καὶ ἐξαιρετικῶν θέσεων ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ. «Οἴδατε, λέγει, ὅτι οἱ δοκοῦντες ἀρχεῖν τῶν ἐθνῶν κατακυριεύουσιν αὐτῶν, καὶ οἱ μεγάλοι αὐτῶν κατεξουσιάζουσιν αὐτῶν· οὐχ οὕτω δὲ ἔσται ἐν ὑμῖν, ἀλλ' ὅς ἐάν θέλῃ μέγας γενέσθαι ἐν ὑμῖν, ἔσται ὑμῶν διάκονος, καὶ ὅς ἐάν θέλῃ ἐν ὑμῖν εἶναι πρῶτος, ἔσται πάντων δούλος. Καὶ γὰρ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἦλθε διακονηθῆναι, ἀλλὰ διακονῆσαι, καὶ δοῦναι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ λύτρον ἀντὶ πολλῶν» (Μαρκ. κ. ι', 42—45). Τὸ αὐτὸ τοῦτο, ὅτι πᾶσα ἀρχὴ καὶ ἐξουσία εἶναι τις διακονία καὶ ὑπηρεσία πρὸς τοὺς ἀρχομένους καὶ ἐξουσιαζομένους, ὅτι ἡ τοιαύτη ἐκδοχὴ καὶ ἀσκησις τῆς οἰαςδήποτε θέσεως καὶ δυνάμεως, καὶ μόνῃ αὕτη εἶναι ὑπηρετικὴ καὶ στοχαστικὴ καὶ τοῦ καλῶς ἐννοουμένου ἰδίου συμφέροντος καὶ πρωτείου, καὶ τῆς ἰδίας ἀληθινῆς τιμῆς, καὶ τοῦ ἰδίου ἀληθινοῦ μεγαλείου, τὴν αὐτὴν ἐννοίαν ἐπὶ τῷ αὐτῷ παρα-

δείγματι τῷ τοῦ Κυρίου, ἐκφράζουσι καὶ οἱ ἀποστολικοὶ λόγοι, δι' ὧν προτρέπονται καὶ παρακαλοῦνται οἱ ἐκ τῶν ἐν Φιλίπποις πιστῶν μὴπω τῶν παλαιῶν ἔξεων ὀλοσχερῶς ἀπηλλαγμένοι καὶ περὶ διακρίσεων καὶ ὑπεροχῶν πρὸς ἀλλήλους διακρούμενοι, «ἵνα τὸ αὐτὸ φρονῶσι... μὴδὲν κατὰ ἐριθείαν μὴδὲ κατὰ κενοδοξίαν, ἀλλὰ τῇ ταπεινοφροσύνῃ ἀλλήλους ἡγούμενοι ὑπερέχοντας ἑαυτῶν, μὴ τὰ ἑαυτῶν ἕκαστος σκοποῦντες, ἀλλὰ καὶ τὰ ἑτέρων ἕκαστος, τοῦτο φρονούντες ἐν ἑαυτοῖς, ὃ καὶ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ὃς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων οὐκ ἀρπαγμὸν ἠγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε μορφὴν δούλου λαβὼν, ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος, καὶ σχήματι εὐρεθείς ὡς ἀνθρώπος ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν ὑπήκοος γενόμενος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ. Διὸ καὶ ὁ Θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσε καὶ ἐχαρίσατο αὐτῷ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα, ἵνα ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ πᾶν γόνυ κάμῃ ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων, καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσῃται ὅτι κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρὸς;» (Φιλ. β', 1—11).

Ἡ τοιαύτη χριστιανοπρεπὴς ἐμδοχὴ καὶ ἀσκησις τῆς οἰαςδήποτε δυνάμεως καὶ ὑπεροχῆς, καίπερ ἀπ' εὐθείας ἀφορῶσα πρὸς ὅσους ἐπὶ τὸ ἐθνικώτερον καὶ ἰδιοφελέστερον χειρίζονται ἢν ἔχουσιν ἀρχὴν καὶ ἐξουσίαν ἔστω καὶ κατ' ἀντιπροσωπεῖαν τῆς πολιτείας, εἶναι ὅμως ἐφαρμοσίμος καὶ εἰς τὴν πολιτείαν αὐτῶν, ὡς ἐν ὄλον ἐκλαμβανομένην, κατ' ὅσον καὶ αὕτη, κατὰ τὴν ἀρχαίαν προᾶξιν καὶ θεωρίαν, ἑαυτὴν καὶ μόνῃ ἐλογίζετο κυρία πάντων τῶν ἐν αὐτῇ, προσώπων τε καὶ πραγμάτων, καὶ ἐν πᾶσιν ἐπιδιώκουσα μόνον τὴν ἰδίαν ἑαυτῆς εὐφροστίαν καὶ ἀνάδειξιν ὡς ὀλοότητος δὲν εἶχε τὰ ἄτομα εἰμὴ ὡς ἀπλά μέσα, καὶ εἰς οὐδὲν λογιζομένη τὴν ἐκάστου ἐλευθερίαν καὶ εὐξίαν ὡς προσώπου ἀφειδῶς ἐδυσίαζεν αὐτὰς εἰς τὸν βωμὸν τῆς ὀλο-

τητός. Ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ χριστιανικοῦ πνεύματος, τοῦ τιμῶντος πάντα ἄνθρωπον ὡς τοιοῦτον, ὡς εἰκόνα μὲν τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς, ὡς ἀντικείμενον δὲ τῆς ἰδιαιτέρας αὐτοῦ προνοίας τε καὶ οἰκονομίας, τῆς ἐν Χριστῷ ἀπολυτρώσεως καὶ σωτηρίας ἀδιακρίτως πάσης ἡλικίας καὶ θέσεως καὶ καταστάσεως (Ματ. 18, 10—14, Λουκ. 15, 7—10. α'. Τιμ. 2, 4—6), ἡ ἐθνικὴ ἐκείνη ἐκδοχὴ ὑπεχώρησε κατὰ μικρὸν τῇ χριστιανικῇ, καὶ ἀντὶ τῆς παλαιᾶς πράξεως καὶ θεωρίας ἀντεισῆχθη ἡ νέα, ἡ ὡς ἀπλᾶ μέσα λογιζομένη μόνον τὰ μὴ ἔχοντα ἠθικὸν καὶ προσωπικὸν χαρακτῆρα, οὐδέποτε δὲ τὰ ἔχοντα τὸν χαρακτῆρα τούτον. Ἐν ᾧ δὲ ἐκεῖνα, πάντοτε χρησιμεύοντα ὡς μέσα μόνον, οὐδέποτε ἀποτελεῖσι σκοπὸν αὐτοτελεῖαι, πᾶσα δὲ ἀντίστροφος χρῆσις αὐτῶν, καὶ εὐδοκιμοῦσα πρὸς καιρὸν, δὲν δύναται νὰ ἀσφαλίσῃ μόνιμως τὸ προσωπικὸν, συμβαίνει τὸ ἐναντίον εἰς τὰ ἔχοντα φύσιν ἠθικὴν καὶ προσωπικὴν. Ταῦτα δύναται μὲν νὰ χρησιμεύωσι καὶ ὡς μέσα ὑπηρετικὰ ἄλλων σκοπῶν ὑψηλοτέρων, καὶ οὕτως ὅμως χρησιμοποιοῦμενα δὲν ἀποβάλλουσιν οὔτε τὴν προσοῦσαν αὐτοῖς αὐτοτέλειαν οὔτε ὃν ἔχουσιν ἴδιον σκοπὸν καὶ τέλος, ἀλλὰ καὶ θυσιάζονται πρὸς καιρὸν χάριν ἐκείνων, ἔχουσι τὴν ἐκβασιν ἀγαθὴν καὶ μόνιμον. Εἶναι καὶ εἰς ταῦτα ἐφαρμόσιμα τὰ δεῦμωρα λόγια τοῦ Κυρίου «ὁ εὐρὼν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἀπολέσει αὐτήν, καὶ ὁ ἀπολέσας τὴν ψυχὴν αὐτοῦ εὐρήσει αὐτήν» (Ματ. 10, 29. Ἰωάν. 12, 25).

Ἰσχύουσι ταῦτα ὅχι μόνον ἐπὶ τῶν ἰδιωτικῶν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν κοινῶν. Ὁν τρόπον τὸ ἄτομον, ὡς ὄν προσωπικὸν καὶ ἠθικὸν, δὲν δύναται νὰ χρησιμεύῃ χριστιανικῶς μόνον ὡς ἀπλοῦν μέσον καὶ ὄργανον ὑπηρετικὸν οὔτε ἑτέρου ὡς δοῦλος αὐτοῦ κατὰ τὴν ἀρχαίαν τοῦ ὀνόματος ἐκδοχὴν,

οὔτε τῆς πολιτείας αὐτῆς, κατὰ τὴν πάλαι κρατοῦσαν πρᾶξιν καὶ θεωρίαν, ἀλλὰ καὶ ὑπηρετοῦν ἄλλῳ διασφῆζει ἣν ἔχει αὐτοτέλειαν προσωπικῆς ἐλευθερίας καὶ ἀτομικοῦ σκοποῦ, τοιοιυτοτρόπως καὶ ἡ πολιτεία, ὡς ἴδιον κοινωτικὸν καὶ ἠθικὸν πρόσωπον, δὲν ὑφίσταται μόνον ὡς μέσον καὶ ὄργανον ὑπηρετικὸν οὔτε τοῖς ἀπλοῖς ἰδιώταις, οὔτε αὐτοῖς τοῖς τὰς πολιτικὰς ἀρχὰς καὶ ἐξουσίας περικειμένοις, ἀλλὰ καὶ συνεργοῦσα τὸ ἐπ' αὐτῇ καὶ χρησιμεύουσα εἰς τὸ ἐκείνων καλόν, διασφῆζει μὲν τὴν ἴδιαν αὐτοτέλειαν, ὑπηρετεῖται δὲ ὑπ' ἐκείνων ἐν τῇ ἐπιδιώξει τοῦ ἰδίου αὐτῆς σκοποῦ.

Δὲν ἀποτελεῖ ἐξαιρέσιν οὐδ' αὐτὴ ἡ κορυφὴ τῆς πολιτείας. Ὡς ὄν προσωπικὸν καὶ ἠθικὸν ἔχει βεβαίως καὶ ὁ ἀνώτατος ἀρχὸν καὶ ἡγεμόν τὴν ἴδιαν αὐτοτέλειαν, οὐδ' ἔχει ἀξίαν τινὰ μόνον ὡς ὄργανον ὑπηρετικὸν τοῖς σκοποῖς τῆς πολιτείας. Ἀφ' ἑτέρου ὅμως δὲν εἶναι καὶ ἡ πολιτεία ἰδιοκτησία τις αὐτοῦ ὑπηρετικῆ ταῖς ἰδίαις αὐτοῦ βλέψαι καὶ τοῖς ἰδίαις σκοποῖς καὶ σπουδασίαις.

Ὁ αὐτὸς λόγος καὶ κανὼν καὶ περὶ τῆς Ἐκκλησίας, ὡς τε σώματος ὅλου καὶ ὡς κυβερνώσης πνευματικῆς ἀρχῆς θεωρουμένης. Οἱ ταύτην ἐγκεχειρισμένοι δὲν εἶναι μὲν ἀπλᾶ μέσα καὶ ὄργανα ὑπηρετικὰ, πάσης προσωπικῆς αὐτοτελείας καὶ παντὸς ἰδίου σκοποῦ ἀπηλλοτριώμενα· δὲν εἶναι ὅμως καὶ κύριοι καὶ ἐξουσιασταὶ τῶν κατ' αὐτήν (2 Κορ. 1, 24. 1 Πέτ. 5, 2), οὐδὲ χειρίζονται ταῦτα ὡς μέσα ὑπηρετικὰ τῶν ἰδίων ἑαυτῶν σκοπῶν καὶ συμφερόντων. Καὶ ὡς ὅλον ἐκλαμβανομένη, ὡς τὸ σύνολον τῶν εἰς Χριστὸν πιστευόντων καὶ ἀναγνωριζόντων αὐτὸν ὡς τὴν ἀόρατον κεφαλὴν οὗ ἀποτελοῦσιν ἐνιαίου καὶ μυστικοῦ σώματος, οὐδὲ οὕτω νοουμένη ἡ Ἐκκλησία οὔτε ἔχει ἕκαστον ἐπὶ μέρους πιστὸν ὡς ἀπλοῦν ὄργανον τῶν

γενικῶν αὐτῆς σκοπῶν, οὔτε αὐτὴ χρησιμεύει ὡς ἀπλοῦν ὄργανον καὶ μέσον τῆς ἐκάστου πνευματικῆς αὐξήσεως καὶ σωτηρίας, ἀλλ' ἐνεργεῖ συγχρόνως καὶ ὡς μέσον καὶ ὡς σκοπός, κατὰ τὸ συμβαῖνον ἐν παντὶ ὑγιαίνοντι ὀργανικῷ σώματι, ἐν ᾧ τὰ μέλη ὑπηρετοῦσι τῷ ὅλῳ, τὸ δὲ ὅλον ὑπηρετεῖ τοῖς μέλεσιν (Ρωμ. 12,4—5. α' Κυρ. 12,12—27). Καὶ πρὸς αὐτὴν δὲ τὴν ἀόρατον αὐτῆς κεφαλὴν καὶ πρὸς αὐτὸν τὸν διὰ τοῦ ἰδίου αἵματος ἐξαγοράσαντα καὶ οἰκειωσάμενον αὐτὴν Κύριον (Πραξ.20,28. 1 Περ.2,9), οὐδὲ πρὸς αὐτὸν ἔχει ἐν εἴδει ἀπλοῦ ὄργάνου καὶ μέσου ὑπηρετικοῦ πρὸς μόνην τὴν ἐκείνου δόξαν, ἀλλ' ἔχει καὶ τὸν ἴδιον ἑαυτῆς σκοπὸν, τὴν ἑαυτῆς πνευματικὴν εὐεξίαν καὶ ἐπίδοσιν καθ' ὅλου τε καὶ καθ' ἕκαστον μέλος, ὑπὲρ ἧς αὐτὸς ὁ Κύριος οὐ μόνον ἑαυτὸν προσήνεγκεν θυσίαν καὶ λύτρον, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν ἀπήρτισε τὴν ἐκκλησιαστικὴν ὀργάνωσιν καὶ ὑπουργίαν «πρὸς τὸν καταρτισμὸν τῶν ἀγίων . . . . εἰς ἄνδρα τέλειον, εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος αὐτοῦ». (Ἐφ. 4,11—13).

Προϋτάξαμεν τὰ γενικώτερα ταῦτα, ἵνα δειχθῇ ποῖα τις ἔσται ἡ σχέση τοῦ ἡμετέρου περιοδικοῦ πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν ἡμῶν. Ὡς παράρτημα τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ὄργανου, τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἀληθείας, θὰ χρησιμεύσῃ ὡς ὄργανον ὑπηρετικὸν τῇ Ἐκκλησίᾳ κατὰ τὴν διπλὴν αὐτῆς ὄψιν, ὡς τε ὀλότητος καὶ ὡς κυβερνητικῆς ὀργανώσεως καὶ διοικήσεως. Ἀφ' ἑτέρου ὁμοῦ θὰ ἔχῃ καὶ ἰδίαν τινὰ αὐτοτέλειαν, καὶ ἰδίον τινὰ σκοπὸν, τὸ ὑπηρετεῖν τῇ θρησκευτικῇ Ἀληθείᾳ ἐν τῇ ιδιότητι αὐτοῦ ὡς περιοδικοῦ θεολογικοῦ. Καθὼς δηλ. πᾶσα ἀλήθεια, οὔτω καὶ ἡ θρησκευτικὴ, ὡς τι καθ' ἑαυτὸ περιμάχητον καὶ περιζήτητον, ἀνήκει εἰς ὅσα, ἠθικὸν ἔχοντα χαρακτῆρα, αὐτὰ ἐν ἑαυτοῖς ἔχουσι τὸν ἴδιον σκοπὸν καὶ τὴν ἰδίαν αὐτοτέ-

λειαν, οὐδὲ προσκτῶνται τὴν ἀξίαν αὐτῶν ἐκ μόνης τῆς χρησιμότητος αὐτῶν πρὸς ἄλλον τινὰ σκοπὸν, μᾶλλον ἢ ἦττον ἀξιόλογον. Ἐπειδὴ ὁμοῦ ἡ πρόσθετος αὐτῆ ἀξία δὲν μειοῖ, ἀλλὰ μᾶλλον ἐπαυξάνει τὴν αὐτοτελεῖ ἀξίαν τῆς ἀληθείας, θὰ ἀφορᾷ μὲν τὸ ἡμέτερον Περιοδικὸν εἰς τὴν ζήτησιν καὶ εὐρεσιν τῆς ἀληθείας ἐν τῷ ἰδίῳ κύκλῳ πρῶτον, ἐν τοῖς ἰδίῳις θεολογικοῖς μαθήμασι, καὶ ἔπειτα ἐν ἄλλοις κύκλοις καὶ μαθήμασι σχετιζομένοις πρὸς ἐκεῖνα, εἴτε ἐκ τῶν φιλοσοφικῶν εἴτε ἐκ τῶν φιλολογικῶν καὶ ἱστορικῶν εἴτε καὶ ἐξ ἄλλης τινὸς ἐκ τῶν θύραθεν λεγομένων ἐπιστημῶν, πλὴν θὰ ἀρέσκηται μᾶλλον εἰς ἐκείνην τὴν ἐξερεύνησιν τῆς ἀληθείας, ἣτις θὰ εἶναι ταυτοχρόνως καὶ τῶν ἐξωτερικωτέρων καὶ πρακτικωτέρων τῆς διοικήσεως Ἐκκλησίας ἀναγκῶν ὑπηρετικῆ καὶ τῶν θρησκευτικῶν καὶ ἠθικῶν ἀπαιτήσεων τοῦ ὅλου ἐκκλησιαστικοῦ συστήματος ἱκανοποιητικῆ. Ἡ ζήτησις τῆς ἀληθείας χάριν τῆς ἀληθείας αὐτῆς, ἡ ἀληθεια διὰ τὴν ἀλήθειαν, βεβαίως εἶνε πάσης τιμῆς ἀξία, ἀλλὰ καθίσταται τιμιωτέρα, ὅτιν ἀποβαίνει καὶ χρησίμη, χρησίμη πρὸς ὑπόδειξιν τοῦ ἐλλείποντος καλοῦ ἢ τοῦ ὑφισταμένου κακοῦ, χρησίμη πρὸς διόρθωσιν καὶ θεραπείαν τοῦ θεραπεύσεως καὶ διορθώσεως χρῆζοντος, καὶ χρησίμη πρὸς βελτιώσιν τοῦ βελτιώσεως δεομένου.

Ἀλλὰ τὸ Περιοδικὸν ἡμῶν δὲν θὰ περιορισθῇ εἰς μόνον τὰ τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας, καὶ ταύτης ἐντὸς τῶν ὁρίων τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου περιεχομένης, ἀλλὰ θὰ ἀφορᾷ καὶ πρὸς εὐρύτερους ὁρίζοντας, καὶ οὐ μόνον πρὸς τὰς ἐκασταχοῦ αὐτοκεφάλους καὶ ὁμοδόξους Ἐκκλησίας, ἀλλὰ καὶ τὰς μὴ ὁμοδόξους ἡμῶν χριστιανικὰς Ἐκκλησίας καὶ κοινότητας, οἷον εἰ ἐκχριστιανίζον τὸ τοῦ ἀρχαίου ποιητοῦ *homo sum, nihil humani a me alien-*

sum puto άνθρωπος ὢν οὐδὲν ἀνθρώπινον ἀλλότριόν μοι ἡγοῦμαι. *Sum Christianus, nihil Christiani alienum a me puto*, χριστιανὸς ὢν οὐδὲν χριστιανικὸν ἀλλότριόν μοι ἡγοῦμαι. Θεία πάντως παραχωρήσει καὶ ταῖς ἐπιρραϊαῖς τοῦ ἀρχιερέως συνηνώθησαν ἐν τῷ μακρῷ χρόνῳ παντοῖα αἰτία παραπλανήσεων, καὶ νῦν μὲν ἐκ παρανοήσεων, νῦν δ' ἐξ ἄλλων ἀδυναμιῶν ἀνθρώπινων ἐράνησαν πολλοὶ ἐκάστοτε καὶ ἑκασταχοῦ δυσήκοοι τῇ προτροπῇ καὶ παρακλήσει τοῦ Ἀποστόλου πρὸς τὸ «ἀξίως περιπατήσαι τῆς κλήσεως ἣς ἐκλήθησαν, μετὰ πάσης ταπεινοφροσύνης καὶ πραότητος, μετὰ μακροθυμίας ἀνεχόμενοι ἀλλήλων ἐν ἀγάπῃ, σπουδάζοντες τηρεῖν τὴν ἐνότητα τοῦ πνεύματος ἐν τῷ συνδέσμῳ τῆς εἰρήνης, τοῦτο λογιζόμενοι, ὅτι ἐν σῶμα καὶ ἐν πνευμά εἰσι πάντες, ὅτι μία αὐτοῖς ἡ ἐλπίς τῆς κλήσεως, εἰς Κύριος, μία πίστις, ἐν βάπτισμα, εἰς Θεὸς καὶ πατὴρ πάντων, ὁ ἐπὶ πάντων καὶ διὰ πάντων καὶ ἐν πᾶσιν» (Ἐφ. 4, 1—6). Ἄλλ' ἢ οὕτως ἢ ἄλλως συντελεσθεῖσα τῷ χρόνῳ διάρρηξις καὶ διάσπασις τῆς ἐνότητος δύναται σὺν τῷ χρόνῳ καὶ νὰ ἀρθῇ τῇ ἀνωθεν ἀντιλήψει καὶ τῇ σπουδῇ τῶν ἀνθρώπων, καθ' ἣν μάλιστα ἐποχὴν πολλαχόθεν ἐκφράζονται εὐχαὶ καὶ ἀκούονται ἐπικλήσεις περὶ συνεννοήσεως. Τὸ ἡμέτερον Περιοδικὸν δὲν θὰ ὑστερήσῃ εἰς οὕτω θεάρεστον ἔργον, ἀλλὰ θὰ συνεισφέρει τὸν ἑαυτοῦ ὀβολόν, ἐκθύμως ὑποστηρίξον πᾶσαν εὐκρινῆ εὐχὴν καὶ ἄδολον ἐνέργειαν ὑπὲρ τῆς βαθμιαίας προσοικειώσεως καὶ τῆς ἐπὶ τῇ βᾶσει τῶν θείων Γραφῶν καὶ τῶν ἐν ταῖς Οἰκουμηνικαῖς Συνόδοις καθωρισμένων θεμελιωδῶν δογμάτων καὶ διδαγμάτων συντελουμένης προσεγγίσεως πάντων καὶ

ἐνώσεως εἰς μίαν ποιμνὴν καὶ ὑπὸ ἓνα ποιμένα, τὸν ἀρχιποιμένα Χριστὸν (Ἰωαν. 10, 1—16. 1 Περ. 5, 3).

Βεβαίως ὑπὸ τὴν ἐνωσιν εἰς μίαν ποιμνὴν ἐννοεῖ ὁ Κύριος πλέον τι, τὴν εἰς αὐτὸν πίστιν καὶ προσέλευσιν πάντων τῶν πάντη ἀπίστως καὶ ξένως πρὸς αὐτὸν ἐχόντων, αὐτὸ ἐκεῖνο, ὅπερ ἐπιδιώκουσιν αἱ λεγόμεναι Ἰεραποστολαὶ (*Missions*). Ἀλλὰ τὸ ζήτημα τοῦτο δὲν δύναται νὰ συμπεριληφθῇ εἰς τὸ πρόγραμμα ἡμῶν ἀμέσως, ἀλλ' ὡς ἐν παραόδῳ, ὅχι δι' ἔλλειψιν ἐνδιαφέροντος ἀπαγε! ἀλλὰ διότι, τῆς Ῥωσικῆς ἐξαιρουμένης, αἱ λοιπαὶ ὀρθόδοξοι Ἐκκλησίαι τῆς Ἀνατολῆς, αἱ ἄλλοτε καὶ ἐν τούτῳ πρωταγωνιστήσασαι, εὐρίσκονται νῦν καὶ θὰ εὐρίσκονται ἐπὶ πολὺ μακρὰν τῆς ἐπιζήλου ἐκείνης θέσεως, ἥτις θὰ ἐπέτρεπεν αὐταῖς νὰ μετέχωσι καὶ αὐθις τοῦ καλοῦ ἀγῶνος. Ὅτι, νῦν ἐπιβάλλεται αὐταῖς εἶναι τὸ κρατεῖν ὃ ἔχουσιν, ἐνδυναμοῦσθαι δὲ καὶ κραταιοῦσθαι ἐν ᾧ ἔχουσι. Τοῦτο ὅμως δὲν ἀποκλείει τὴν ἐπανάκτησιν τῶν προουπολεσθέντων καὶ τὴν ἀποκατάστασιν εἰς τὰ πρὶν κεκτημένα. Ὀλόκληροι Μητροπόλεις καὶ Ἐπισκοπαί, ὀνομασταὶ ἄλλοτε καὶ ἀκμαῖαι ἀνὰ τὴν Ἀφρικὴν καὶ τὴν Ἀσίαν, ἐξηφανίσθησαν ἐκ τῶν χωρῶν ἐκείνων, οὐδὲν ἄλλο περισώσασαι εἰμὴ τὰ ἀρχαῖα ὀνόματα, χρησιμεύοντα νῦν πρὸς τιτλοφορίαν τῶν ἐπὶ ψιλῷ ὀνόματι ἐκλεγόμενων καὶ χειροτονουμένων ἐπισκόπων ἢ Μητροπολιτῶν. Ἄνευ Ἰεραποστολῶν ἐπὶ τούτῳ καὶ ἀνευ προσηλυτισμοῦ τῶν νῦν κατόικων, μετὰ τὰς ἐπὶ θύραις μεταβολὰς εἶναι δυνατὴ ἢ βαθμιαία ἀποκατάστασις καὶ ἀναβίωσις τῶν πάλαι διαλαμψασῶν Ἐκκλησιῶν, ἐὰν αἱ κατὰ τόπους ἐκκλησιαστικαὶ ἀρχαὶ καὶ διοικήσεις, ἔχουσαι βεβαίως τὴν ἠθικὴν καὶ ὑλικὴν ὑποστήριξιν τῶν δυναμένων, ἔργον ποιῶνται αὐτὸ τοῦτο, τὸν σχηματισμὸν ἔστω καὶ μικρῶν τινῶν ἐν ἀρχῇ

χριστιανικῶν κοινοτήτων, (ἐν οἷς ἐγχωρεῖ μέρεσι τῶν ἀρχαίων ἐκκλησιαστικῶν κέντρων), ὡς τινων φυτωρίων τῆς πίστεως πρὸς περαιτέρω καλλιέργειαν αὐτῆς ἐν εὐρύτεραις φυτεῖαις. Ἔργον οὕτω θεοφιλές, θρησκευτικῶς τε καὶ ἄλλως οὕτω χρήσιμον, καὶ τῶν ἄλλων ἱεραποστολῶν οὐχ ἦττον ἔνδοξον, θὰ ἀποτελέσῃ, ὡς εἰκός, μέρος σπουδαῖον καὶ τοῦ ἡμετέρου προγράμματος.

Τοιοῦτον ἐν γενικαῖς γραμμαῖς τὸ πρόγραμμα τοῦ ἡμετέρου περιοδικοῦ, καὶ τῷ προγράμματι αὐτοῦ σύμφωνον εἶναι καὶ ὃ φέρει ὄνομα, Ποιμῆν μὲν, ὡς ὑπηρετικὸν τῇ ἡμετέρᾳ Ἐκκλησίᾳ, κυβερνώσῃ τε καὶ κυβερνωμένῃ, ὑπηρετικὸν τῇ ἄλλῃ Ἐκκλησίᾳ, καὶ ὑπηρετικὸν αὐτῇ τῇ ἀρχαίᾳ κεφαλῇ αὐτῆς, τῷ ἀρχιποίμηνι Χριστῷ, Νέος δέ, ὡς ὑπηρετήσον κατὰ νέον τρόπον, ὡς προσαρμόσων τὴν ἑαυτοῦ ὑπηρεσίαν πρὸς τοὺς ὄρους τοῦ νεωτέρου βίου καὶ πρὸς τὰς ἀνάγκας καὶ ἀπαιτήσεις τῆς ἐν ἐπιτολῇ ἐποχῆς, ἐπὶ τῇ αὐτῇ ὁμῶς βάσει καὶ τῷ αὐτῷ θεμελίῳ, ἐφ' ᾧ ἐκπαλαι ἐδράζεται τὸ μέγα καὶ ἀκαθαίρετον οἰκοδόμημα τῆς μιᾶς ἀγίας καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ. «θεμέλιον γὰρ ἄλλον οὐδεὶς δύναται θεῖναι παρὰ τὸν κείμενον, ὅς ἐστιν Ἰησοῦς Χριστός» (α'. Κορ. 3, 11). Ὅσα ἐπὶ τοῦ θεμελίου τούτου, πρὸς ἀποτελείωσιν καὶ ἐπιστέγασιν τοῦ ὅλου οἰκοδομήματος, ἀνφοκοδόμησαν οἱ θεῖοι Ἀπόστολοι τὸ πρῶτον καὶ ἔπειτα οἱ τοῖς ἔχουσιν αὐτῶν στοιχήσαντες γνήσιοι καὶ ἀξιοὶ αὐτῶν διάδοχοι, οἱ κατὰ τὸν ἑσματογράφον ἀστέρες πολυφῶτοι τοῦ νοητοῦ στερεώματος τῆς Ἐκκλησίας, οἱ πατέρες αὐτῆς καὶ διδάσκαλοι, κατ' ἰδίαν ἕκαστος ἢ ἀπὸ κοινῆς συσκέψεως καὶ συνεργασίας ἐν συνόδοις, ταῦτα ὡς ἔργα σοφῶν ἀρχιτεκτόνων, ὡς χρυσὸς ἢ ἀργυρὸς ἢ λίθοι τίμοι, ἀναφαίρετον ἔχουσι τὴν ἀξίαν καὶ ἀκατάλυτον τὴν οὐσίαν καὶ δύναμιν, καὶ οὔτε χρῆζουσιν

οὔτε εἶναι δεκτικὰ ἀντικαταστάσεως ἢ μεταλλαγῆς ἀνευ διαστροφῆς καὶ ἐξαλλοιώσεως τοῦ θαυμασίου οἰκοδομήματος. Ὅσα ὁμῶς παρεισήχθησαν ἢ ἐπεισήχθησαν ὑστερον εἴτε ὡς ἐπιπροσθήκαι καὶ ἐπιδιορθώματα ἦττον δοκίμων τεκτόνων, εἴτε ὡς ἐλενεργήματα τῶν ἐπηρεϊῶν τοῦ μακροῦ χρόνου, τῶν ἀνθρωπίνων ἀδυναμιῶν καὶ τῶν ἐναντιοτήτων τῶν καιρῶν καὶ περιστάσεων, ταῦτα ὡς τινα ξύλα ἢ χόρτος ἢ καλάμη, οὔτε καθ' ἑαυτὰ εἶναι τιμῆς τινοσ ἀξία, οὔτε δύνανται νὰ ὑποστῶσι τὴν δοκιμασίαν τοῦ πυρὸς τῆς ἀληθείας, οὔτε τῆς εὐαγγελικῆς καὶ χριστιανικῆς διδασκαλίας, τῆς ὑποκειμένης τῇ γραπτῇ τε καὶ ἀγράφῃ ἐκκλησιαστικῇ παραδόσει καὶ διδασκαλίᾳ, οὔτε τῆς ἱστορικῆς, τῆς προκυπούσης ἐκ τῆς ἀπροκαταλήπτου ἐξετάσεως τοῦ παρελθόντος καὶ τῆς ἀδεκάστου ἐκτιμήσεως τῶν γεγονότων αὐτοῦ, ὡς τοιαῦτα δέ, ἀνευ τινὸς ζημίας τοῦ λαμπροῦ οἰκοδομήματος ἢ καὶ ἐπὶ πλείονι ἀναδείξει τοῦ πρώτου αὐτοῦ ρυθμοῦ καὶ τῶν πρώτων αὐτοῦ καλλονῶν, εἶναι καὶ δεκτικὰ καὶ χρῆζουσι μεταστάσεων τινων ἢ ἐπισκευῶν.

Τοιοῦτον ἔχων πρόγραμμα ὁ Νέος Ποιμῆν, ἀξιοὶ καὶ ἐλπίζει νὰ ἀπολαύῃ τῆς εὐμενοῦς ἐκτιμήσεως καὶ τῆς ἐμπράκτου ὑποστηρίξεως τοῦ ὁμογενοῦς καὶ ὀρθοδόξου δημοσίου, ἰδιαίτατα δὲ ἐκείνων, ὅσοι αἰσθανόμενοι τὴν ἀνάγκην καὶ ἐμποροῦμενοι ἀδόλων διαθέσεων διακαῶς ἐπιθυμοῦσι καὶ εὐχονται ἡρεμαίαν τινὰ καὶ ἀθόρυβον ἀνάπασιν τῶν καθ' ἡμᾶς ὡς ἀπαραίτητον ἀμέσως μὲν πρὸς ἐπίρρωσιν τῆς θρησκευτικῆς καὶ ἠθικῆς ἡμῶν ζωῆς, ἐμμέσως δὲ πρὸς ἐσωτερικὴν συνοχὴν καὶ εὐφροσύνην τοῦ ἐθνικοῦ ἡμῶν βίου, διὰ τὸ ἀλληλένδετον αὐτῶν. Ἀλληλένδετα ὁμῶς δὲν εἶναι μόνον τὰ πνευματικὰ καὶ ἠθικὰ πρὸς ἀλλήλα, ἀλλὰ καὶ ταῦτα πρὸς τὰ υἱικά, καὶ

πᾶσα πνευματικὴ ἐνέργεια καὶ ἠθικὴ ἐπιχείρησις πρὸς εὐδοκίμῃσιν καὶ τελεσφορίαν πλὴν τῆς προθυμίας τῆς διαθέσεως καὶ τῆς ἀποφασιστικότητος τῆς θελήσεως χρήζει καὶ μέσων ὑλικῶν ἐπαρκῶν πάντοτε μὲν, μάλιστα δὲ ἐν ἡμέραις αἷς διερχόμεθα. Εἰς τὸ πρῶτον θὰ φιλοτιμηθῇ ὁ Νέος Ποιμὴν νὰ μὴ φαίνεται ὑστερῶν εἰς τὰ ὑλικά ἀξιοῖ καὶ ἀπεκδέχεται τὴν πρόθυμον ὑποστήριξιν τοῦ ὁμογενοῦς δημοσίου πρὸς εὐδόωσιν τοῦ ἰδίου ἔργου καὶ σκοποῦ. Ἐχὼν καὶ ταύτην, θὰ φιλοτιμῆται ἐπὶ μᾶλλον, ἵνα κάλλιον ἀνταποκρίνηται πρὸς τὰς προσδοκίας τῶν συντρέχόντων καὶ πρὸς οὓς ἐπιδιώκει σκοπούς: *Noblesse oblige*. Πρὸς τῇ ὀφειλομένῃ ὁμῶς ταύτῃ φιλοτιμίᾳ θὰ ἔχη καὶ τὴν ἄλλην φιλοτιμίαν, νὰ λέγῃ ἐκάστοτε θαρρούντως τὸ ἔρχου καὶ ἴδε, καὶ νὰ ἀποβῇ κατὰ μικρὸν ἀπαραίτητον θρησκευτικὸν ἀνάγνωσμα πάσης ὁπωσοῦν δυναμένης ὁμογενοῦς καὶ ὁμοδόξου οἰκογενείας.

Παρὰ τὴν ὑλικὴν ὑποστήριξιν τοῦ ὁμογενοῦς δημοσίου ἀξιοῖ καὶ ἀπεκδέχεται ὁ Νέος Ποιμὴν καὶ τὴν πρόθυμον πνευματικὴν συναντιληψιν τῶν παρ' ἡμῖν λογίων, μάλιστα μὲν τῶν θεολόγων ἔπειτα δὲ καὶ ἄλλων ἐπιστημόνων εἰς μελέτας καὶ πραγματείας συναρθεύσας πρὸς τὸ πρόγραμμα αὐτοῦ, καὶ διὰ τῆς ἰδίας αὐτῶν ὑπογραφῆς ἀναλαμβάνουσας πᾶσαν εὐθύνην ἐπὶ τοῦ περιεχομένου αὐτῶν. Θὰ ἦτο ἀνεπιεικῆς ἀξίωσις τὸ ἐξαιρεῖν τοὺς οὕτω συναντιλαμβανομένους ἀπὸ τοῦ Κυριακοῦ λογίου «ἀξίος ὁ ἐργάτης τοῦ μισθοῦ αὐτοῦ ἐστι», (Λουκ. 10,7) ἢ τὸ νομίζειν εἰς αὐτοὺς ἀνεφάρμοστα τὰ τοῦ Ἀποστόλου: «τίς στρατεύεται ἰδίῳις ὄψωνίῳι ποτέ; τίς φυτεύει ἀμπέλωνα, καὶ ἐκ τοῦ καρποῦ αὐτοῦ οὐκ ἐσθίει; ἢ τίς ποιμαίνει ποίμνην, καὶ ἐκ τοῦ γάλακτος τῆς ποίμνης οὐκ ἐσθίει;» (α' Κορ. 9,6 κ. ἐξ.) Οἱ μιμούμενοι τὸν Ἀπόστολον

καὶ τῆς ἐξουσίας αὐτῶν ταύτης οικειοθελῶς παραιτούμενοι (αὐτόθι 12—18) εἶναι μὲν πάσης τιμῆς ἀξιοί, ἀλλὰ δὲν δύνανται νὰ ἐπέχωσι θέσιν κανόνος οὐδὲ παρὰ τῷ Νέῳ Ποιμένι.*

ΠΟΙΜΝΗ ΚΑΙ ΠΟΙΜΗΝ^(*)

Ἡ ἀφιέρωσις τοῦ πρώτου τούτου ἀρθροῦ τοῦ Νέου ποιμένος εἰς τὸ προκείμενον θέμα ἔλαβε μὲν ἀφορμὴν ἐξ αὐτῆς τῆς ἐπιγραφῆς καὶ ἐκ τῶν ἐν τῷ τέλει τοῦ προγράμματος αὐτοῦ λεχθέντων περὶ τῆς ἐνώσεως τῶν πάντων εἰς μίαν ποίμνην καὶ ὑπὸ ἓνα ποιμένα, τὸν ἀρχιποιμένα Χριστόν, ἔχει ὁμῶς καὶ ἄλλον λόγον καὶ ἐλατῆριον πολλῶ κυριώτερον, τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ ὑποδείξει τὰς καλλονὰς τῶν προϊόντων καὶ τῆς ἐβραϊκῆς φιλολογίας καὶ μυῆσαι τοὺς ἀναγνώστας εἰς μίαν τῶν ὀραιωτέρων, ἐναργεστέρων, ἐπαγωγωτέρων καὶ διδακτικῶν εἰκόνων καὶ μεταφορῶν, ἵτις τὸ πρῶτον ἐν ταῖς Ἁγίαις Γραφαῖς καὶ ἔπειτα ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ χρησιμοποιεῖται ἔκτοτε πρὸς ἐκφράσιν καὶ παράστασιν πράγματος οὕτω σπουδαίου καθ' ἑαυτό, οἷον τὸ θρησκευτικὸν σύστημα τοῦ παλαιοῦ καὶ τοῦ νέου Ἰσραήλ, καὶ τὸ οὐχ ἴττον μέγα καὶ ἐπίζηλον ὑπόβλημα τῆς πνευματικῆς αὐτοῦ ἐπιστάσεως, ἐπιβλέψεως καὶ διαπαιδαγωγήσεως. Καὶ δὲν εἶναι μὲν ἡ εἰκὼν ξένη καὶ ἄλλοις λαοῖς, παρὰ δὲ τοῖς Ἕλλησι, καὶ μάλιστα παρ' Ὀμήρῳ καὶ Ἡσιόδῳ συννηθέστατος εἶναι ὁ χαρακτηρι-

(*) Τὰ δι' ἑσπερίκου σημειόμενα εἶναι τῆς διενδύσεως.

σμός τῶν ἀρχόντων καὶ ἡγεμόνων ὡς ποιμένων λαῶν, δὲν ἔχει ὅμως οὔτε τὴν χρῆσιν οὔτω ποικίλην οὔτε τὴν παράστασιν οὔτω ζωηράν, ὡς παρ' Ἑβραίοις.

Πρὶν ἢ ὅμως προδῶμεν εἰς τὴν ἐξακριβωσιν τῆς ἐπὶ τὸ εἰκονικώτερον καὶ μεταφορικώτερον χρήσεως τῶν ἐν λόγῳ ὀνομάτων ἐν ταῖς Θείαις Γραφαῖς καὶ ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ γλώσσῃ, κρίνομεν καλὸν νὰ προτάξωμεν τὰ τῆς κυριαλεκτικῆς αὐτῶν χρήσεως, τὰ σχέσιν ἔχοντα πρὸς αὐτὰς τὰς ἀγέλας τῶν ἀλόγων ζῴων καὶ πρὸς αὐτοὺς τοὺς τὴν φύλακὴν ἐπιμέλειαν καὶ ἐπιστάσιν αὐτῶν ἔχοντας ἐκ τῶν ἀνθρώπων, τοσοῦτ' ἄλλοι, ὅσ' ἢ ἀκριβεστέρα γνῶσις τοῦ εἰκονιζομένου προαπαιτεῖ ἀνάλογον γνῶσιν τοῦ εἰκονιζόντος.

Α'.

Ποίμνη ἢ ποιμνιον, ὡς ἀγέλη μάλιστα μὲν προβάτων, ἔπειτα δὲ καὶ ἄλλων μᾶλλον ἢ ἥττον ὁμοίων ζῴων, ἐξ ὧν εὐρεθέντα χρήσιμα εἰς τὸν ἀνθρώπινον βίον, εἰς τε τὴν τροφήν καὶ τὴν περιβολὴν τῶν ἀνθρώπων, προϊῶς ἡμερώθησαν ὑπ' αὐτῶν, σιτηρὴν ἔχει πρὸς τὴν γαλακτοτροφίαν καὶ κρεωφαγίαν σχίσιν, ὅταν καὶ τὰ ἐκ τοῦ φυτικοῦ βασιλείου ἐκπλαῖ καλλιεργούμενα εἶδη λαχάνων, σιτηρῶν καὶ καρπῶν πρὸς τὴν χορτοφαγίαν. Αὕτη προηγήθη τῆς γαλακτοτροφίας καὶ κρεωφαγίας, καὶ πρὸ πάσης καλλιεργίας τῶν πρὸς τὴν χορτοφαγίαν ἀναγκαίων καὶ χρησίμων ἐτρέφετο ὁ ἄνθρωπος ἐκ τῶν αὐτοφύων καὶ ἐδωδιμῶν προϊόντων τῆς γῆς (Γεν. 1. 29 - 30, 2, 16), ὃν τρόπον πρὸ πάσης τεχνητῆς οἰκειώσεως καὶ ἡμερώσεως τῶν ἡμερώσεως δεκτικῶν ζῴων ἐπορίζετο τὸ γάλα καὶ τὰ τῆς κρεωφαγίας ὡς καὶ τῆς ἐνδυμασίας διὰ τῆς ἄγρας καὶ τῆς θήρας, οὐδὲ καταργήθησαν τὰ προτόγονα ταῦτα μέσα τοῦ πορισμοῦ τῶν πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκασιούτων ὑπὸ τῆς ἔπειτα ἐπινοηθείσης καὶ κατὰ μικρὸν γενικευθείσης

τεχνητῆς αὐτῶν προμηθείας διὰ τῆς γεωργίας καὶ τῆς κτηνοτροφίας. Κατὰ τὴν Ἀγίαν Γραφήν, ἀμφότεραι αὗται, ἐννοεῖται ὑπὸ τὴν στοιχειωδεστάτην αὐτῶν μορφήν, ἥσαν γνωσταὶ καὶ ἐν χρήσει κατ' αὐτὴν ἥδη τὴν πρώτην καὶ ἐπὶ μακροβιότητι διακρινομένην γενεάν, καὶ ὁ μὲν πρωτότοκος υἱὸς τοῦ Ἀδάμ, ὁ Κάιν, εἰργάζετο τὴν γῆν, ὁ δὲ Ἄβελ ἐγένετο ποιμὴν προβάτων (Γεν. 4, 2). Πλὴν κατὰ τὴν περαιτέρω ἀνάπτυξιν δὲν διετηρήθη ἡ αὐτὴ τάξις, καὶ ἐνῶ ἡ πρεσβύτερα ἀδελφὴ, ἡ γεωργία, προϋποθέτουσα καὶ προαπαιτούσα μονιμότητά τινα ἐγκαταστάσεως, ὑπέστη ἐπὶ πολὺ κατὰ τὴν ἀνάπτυξιν καὶ διάδοσιν, ἢ νεωτέρα, ἢ κτηνοτροφία, ἢ ἀποστέρουσα τὰς μονίμους οἰκήσεις καὶ ἀρεσκομένη εἰς τὸν νομάδα καὶ σκηνίτην βίον, ἔσχεν ἐπὶ αἰῶνας πλείονα ἐπίδοσιν καὶ διάδοσιν, μέχρις οὗ καὶ αὕτη, οἶονεὶ ἀποκαμοῦσα καὶ τὴν πρώτην αὐτῆς ὁρμὴν πρὸς τὸν πλάνητα βίον κατὰ μικρὸν μετριάσασα, συνφικεῖσθαι πρὸς ἐκείνην καὶ ἔστεργε τὴν συνοίκησιν καὶ συνεργασίαν μετ' ἐκείνης, ὡς πολλῶ συμφερωτέραν ἀμφότεραις παρὰ τὴν χωριστὴν καὶ τὴν κατ' ἰδίαν ἐργασίαν. Τοῦτο δὲν συνέβη βεβαίως πάντοτε καὶ πανταχοῦ συγχρόνως καὶ ὁμοιομόρφως, ἀλλὰ κατὰ τόπους καὶ καιροὺς ἔσχε καὶ τὴν ἰδίαν πορείαν, καὶ ὅπως μέχρι σήμερον ὑπάρχουσι φυλαὶ ἐξακολουθοῦσαι νὰ ζῶσι τὸν αὐτὸν νομαδικὸν καὶ ποιμνικὸν βίον, ὃν καὶ πρὸ χιλιετηρίδων, οὕτως ὑπῆρχον καὶ τὸ πάλαι λαοί, πολὺ προϊῶς προτιμήσαντες καὶ ἀνταλλάξαντες τὴν γεωργίαν ἀντὶ τοῦ ποιμνικοῦ βίου, καὶ ὅπερ μείζον, ἔχοντες τοὺς ποιμένας καὶ τὸ ἔργον αὐτῶν ἐν πολλῇ περιφρονήσει, καθὰ συνέβαινε παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Αἰγυπτίοις (Γεν. 43, 31 - 46, 34). Παρ' Ἑβραίοις τούναντίον, ὅπως καὶ παρ' ἄλλοις ποιμνικοῖς λαοῖς, ἡ κτηνοτροφία ἦτο ἐν πολλῇ τιμῇ. Αὐτοὶ οἱ γενάρχαι τοῦ Ἰσραὴλ, αὐτὸς ὁ πατριάρχης Ἀβραὰμ καὶ οἱ ἀπόγονοι αὐτοῦ ἦσαν σκηνῖται καὶ ποιμένες κατὰ πρῶτον λόγον, κατὰ δεύτερον δὲ λόγον καὶ γεωργοί. Ὡς

ποιμὴν ἦλθεν ἐκ Μεσοποταμίας ὁ Ἀβραὰμ μετὰ τοῦ ἀνεψιοῦ αὐτοῦ Λώτ εἰς τὴν Χαναάν καὶ ὡς ποιμὴν μετὰ τοῦ ποιμνίου αὐτοῦ μετέβη ὑστερον εἰς τὴν Αἴγυπτον (Γεν. 12, 1 κ. ζ.), ὡς ποιμένες οἱ ἀδελφοὶ τοῦ Ἰωσήφ μετὰ τοῦ πατρὸς αὐτῶν μετοικήσαντες πανοικει εἰς τὴν Αἴγυπτον, ἔλαβον κατὰ πρό- τήμῳ τὴν Γασέμ, τὴν εὐφρωτέραν τῶν ἐπαρχιῶν τῆς Κά- τω Αἰγύπτου παρὰ τὸν δεξιὸν βραχίονα τοῦ Νεῖλου ὡς μό- νην κατάλληλον εἰς ἢν μετέρχοντο κτηνοτροφίαν καὶ εἰς τὴν διατήρησιν ὧν ἔφερον μεθ' ἑαυτῶν πολυαριθμῶν ποι- μνίων (46, 5 καὶ ἐξ.), ὡς ποιμένες δὲ ζήσαντες ἐκεῖ ἐπὶ τέσ- σαραις ὄλοις αἰῶνας, ὡς ποιμένες ἐξῆλθον ἐκεῖθεν, συναποφέ- ροντες μεθ' ἑαυτῶν πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ ἃ εἶχον ποιμνία, «πρόβατα καὶ βόας καὶ κτήνη πολλὰ σφόδρα» (Ἐξοδ. 12, 38).

Γνωστὸν δὲ ὅτι καὶ ὁ μέγας Μωϋσῆς ἐποίμαινε τὰ ποι- μνία τοῦ πενθεροῦ αὐτοῦ ὅτε ἠξιώθη τῆς θαυμασίας ὀπτα- σίας ἐν τῇ ἐρήμῳ καὶ ἐκλήθη εἰς τὴν ἡγεσίαν τοῦ λαοῦ (Ἐξοδ. 3, 1 κ. ἐξ.). Καὶ μετὰ τὴν κατάκτησιν δὲ τῆς γῆς τῆς ἐπαγγελίας καὶ τὴν ὀριστικὴν αὐτῶν ἐγκατάστασιν ἐντεῦθεν καὶ ἐκεῖθεν τοῦ Ἰορδάνου, ἤρξαντο μὲν νὰ προσέχωσι καὶ εἰς τὴν γεωργίαν (Κριτ. 6, 3 κ. ἐξ.), ἀλλ' ὡς κύριον ἑαυτῶν ἔρ- γον θεωροῦντες τὴν κτηνοτροφίαν, ἐν τῇ ἐκλογῇ τῶν τόπων καὶ τμημάτων τῆς χώρας πρώτιστα πάντων ἀπέβλεπον εἰς τὸ πρόσφορον αὐτῶν πρὸς συντήρησιν ὧν ἔφερον μεθ' ἑαυτῶν πολυαριθμῶν ποιμνίων (Ἀριθ. 32, 1 κ. ἐξ.) Καὶ πολὺ δὲ ὑστερον, κατ' αὐτὴν τε τὴν εἰσαγωγὴν τῆς βασιλείας (11 ἑκατονταετηρ.) καὶ πολὺ μετὰ ταῦτα ἡ κτηνοτροφία ἐάν μὴ εἶχε τὰ πρωτεῖα παρὰ τὴν γεωργίαν, πάντως ὅμως δὲν ὑπελείπετο αὐτῆς (1 Βασιλ. 8, 14—17), ἐκ δὲ τῶν δύο πρώ- των βασιλέων τοῦ Ἰσραὴλ ὁ μὲν πρῶτος, ὁ Σαούλ ἴσως δὲν εἶχε πάντῃ ξένως πρὸς τὸν ποιμενικὸν βίον (1 Βασιλ. 9 κ. ἐξ.), ὁ δὲ Δαυὶδ ἦτο αὐτὸ τοῦτο ποιμὴν, ποιμνίων τὸ ποιμνιον τοῦ πατρὸς αὐτοῦ (1 Βασιλ. 16, 11). Καὶ ἐν τῷ κλίματι δὲ

τῆς χώρας καὶ ἐν τῷ σχηματισμῷ τοῦ ἐδάφους αὐτῆς εὐρι- σκεν ἡ κτηνοτροφία ὄρους εὐνοϊκοῦς πρὸς εὐδοκίμῳ αὐ- τῆς. Δὲν ἀπετέλουν ἐξαιρέσειν οὐδὲ αἱ ἐρημοὶ αὐτῆς, οὐδ' αὐτὰ τὰ ὄρεινά μέρη αὐτῆς, δι' ἢν εἶχον σπάνιν πηγῶν ὑδάτων, μάλιστα κατὰ τοὺς θερινοὺς μῆνας. Τὴν ἐν τούτῳ ἔλλειψιν ἀνεπλήρουν ἐπαρκῶς τὰ εὐρύχωρα ἑσέατα, ὅσα ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων κατὰ τὸ συμβαῖνον ἐν ἀπόσῃ τῇ Ἀνατολῇ προνοία καὶ τέχνῃ ἀνθρωπίνῃ ἦσαν ἐπὶ τούτῳ πα- ρασκευασμένα (Γεν. 21, 25—22, 26, 18—23, 29, 2—3· Ἐξ. 9, 15). Τοιοῦτον ἦτο καὶ τὸ ἐκ τῆς εὐαγγελικῆς ἱστορίας γνωστὸν ἑσέαρ τοῦ Ἰακώβ ἐν Σιχάρ περὶ τὸ Ναβλοῦς ἢ τὴν Νεά- πολιν τῆς Παλαιστίνης, ἐφ' οὗ καθήμενος ὁ Κύριος συνδιε- λέχθη μετὰ τῆς Σαμαρείτιδος, ἐλθούσης ἀντλῆσαι ὕδωρ, καὶ εἰς τὰ περὶ ζῶντος ὕδατος λαχθέντα αὐτῇ ὑπὸ τοῦ Κυ- ρίου ἐνισταμένης διὰ τῶν ἐξῆς: «Κύριε, οὔτε ἀντλήμα ἔχεις, καὶ τὸ ἑσέαρ ἐστὶ βαθύ· πόθεν οὖν ἔχεις τὸ ὕδωρ τὸ ζῶν; μὴ σὺ μείζων εἶ τοῦ πατρὸς ἡμῶν Ἰακώβ, ὃς ἔδωκεν ἡμῖν τὸ ἑσέαρ, καὶ αὐτὸς ἐξ αὐτοῦ ἔπιε καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ καὶ τὰ θρέμματα αὐτοῦ;» (Ἰωαν. 4, 4—12). Καὶ ἄλλως τε εἶχον πλεονεκτήματα τινὰ τὰ ἐκ πρώτης ὄψεως ἀπρόσφορα νομιζό- μενα, αἱ μὲν ἐρημοὶ τὴν ἔκτασιν τῆς νομῆς καὶ τὴν ὁμα- λὴν ἐπιφάνειαν, τὴν διευκολύνουσαν τὸ ἔργον τῶν ποιμένων εἰς τὴν διαψύλαξιν καὶ περισυλλογὴν τῶν βοσκομένων, τὰ δὲ ὄρεινά τὸ πλῆθος τῶν ἐν αὐτοῖς ὄρων τῆς γῆς καὶ σπηλαίων ὡς τόσων φυσικῶν σκεῶν ἢ αὐλῶν καὶ ἀναπνευόντων πολλαχῶς τὰς τεχνιτὰς αὐλὰς ἢ μάνδρας. Ἀμφότερα τὰ πλεονεκτήματα ταῦτα συνήνου ἐν ἑαυτῇ ἡ νοτίως τῆς Βη- θλεὲμ καὶ εἰς 5—6 μιλίων ἀπόστασιν κειμένη, πολίχνη Θε- κονὲ ἢ Οἰκουά, ἔχουσα περὶ ξλόφους καὶ ὑψώματα καὶ συνε- χομένη μετὰ τῆς ἐπέκεινα νοτιώτερον ἐπεκτεινομένης ἐρήμου τῆς Ἰουδαίας (2 Παραλ. 20, 20· 1 Μακκ. 9, 23), καὶ τούτου ἕνεκα ὀνομαστὴ ἐκπαλαί ὡς μυλοτρόφος καὶ οὕτως εἰπεῖν

ποιμενόπολις, διασφύζουσα τὴν ιδιότητα ταύτην καὶ πολὺ ὑστερον μετὰ Χριστὸν ἐπὶ αἰῶνας ὄλουσ('). Ἐκ τῶν ποιμένων τῆς Θεοῦ ἦτο καὶ ὁ ἐκ τῶν ἐλασθίωνων λεγομένων προφητῶν καὶ κατὰ τὴν ὀγδόην ἑκατονταετηρίδα ἀκμάσας Ἄμώς (1,1)² ὁ ἐξ αἰπόλων, ὡς λέγει, προσκληθεὶς εἰς τὸ προφητικὸν ὑπόδημα (7,14—15), οὐδὲν δὲ ἔχει τὸ ἀπίθανον ὅτι ἐκ τῶν αὐτῶν ἦσαν καὶ οἱ ποιμένες, οἱ ἐν τῇ χώρᾳ τῇ αὐτῇ ἀγραυλοῦντες καὶ φυλάσσοντες φυλακὰς τῆς νυκτὸς ἐπὶ τὴν ποιμνὴν αὐτῶν, οἱ πρῶτοι λαβόντες παρὰ τοῦ Ἀγγέλου τὸ χαρμόσυνον ἄγγελμα τῆς ἐν Βηθλεὲμ γεννήσεως τοῦ προσδοκωμένου Μεσσίας, πρῶτοι ἀκούσαντες τὸν ἀγγελικὸν αἶνον ἀδόξα ἐν Ὑψίστοις Θεῷ καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία, καὶ πρῶτοι σπεύσαντες εἰς Βηθλεὲμ πρὸς πίστιωσιν τοῦ ρήματος τοῦ λαληθέντος αὐτοῖς περὶ τοῦ παιδίου (Λουκ. 2,8—17).

Ποίμνια τοιαῦτα πολυάριθμα, πολλῶν εἰδῶν, μικρῶν τε καὶ μεγάλων θρεμμάτων, ὑπῆρχον βεβαίως καὶ ἀλλοθι τῆς Παλαιστίνης, καὶ οὐ μόνον ἐντεῦθεν τοῦ Ἰορδάνου, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖθεν αὐτοῦ ἐν τῇ λεγομένῃ Γαλαὰδ καὶ Βασάν (Ἄσμ. Ἄσμ. 6,4 Ἄμ. 4,1), οὐδὲ δύνανται νὰ θεωρηθῶσι ταῦτα ὡς ἀποτελούμενα ἐξ ὄσων πᾶσα μᾶλλον ἢ ἦγον εὐποροῦσα οἰκογένεια ἔτρεφε ζῶων πρὸς ἰδίαν χρῆσιν, ἀλλὰ πρέπει νὰ ἐκκληθῶσιν

(1) Πρὸς. Ἱερωνύμου Πρόλογον εἰς τὸν Ἄμωι. *Ultra nullus est viculus, ne agrestes quidem . . . Tanta est eremi vastitas . . . et quia humi aridi atque armoso nihil omnino frugum gignitur, cuncta sunt plena pastoribus, ut sterilitatem terrae compensent pecorum multitudine.*

(2) Ἐνθα ἀντὶ αὐτοῦ ἐγένοντο ἐν Ἀκκαρσίμ ἐκ Θικουέ, ἀναγινώσκειται ἐν τῇ ἑβραϊκῇ αὖς ἐγένετο ἐν τῷ ποσεδίμ (=μηλοτροφίαις, ποιμασί προβάτων) ἐκ Θικουέ. Ἡ διαφορά προῆλθεν ἐκ τῆς διαφόρου ἀναγνώσεως ποσίμ ἀντὶ ποσεδίμ, καὶ τοῦτο διὰ τὸ ὁμοίσημον ἐν τῇ ἑβραϊκῇ τῶν γραμμάτων r καὶ d (1—1).

ὡς συστηματικῶς ἐξασκούμεναι ἐπιχειρήσεις ἐκ τῶν ἐπικερδεστάτων διὰ τε τὸ εὐχερὲς καὶ δλιγοδάπανον τῆς συντηρήσεως καὶ πολλαπλασιασμοῦ τῶν τοιούτων κτηνῶν καὶ διὰ τὸ πολύχρηστον αὐτῶν καὶ τῶν προϊόντων αὐτῶν, γάλακτος, ἐρίων, δερμάτων καὶ κρεάτων ἐπὶ τινῶν, ἐργασίας δὲ ἐπὶ ἀλλῶν ὡς μέσων μεταγωγικῶν ἢ διακομιστικῶν ἢ βοηθητικῶν τῆς γεωργίας. Ἐκ τούτου δὲ ἐξηγεῖται ἐπαρκῶς τοῦτο μὲν τὸ πλῆθος τῶν κατὰ δεκάδας καὶ εἰκοσάδας μυριάδων ἀριθμωμένων ἐνίοτε προβάτων καὶ ὄρνιων (3 Βασιλ. 4,23. 8,63. 1 Παραλ. 5,21), τοῦτο δὲ τὸ γεγονός, ὅτι καὶ παρ' ἄλλοις τε σημιτικαῖς λαοῖς τῆς ἀρχαιότητος καὶ παρὰ τοῖς Ἰσραηλίταις ὡς μέτρον τοῦ πλοῦτος καὶ τῆς εὐμαρείας τῶν ἀνθρώπων ἐλπιόμενον οὐχὶ τοσοῦτον ὁ χρυσὸς αὐτοῦ ἢ ὁ ἀργυρὸς, οὐδὲ τὸ πλῆθος καὶ ἡ ἔκτασις τῆς ἐγγείου κτίσεως καὶ τῶν προσόδων αὐτῆς, ὅσον ὁ ἀριθμὸς ὧν εἶχε προβάτων ἢ αἰγῶν ἢ βοῶν ἢ ὄνων καὶ ἡμίονων ἢ καμήλων, συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν δούλων ἀμφοτέρων τῶν φύλων, δι' ἃν εἶχον καὶ οὗτοι χρησιμότητα εἰς ἄλλας τε τοῦ βίου ἀνάγκας καὶ εἰς αὐτὴν τὴν κτηνοτροφίαν. Γνωστὰ τὰ περὶ τοῦ Ἰώβ λεγόμενα ὅτι «ἦν τὰ κτήνη αὐτοῦ πρόβατα ἑπτακισχίλια, κάμηλοι τρισχίλια, ζεύγη βοῶν πεντακόσια, θήλειαι ὄνοι νομάδες πεντακόσιοι καὶ ὑπηρεσία πολλὰ σφόδρα» (1, 23), ἅπαντα ἐξαφανισθέντα τὸ πρῶτον κατὰ τὴν δοκιμασίαν αὐτοῦ καὶ ἔπειτα ἀύξηθέντα εἰς τὸ διπλάσιον μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν αὐτοῦ (42,12). Ὅμοίως δὲ λέγεται περὶ τοῦ Ἀβραάμ, ὅτι ἐγένοντο αὐτῷ «πρόβατα καὶ μόσχοι καὶ ὄνοι καὶ παῖδες καὶ παιδίσκαι καὶ ἡμίονοι καὶ κάμηλοι» (Γεν. 12, 16). Ἄλλ' εἶχον τὰ ποιμνία καὶ τοὺς κινδύνους αὐτῶν, ἄλλους μὲν ἐξ ἐπιβουλῶν ἀνθρώπων (κλεπτῶν, ληστῶν, ἐπιδρομῶν καὶ διαρπαγῶν ἐχθρικών) ἄλλους δὲ ἐξ ἀγρίων θηρίων, καὶ μάλιστα ἄρκτων, λύκων καὶ λεόντων, τὰ δὲ μικρὰ καὶ ἐξ ὄρνέων ἀρπακτικῶν, ἄλλους δὲ πάλιν ἐκ τῶν στοιχείων αὐτῶν, ἐκ κατακλίσεων ἢ ἐκ δυσκρασιῶν τοῦ ἀέρος, ἐκ δριμύτος χειμῶνος ἢ ἐξ ὑπερ-

βάλλοντος καύσανος ἢ καὶ ἐξ ὁμίχλης πυκνῆς, νῦν μὲν προκαλοῦσθε καὶ ὑποβοηθοῦσθε τὰς παρ' ἀνθρώπων ἢ ἀγρίων θηρίων ἐπιβουλὰς, νῦν δὲ καθιστώσης εὐχερῆ τὴν διάσπασιν καὶ διασκέδασιν τοῦ ποιμνίου καὶ δυσχερῆ τὴν ἀεύρεσιν καὶ περισυναγωγὴν τῶν διασπασθέντων καὶ διασκεδασθέντων, οὐχ ἦττον δὲ καὶ κινδύνους ἔσωθεν, ἐξ ἄλλων τε καὶ λοιμοδίων νοσημάτων, ἀλεθρίων εἰς ὄλον τὸ ποιμνιον, ἢ ἐξ ἀλισθαμάτων καὶ ἀίθνηδίων πτοήσεων καὶ καταπτώσεων κατὰ κτηνῶν ὀλίγων ἢ πολλῶν ἐξ αὐτῶν. Οἱ κίνδυνοι οὗτοι βεβαίως ἦσαν ὀλιγώτεροι, ὅταν τὰ ποίμνια ἦσαν μικρὰ καὶ οἰκογενειακά, ἢ ἐφυλάττοντο ὑπὸ μελῶν τῆς ἰδίας οἰκογενείας εἴτε ἀρρένων εἴτε θαλέων, δι' ὃ εἶχον ἐνδιαφέρον ὑπὲρ τῆς ἀσφαλείας τῶν ἰδίων κτημάτων. (Γέν. 21, 1 κ. ἐξ. Ἐξοδ. 2, 15 κ. ἐξ. 1 Βασιλ. 17, 33 κ. ἐξ.). Τὸ αὐτὸ ἐνδιαφέρον ἠδύνατο νὰ προλάβῃ καὶ νὰ ματαιώσῃ πολλοὺς τῶν ὡς ἄνω κινδύνων καὶ ἐπὶ μεγάλων καὶ πολυαριθμῶν ποιμνίων, ἐὰν καὶ ταῦτα ἐφυλάττοντο ἀμέσως ὑπὸ μελῶν τοῦ ἰδίου οἴκου, ὡς ἦσαν οἱ υἱοὶ τοῦ Ἰακώβ, οἵτινες ἔδοσκον τὰ ποίμνια τοῦ πατρὸς αὐτῶν. (Γέν. 37. 1. 12 κ. ἐξ.). Καὶ δοῦλοι δὲ ἀφωσιωμένοι τοῖς κυρίοις αὐτῶν ἠδύναντο μεθ' ὁμοίου ἐνδιαφέροντος νὰ φυλάττωσι τὰ ποίμνια τῶν κυρίων αὐτῶν καὶ νὰ ἐπαγρυπνῶσιν ἐπ' αὐτῶν ὡς ἐπὶ ἰδίων κτημάτων, διαπληκτιζόμενοι μάλιστα ὑπὲρ τούτων κατὰ τῶν ποιμένων ἄλλων ποιμνίων (Γέν. 13,7—9). Δοῦλοι ὅμως ἀδιάφοροι πρὸς τοὺς κυρίους αὐτῶν, μηδὲ ἔχοντες ἐνδιαφέρον τι ὑπὲρ τῶν κτημάτων αὐτῶν, ἢ ποιμένες μισθωτοί, μόνον πρὸς τὸν μισθόν, πρὸς τὴν ἰδίαν ἀνεσιν καὶ τὸν ἰδιὸν σιτισμὸν ἀφορῶντες, καὶ πρὸ παντὸς ἄλλου ὑπὲρ ἰδίας ἐαυτῶν ἀσφαλείας κηδόμενοι, οἱ τοιοῦτοι ποιμένες εἰς τοὺς ἔξωθεν ἐπιβούλους τοῦ ποιμνίου προσέθετον ἕτερον καὶ οὐχ ἦττον ἐπιφόρον ἐσωτερικὸν ἐχθρόν, καὶ τοῦτον ὄχι ἐκ τῶν κηδομένων καὶ ἀγωνιζομένων ὑπὲρ τῆς ξένης ἀσφαλείας καὶ ὠφελείας πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς ἰδίας ἀσφαλείας καὶ ὠφελείας, ἀλλ' ἐκ τῶν εὐχερῶς προδιδόντων τὰ ξένα πρὸς διάσπασιν τῶν ἰδίων, κατὰ τὸν

μισθωτῶν τῆς εὐαγγελικῆς παραβολῆς. «Ὁ μισθωτὸς δὲ καὶ οὐκ ὢν ποιμὴν, οὐ οὐκ εἰσὶ τὰ πρόβατα ἴδια, θεωρεῖ τὸν λύκον ἐρχόμενον καὶ ἀφίσει τὰ πρόβατα καὶ φεύγει καὶ ὁ λύκος ἀρπάξει αὐτὰ καὶ σκορπίει τὰ πρόβατα. Ὁ δὲ μισθωτὸς φεύγει, ὅτι μισθωτὸς ἐστὶ, καὶ οὐ μέλει αὐτῷ περὶ τῶν προβάτων» (Ἰωάν. 10, 12—13). Κατὰ τῶν τοιούτων ἐχθρῶν οὐδὲν ἔσχυον καὶ οἱ μάλιστα πιστοί, ἀγρυπνοὶ καὶ ἀτρόμητοι κύνεις, οἱ ἀπαραίτητοι καὶ ἀχώριστοι οὗτοι βοηθοὶ τῶν ποιμένων καὶ πρόμαχοι τῶν ποιμνίων κατὰ τῶν ἐξωτερικῶν ἐχθρῶν. Ἀχρηστα κατὰ τῶν ἐσωτερικῶν ἐχθρῶν ἔμενον ὡς εἶδος καὶ ὅσα ἕκαστος ποιμὴν ἔφερε μεθ' ἑαυτοῦ σκεύη ἢ ὄπλα ποιμενικά, ράβδον, σφενδόκην ἢ μάχαιραν, ὡς ἀναγκαῖα καὶ χρῆσιμα τὰ μὲν πρὸς ματαίωσιν τῶν ἔξωθεν ἐπιβουλῶν, τὰ δὲ πρὸς διατήρησιν, οὕτως εἰπεῖν, τῆς ἐσωτερικῆς παιθαρχίας καὶ εὐταξίας τοῦ ποιμνίου, εἴτε πρὸς κατεύθυνσιν τῆς πορείας τῶν ζώων, εἴτε πρὸς συγκράτησιν καὶ περισυλλογὴν τῶν διασκορπισμένων. Πλὴν δὲ τούτου ἔφερον ὁ ποιμὴν πρὸ ἰδίων χρῆσιν καὶ πύραν καὶ κάθον ἢ ἀσκίον ὑδροδόχον ἢ γαλακτοδόχον, καὶ δὴ καὶ ὄργανόν τι μουσικόν, ἐμπνευστὸν ἢ κρουστὸν (1 Βασιλ. 17,40—42.19,9).

Ἐπεισόδια τοῦ ποιμενικοῦ βίου ἐξ ἐκείνων, ὅσα ἄλλοθι ἐδημιούργησαν ἴδιον εἶδος ποιήσεως, τῆς τῶν λεγομένων εἰδυλλίων ἢ βουκολικῶν, οἷα παρ' Ἑλλήσι μὲν τὰ τοῦ Θεοκρίτου, τοῦ Βίωνος καὶ τοῦ Μόσχου, παρὰ Λατίνοις δὲ τὰ τοῦ Οὐίργιλίου, βεβαίως δὲν ἔλειπον καὶ παρ' Ἑβραίοις. Ἀλλ' ἐν ταῖς ἱεραῖς βιβλίαις δὲν γίνεται λόγος περὶ αὐτῶν. Ἡ πρὸς τὸν Δαυὶδ συμπάθεια τῆς θυγατρὸς τοῦ Σουὺλ Μαλχὸρ εἶναι ἄλλοῖα (1 Βασιλ. 18,20). Καὶ ὑπάρχουσι μὲν οἱ κατὰ γράμμα καὶ ἐπὶ τὸ κοσμικώτερον ἐκλαμβάνοντες τὰ τοῦ Ἀσμίματος τῶν Ἀσμάτων καὶ διαθλέποντες ἐν αὐτῷ ἀνάλογόν τι εἶδος ποιήσεως, καὶ μάλιστα ἐν οἷς γίνεται λόγος ἢ ἡ Συναμίτις παρίσταται ὁμιλοῦσα περὶ τινος ἀδελφίδου ἢ ἀγαπητοῦ αὐτῆ ποιμένος

(1,7—8,3,1—5. 5,1,6,1 — 3,8,1—4,12—14)· πλὴν ἡ ἐκδοχὴ αὐτὴ προσκρούει εἰς παμπόλλους δυσκολίας, ἡ δὲ ἐπὶ τὸ κοσμικώτερον καὶ ὑπὸ τύπον κοσμικῆς ἀγάπης γινομένη διατύπωσις τοῦ πράγματος φαίνεται οὕσα ἀλληγορικὴ τις καὶ εἰκονικὴ παράστασις ἀναλόγου πνευματικῆς σχέσεως καὶ ἀγάπης εἴτε μεταξὺ τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, ὡς νυμφίου καὶ νύμφης, κατὰ συνηθεσιάζτην ταῖς Γραφαῖς καὶ τῇ ἐκκλησιαστικῇ γλώσσῃ εἰκόνα⁽¹⁾, εἴτε μεταξὺ τῆς σοφίας καὶ τοῦ ἐραστοῦ αὐτῆς, κατὰ ἀνάλογον εἰκόνα, ὁμοίως ἐν ταῖς Γραφαῖς ἀπαντῶσαν, καὶ δὴ ἐπὶ τοῦ Σολομῶντος αὐτοῦ (Σοφ. Σολ. 8, 2,9,17,18).

(ἔπεται συνέχεια)

(1) Πρὸς Ἰερ. 20,5. 84, 14, 15. Δευτ. 4, 24. Κρ. 2, 2. Ἰαζ. 16, 8, 14. 23, 43 κ. ἕξ. Ὀσ. καφ. 1—3. Ἠσ. 54, 6. Ματθ. 12, 22. 16, 4 β'. Κορ. 11,2. Ἐφ. 2, 25 κ. ἕξ. Ἰακ. 4, 4—5.

ΕΠΙ ΤΑ ΙΧΝΗ ΤΩΝ ΛΕΙΨΑΝΩΝ

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ

ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ

Τῇ 27ῃ Ἰανουαρίου ἢ τε ἡμετέρα καὶ ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία ἀγουσι τὴν μνήμην τῆς ἀνακομιδῆς τῶν ἱερῶν λειψάνων τοῦ ἐν ἀγίοις Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου. Ἡ καθιέρωσις τῆς τελετῆς ταύτης ἀφορμὴν ἔχει τὴν τῇ 27ῃ Ἰανουαρίου τοῦ 438 πανηγυρικὴν εἰς τὴν Βασιλεύουσαν ἀνακομιδὴν τῶν ἱερῶν λειψάνων τοῦ μαρτυρικῶν, σχεδὸν εἰπεῖν, σχόντος τέλος ἁγίου Πατριάρχου.

Ἡ ὑπέροχος θύραθεν τε καὶ ἔσω σοφία τοῦ ἀνδρός, ἡ εὐαγγελικὴ αὐτοῦ ἀρετὴ καὶ ὁ ἐνθεὸς ζήλος, ἐγένετο κάρφος εἰς τὸν ὀφθαλμὸν πατριαρχῶν, ἀρχιερέων, τῆς αὐλῆς αὐτῆς, μὴ δυναμένων νὰ βλέπωσι τὸ φῶς, ὡς λόγῳ καὶ ἔργῳ ἀποκαλύπτον τὴν ἀσχημίαν τοῦ πονηροῦ καὶ ἀμαρτωλοῦ αὐτῶν βίου.

«Εἰ ἐμὲ ἐδίωξαν, καὶ ὑμᾶς διώξουσι» προσεῖπε τὸ ἀψευδὲς πτόμα τοῦ Χριστοῦ εἰς τοὺς μαθητὰς καὶ τοὺς μιμητὰς καὶ θιασώτας τοῦ ἁγίου αὐτοῦ παραδείγματος. Ἄλλ' ἢ τῷ τιμῷ Αὐτοῦ αἵματι ἐξαγορασθεῖσα Ἐκκλησία οἶδε νὰ τιμῇ καὶ νὰ γεραίρῃ καὶ τοὺς ὑπὲρ τῆς πίστεως, τῆς ἀληθείας, τοῦ δικαίου καὶ τοῦ κοινοῦ ἀγαθοῦ ἀγωνισθέντας. Οἶδε δὲ ἡ Ἐκκλησία ἡμῶν νὰ τιμῇ καὶ νὰ ποιῆται περὶ πολλοῦ καὶ αὐτὰ τὰ γήινα σκίγη τῶν ἐκλεκτῶν αὐτῆς,

τὰς φθαρτὰς σάρκας καὶ τὰ ἄψυχα ὄντα, ἅτινα ἐξωογό-
νουν ποτὲ αἰ μεγάλοι καὶ ἅγιοι αὐτῶν ψυχαί, καὶ ἅτινα πει-
θηνίως ὑπηρέτησαν εἰς τὰς θεαρέστους καὶ φιλανθρώπους
βουλὰς αὐτῶν καὶ κινήσεις. Τοσοῦτω δὲ προθυμότερον
καὶ ἀσμενέστερον ἐπιτελεῖ τοῦτο ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησία,
ὅσῳ πρὸς τοῖς ἄλλοις, κατὰ τὴν παρατήρησιν αὐτοῦ τοῦ
ἁγ. Χρυσοστόμου, «μετὰ τὴν διὰ τοῦ λόγου δύναμιν δευ-
τέραν ἔχουσι τάξιν παρακαλέσαι πρὸς ἀρετὴν τὰ τῶν
ἁγίων λείψανα».

Ἄλλ' αἱ πολιτικαὶ περιστάσεις τοῦ Βυζαντίου, — τῆς
περιμαχίης ταύτης βασιλίδος τῶν πόλεων Ἀνατολῆς καὶ
Δύσεως, — ὑπῆρξαν τοιαῦται, ὥστε οὐδ' αὐτὰ τὰ πάντοθεν
ἀποθησαυρισθέντα ἐν αὐτῇ Ἀποστόλων, μαρτύρων, καὶ
ἁγίων λείψανα νὰ περισωθῶσιν ἀσινῇ καὶ ἀλώβητα. Ἀπώ-
λοντο τὰ πλεῖστα αὐτῶν ἀνεπιστρεπτεῖ, ἢ ἐσπάρησαν ἀνὰ
τὰ πέρατα τῆς γῆς, κείμενα τὰ πολλὰ αὐτῶν ἀφανῆ καὶ
ἀδιάγνωστα.

Δὲν ὑπῆρξε δὲ δυστυχῶς πολὺ διάφορος ἡ τύχη καὶ
τοῦ ἱ. σκήνου τοῦ περιφανεστάτου ἐν Οἰκουμενικοῖς Πα-
τριάρχαις Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, ὅπερ ἀνακομι-
σθέν, κατετέθη ἐν τῷ περικαλεῖ τῶν Ἀποστόλων ναῷ, τῷ
προορισθέντι, ὅπως περιλάβῃ τὰς θήκας τῶν Βασιλέων
καὶ Πατριαρχῶν.

Ἄλλ' εἰς τὴν κατάτησιν, τὴν διασποράν, κατ' ὀνο-
λουθίαν δὲ καὶ τὴν ἀπώλειαν τῶν ἰχνῶν τῶν ἱ. λειψάνων
τοῦ ἁγ. Χρυσοστόμου συνετέλεσεν ἐν οὐ μικρῷ μέτρῳ
καὶ ἡ πολλὴ τιμὴ καὶ εὐλάβεια, δι' ἧς ἐκ πρώτης ἀρχῆς
περιέβαλον αὐτὰ οἱ χριστιανοί, προσπαθοῦντες ἕκαστος,
— μερικαί τε ἐκκλησίαι καὶ ἄτομα —, ὅπως γένηται κάτο-
χος μέρους τοῦλάχιστον αὐτῶν. Οὕτω δὲ φέρεται, ὅτι μό-
λις ἔτη τινὰ (τῷ 447) μετὰ τὴν κατάθεσιν τοῦ τιμίου αὐ-

τοῦ σώματος ἐν τῷ ναῷ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων (μέρους
δὲ ἴσως καὶ ἐν τῷ τῆς Ἁγίας Σοφίας), ἀπεχωρίσθη ἡ δε-
ξιὰ χεὶρ αὐτοῦ καὶ ἀπεστάλη ὑπὸ Θεοδοσίου τοῦ μικροῦ
εἰς Ἄθω, ὅπου καὶ φέρεται σωζομένη νῦν ἐν τῇ Μονῇ
τοῦ Φιλοθέου.

Παρὰ ταῦτα δ' ὁμοίως τὸ ἱ. σκήνος τοῦ μακαρίου Πα-
τριάρχου, — καὶ ἡ ταῦτα κατέχουσα πολῦτιμος λάρναξ «ὡς
μυροθήκη τερπνὴ», κατὰ τὸν ὑμνογράφον, «βρούουσα τὰ τῶν
θανυμάτων θεῖα ρεῖθρα, καὶ ἰαμάτων ροαῖς τὰς ψυχὰς τῶν
τιμώντων αὐτὴν μυρίζουσα» — φαίνεται κατὰ τὰς μέχρι
τοῦδε γνωστὰς μαρτυρίας (1) ἀσφαλῶς, κατὰ τὸ μᾶλλον δὲ
καὶ ἥττον ἀκέραιον, σωζόμενον ἐν Βυζαντίῳ ἐπὶ ἱκανοῦς
ἀπὸ τῆς ἀνακομιδῆς καὶ καταθέσεως αὐτοῦ αἰῶνας.

Φαίνεται δέ, καίτοι ἥττον ἀσφαλῶς μαρτυρούμενον,
ὅτι κατὰ μέρη μικρότερα ἢ μεγαλείτερα ἐσώθη τοῦτο καὶ
σφίεται μέχρι τοῦ νῦν ἀνὰ πόλεις καὶ χώρας τῆς Ἀνα-
τολῆς, τῆς Ρωσσίας, καὶ κατ' ἐξοχὴν ἴσως τῆς Δύσεως.
Ἄλλ' ἐνέλειπε δυστυχῶς παρὰ ταῖς παροικομέναις γενεαῖς
ἢ προσήκουσα μέρημινα πρὸς ἐξασφάλισιν καὶ κατοχύρωσιν
τῆς γνησιότητος τῶν ἱ. λειψάνων, εἶπου δὲ καὶ ἐλαμβάνε-
το τοιαύτη, αἱ καιρικαὶ περιστάσεις ἐξήλειψαν τὰ μνημεῖα
τῆς γνησιότητος, τούτου δ' ἔνεκα πικρὸν συναίσθημα ἀμ-
φιβολίας ψύχει συνήθως τὸν ζῆλον καὶ πρὸς αὐτὰ τὰ τυ-
χὸν περισφζόμενα γνήσια ἱ. λείψανα.

Αἱ ἀρχαῖαι μαρτυρίαι, αἱ ἀναφερόμεναι εἰς τὴν ἐν
τῷ ναῷ τῶν ἁγ. Ἀποστόλων ἰδίᾳ διατήρησιν τῶν ἱ. λει-
ψάνων τοῦ ἁγ. Χρυσοστόμου, εἰσὶ διὰ βραχέων αἱ ἀκό-
λουθοι:

(1) Τὰς μαρτυρίας ταύτας ἔχει ἐπιμελῶς συλλέξας
τελευταίως ὁ καθολικὸς ἱερομ. Ἄντ. Rocchi ἐν σχετικῇ
ἀξίᾳ λόγου ἐκτενεῖ μελέτην, περιληφθεῖσιν ἐν τῷ ἐμβριθεῖ

α') 'Ο ιστορικός Σωκράτης (περί τὰ μέσα τῆς Ε' ἐκατονταετηρίδος) γράφει: «τὸ σῶμα Ἰωάννου ἐν Κομάνοις τεθαμμένον, βασιλέα πείσας (ὁ Πατριάρχης Πρόκλος) . . . εἰς Κων]πολιν μετεκόμισεν. Καὶ μετὰ πολλῆς τιμῆς δημοσίᾳ προπεύσας αὐτὸ, εἰς τὴν ἐπώνυμον τῶν Ἀποστόλων ἐκκλησίαν ἀπέθετο»⁽¹⁾.

β') 'Εν τῷ τροπικῷ τῆς Α' ᾠδῆς τοῦ κανόνος⁽²⁾ Ἀνδρέου τοῦ Κρήτης († περί τὸ 720) εἰς τὴν ἀνακομιδὴν τῶν λειψάνων τοῦ ἁγ. Χρυσοστόμου ἀναγινώσκεται: «Πάντες οἱ ἐπὶ τῆς γῆς ἀνυμνοῦμεν τὴν ταφήν, σέβοντες τὴν μνήμην σου, καὶ τὴν σορὸν τῶν λειψάνων, τίμει Θεῶ, Χρυσόστομε». Ὑποτίθεται δικαίως, ὅτι πρόκειται περὶ τῆς ἐν τοῖς ἁγ. Ἀποστόλοις καταθέσεως σοροῦ, ὑμνουμένης ὡς σωζομένης ἔτι ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ μελωδοῦ.

γ') 'Ο ἁγ. Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός (ἀκμάσας κατὰ τὸ πρῶτον ἡμῶν τοῦ 8ου αἰῶνος) ἐν τῷ ἐγκωμίῳ αὐτοῦ εἰς

πανηγυρικῷ τόμῳ, τῷ ἐκδοθέντι ἐπὶ τῷ ὑπὸ τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας δημοτελεῖ τῷ 1908 ἑορτασμῷ τῆς 1500 ετηρίδος τοῦ μακαρίου λήξεως Ἰω. τοῦ Χρυσοστόμου. Ὁ ἐν λόγῳ τόμος ἐπιγράφεται «Χρυσοστομικά». *Studi e ricerche intorno a S. Giovanni Crisostomo a cura del comitato per il XV° centenario della sua morte* (407—497), Roma 1908. Ἡ δὲ μελέτη τοῦ Ἀντ. Rocchi *Lipsanologia o Storia delle Reliquie di S. Giovanni Chrysostomo P. Ant. Rocchi ieromonacho Basiliano di Grottaferrata*, περιλαμβανομένη ἐν ταῖς σελ. 1039—1140.

1. Βιβλ. Ζ' Κεφ. ΜΕ'.

2. Ἐν τῷ κώδικι Κρυπτοπερράτας Δ. α. XV, Lipsanologia A. Roschi σ. 1073.

τὸν ἁγ. Ἰωάννην τὸν Χρυσόστομον ἐπὶ τέλει λέγει: «Ἄλλ' οὐκ εἶασε καὶ θανὼν τὴν νύμφην τὴν ἑαυτοῦ ὁ φιλούμενος, φιλόνημος καὶ φιλότεκνος, οὔτε μὴν τοὺς παῖδας τοὺς ἑαυτοῦ, τῆς οἰκείας ἐστερημένους χάριτος, ἀλλὰ θεῖα προνοία καὶ κρίσει καταλλήλως πρὸς τὰ Βασίλεια φέρεται, τὸ μὲν σῶμα πρὸς τὰ δρώμενα, τὸ δὲ πνεῦμα πρὸς τὰ ἀθέατα»³. Δῆλον ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ τὰ ἱ. λείψανα τοῦ Χρυσοστόμου προῦκειντο εἰς θέαν καὶ προσκύνησιν ἐν τῷ ναῷ τῶν ἁγ. Ἀποστόλων πάντως.

δ') Ἀνώνυμος, σύγχρονος Κωνσταντίου τοῦ Πορφυρογεννήτου, μνημονεύει, ὅτι τοῦ τόπου τῆς ταφῆς (τῆς Ναζιανζοῦ) τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου ἀπειλούμενου ὑπὸ τῶν βαρβάρων, ὁ εὐσεβῆς οὗτος αὐτοκράτωρ, τῷ 956, διέταξε τὴν εἰς βασιλεύουσαν ἀνακομιδὴν τῶν ἱ. λειψάνων τοῦ ἁγίου καὶ τὴν εἰς τὸν ναὸν τῶν ἁγίων Ἀποστόλων κατάθεσιν αὐτῶν, ἐφ' ᾧ καὶ ὁ ἀνώνυμος σημειοῦται: «Ἐδει μὴ μακρὰν τῆς τοῦ Χρυσολόγου πατέρος καὶ φωστῆρος τῆς οἰκουμένης σοροῦ τὸν μικρὸν πρὸ αὐτοῦ τὴν βασιλίδα καταλαμπρύναι . . . ἀλλὰ πλησίον εἶναι τῇ καταθέσει καὶ κοινωνεῖν διὰ τῆς ταφῆς οὗ τῆς κατ' εὐσέβειαν οὐ διειστήκει θερμότητος . . . »⁴.

Ὅθεν δῆλον ὅτι ὑπερμεσοῦντος τοῦ 10ου αἰῶνος τὰ λείψανα τοῦ ἁγίου Χρυσοστόμου ἐφυλάσσοντο ἔτι κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ἀκέραια («τῆς σοροῦ») ἐν τῷ ναῷ τῶν Ἀποστόλων.

---

3. Migne, 96 σ. 782.

4. Acta Suactorum Maii t. II σ. 453.

Πρὸς τὰς μαρτυρίας ταύτας ἀντιτίθεται ἡ τοῦ χρονογράφου Θεοφάνους († περὶ τὸ 817), καθ' ἣν «τῷ Ἰουλίῳ μηνὶ κη'. ἡμέρᾳ τρίτῃ γέγονε τὰ ἐγκαίνια τῶν ἁγίων Ἀποστόλων (μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἀνακαίνισιν αὐτῶν, ἀπαιτήσασαν κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Προκοπίου τὴν προσωρινὴν ἀπομάκρυνσιν τῶν θηκῶν τῶν Ἀποστόλων), καὶ ἡ κατάθεσις τῶν ἁγίων λειψάνων Ἀνδρέου, Λουκᾶ καὶ Τιμοθέου τῶν ἁγ. Ἀποστόλων». Παρασιωπῶνται τὰ λείψανα τοῦ Ι. Χρυσοστόμου, κατατιθέντα παρὰ τὰ τῶν ρηθέντων Ἀποστόλων.

Πιθανώτερον λόγον, δικαιολογοῦντα τὴν μὴ μετακίνησιν τῶν Ι. λειψάνων τοῦ Χρυσοστόμου κατὰ τὴν ἀνακαίνισιν τοῦ ναοῦ τῶν Ἀποστόλων ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ὁ *Rocchi*⁵ θεωρεῖ τὸ μέγεθος τῆς σοφοῦ αὐτοῦ καὶ τὴν τοποθέτησιν αὐτῆς ἐν τῷ ἱερῷ, ἐν θέσει μὴ χερζούσῃ τῆς μετακινήσεως αὐτῆς, καθ' ὃν χρόνον αἱ θῆκαι, αἱ περιέχουσαι τὰ λείψανα τῶν Ἀποστόλων, ἦσαν μικραὶ καὶ εὐμετακίνητοι, ὡς δηλοῦται ὑπὸ τοῦ Θεοφάνους σημειομένου: «Καὶ διήλθεν ὁ ἐπίσκοπος (ὁ πατριάρχης δηλ.) Μηνῶς μετὰ τῶν ἁγίων λειψάνων, καθήμενος ἐν ὀχήματι χρυσοῦ βασιλικῷ διαλίθῳ, κρατῶν τὰς τρεῖς θήκας εἰς τὰ γόνατα αὐτοῦ.»

Εἰς τὰς ἀνωτέρω μαρτυρίας δεόν νὰ προστεθῇ καὶ ἡ παρὰ τῷ Μ. Χαρτοφύλακι Μανουὴλ τῷ Γεδεών⁶. «Τὸ λείψανον τοῦ μακαρίου Πατριάρχου (τοῦ Χρυσοστόμου δηλ.) ἀπεθησαυρίζετο ἐν τῇ Πόλει, μέρος μὲν, ὡς φαίνεται ἐν τῷ ναῷ τῆς ἁγ. Σοφίας, ἀφ' ἧς μετακομισθὲν ἀλλαχοῦ

5. σ. 1073.

6. Πατριαρχικὸι πί. α. κ. σ. 152.

ἀπωλέσθη, μέρος δέ, ἢ μᾶλλον ὀλόκληρον ἐν τῷ ναῷ τῶν ἁγ. Ἀποστόλων, ὡς ὁ Θεοφάνης γράφει'. Δύο τεμάχια λειψάνων τοῦ ἁγ. Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου ἀφιέρωσεν εἰς τὴν ἐν Ἀγίῳ Ὄρει Ι. Μονὴν τῆς Λαύρας, διὰ χρυσοβούλλου κατασφαλίσας ὁ αὐτοκράτωρ Ἰωάννης ὁ Τσιμισκῆς, ἄχρι σήμερον σωζόμενα. Τεμάχια δ' ἀπὸ τοῦ λειψάνου τούτου, βεβαίως τοῦ ἀπὸ τῆς ἁγ. Σοφίας ἀναρπαγέντος, κατέχουσι καὶ ἄλλαι μοναί, ὡς λ. χ. ἡ μονὴ τοῦ Δοχειαρίου, ἡ μονὴ τῶν Ἰβήρων, ἡ μονὴ τοῦ Διονυσίου καὶ ἡ τοῦ Βατοπεδίου, κατέχουσα τὴν κεφαλὴν».

Ἐντεῦθεν δῆλον, ὅτι μέχρι τοῦ Τσιμισκῆ (βασιλευσαντος ἀπὸ τοῦ 969 μέχρι τοῦ 975) τὸ Ι. λείψανον τοῦ Χρυσοστόμου ἐσώζετο ἐν τῇ Πόλει κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ἀκέραιον. Δῆλον δ' ἐπίσης, ὅτι ἀπὸ τοῦ χρόνου τούτου κυρίως ἤρξατο ἡ ὀσημέραι ἀξανομένη κατάμησης καὶ διασκόρπισις αὐτοῦ, ἧς τὸν δρόμον δι' ἔλλειψιν μαρτυριῶν, ἀδυνατοῦμεν δυστυχῶς νὰ παρακολουθήσωμεν. Ὁ Ἄντ. *Rocchi* πειράεται ἐκ παντὸς τρόπου νὰ καταστήσῃ πιστευτὸν καὶ ἀποδείξῃ ὅτι τὰ κατὰ τὴν 1ην Μαΐου (1626) πανηγυρικῶς κατατεθέντα ἐν τῷ ναῷ τοῦ ἁγ. Πέτρου ἐν Ρώμῃ λείψανα τοῦ Χρυσοστόμου εἶνε κατὰ τὸ πλεῖστον τὰ ἐν τοῖς ἁγ. Ἀποστόλοις μέχρι τοῦ 10ου αἰῶνος μαρτυραζόμενα λείψανα τοῦ ἁγ. τούτου Πατριάρχου, συληθέντα καὶ ταῦτα κατὰ τὴν ὑπὸ τῶν Λατίνων κατοχὴν τῆς Κων. πόλεως (1204—1263). Ἄλλ' ἡ εὐλαβὴς προσπάθεια τοῦ λογίου καθολικοῦ ἱερομονάχου ἐπὶ οὐδενὸς κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ἀσφαλοῦς μαρτυροῦ στήριζεται.

II. Κομνηνὸς
Καθηγ. τῆς Θεολ. Σχολῆς.

7. *Migne* 108 σ. 244.

ARMENIA - ARMENIKON ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ

Μία πρόορησις
 τοῦ τελευταίου βασιλέως τῆς Ἀρμενίας
 Λέοντος τοῦ ΣΤ'. († 1893 μ.Χ.)

Ἡ Ἀρμενία, ὡς γνωστόν, κατὰ τὴν Ἱστορίαν κατέχει τὸ βορειοανατολικώτερον μέρος τῆς Μ. Ἀσίας, τὴν μετὰ τὸν Εὐξείνου καὶ Κασπίας, Ταύρου τε καὶ μέχρι Καυκάσου χώραν. Ἐν αὐτῇ ὑψοῦται τὸ ὑψηλότερον ὄρος τῆς χερσονήσου, τὸ παλαιόφατον καὶ ἱστορικὸν Ἄραράς* (5170 μ. ὕψος), οὗ τὰ κράσπεδα πολιτικῶς τέως τρία ἐκράτουν κράτη, ἡ Τουρκία, ἡ Περσία καὶ ἡ Ρωσία, πηγάζουσι δὲ καὶ οἱ δύο μεγάλοι ποταμοί, οἱ δίδυμοι, ὁ Εὐφράτης καὶ ὁ Τίγρης καὶ τρίτος ὁ Ἀράξης (Ἀράς), ὅστις κατ' ἀντίθετον διεύθυνσιν καὶ τῷ Κύρῳ ἐνούμενος ἐκβάλλει εἰς τὴν Κασπίαν⁽¹⁾. Ἐν τῇ Ἀρμενίᾳ ὑπάρχουσι κυριώτεραι: ἡ λίμνη Βάν (Θωσπίτις) ἔχουσα ἑκτασὶν ὑπὲρ τὰ τρισχίλια τετρ. χμ. ἰχθυοτρόφος, ἐν ἣ ἡ νησίς Ἀγδαμάρ, ὅπου ἐδρεύει καὶ καθολικὸς τῶν Ἀρμενίων, καὶ ἡ Οὐρμιά ὀλίγον τι μείζων τῆς Βάν, μὴ ἰχθυοφόρος, διότι εἶναι ἀσυνήθως ἀλατοῦχος, καίτοι δέκα καὶ τεσσάρων ποταμίων ὕδατα εἰσδέχεται.

Ἡ Ἀρμενία εἶναι ἡ ὑψηλότερον ἐν τῇ Ἀσιατικῇ λεγομένη Τουρκία καὶ τῇ γειτονίᾳ αὐτῆς κειμένη χώρα πολλὰς

1. Γεωγραφίαν Ἀρμενίας ὅρα Στράβ. ΙΑ', 15—16.

σχοῦσα περιπατείας πολιτικῆς τε καὶ θρησκευτικῆς ἀπ' αὐτῶν τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων. Τὸ βασίλειον τῆς Ἀρμενίας πρὸ τῆς Μακεδονικῆς κατακτήσεως δὲν ἔδειξε σπουδαίαν ζωὴν, νομίσματα δὲ ἐπιπέοντα φῶς ἐπὶ τῆς ἱστορίας τῆς Ἀρμενίας δὲν ὑπάρχουσι, ὡς οὐδ' ἐπὶ τῆς δυναστείας τῶν Σελευκιδῶν. Μετὰ τὴν ἦταν ὁμοῦς Ἀντιόχου τοῦ Μεγάλου (τοῦ Γ') 222—187 π.Χ.⁽²⁾ ὑπὸ τῶν Ρωμαίων ἐν τῇ μάχῃ τῇ παρὰ τὴν Μιγνησίαν, τῇ πρὸς Σιπύλλω, κατὰ τὸ 190 π.Χ. δύο εὐγενεῖς Ἀρμένιοι, ὁ Ζαριάδρις καὶ ὁ Ἀρταξίας ἀπέστησαν τῆς Συρίας καὶ ἐμοίρασαν τὴν χώραν εἰς δύο μέρη, τὴν Μικρὰν Ἀρμενίαν καὶ τὴν Μεγάλην Ἀρμενίαν, ἢ ἰδίως λεγομένην Ἀρμενίαν, ἢ κατὰ Δίωνα τὴν τοῦ Τιγράνου Ἀρμενίαν. Ἀπὸ τῶν χρόνων δὲ τούτων ἀρχεται πῶς καὶ ἡ νομισματικὴ τῆς χώρας ἱστορία, ἐξ ἧς μνημονεύω μόνον ἕνεκα τοῦ ἐπιθέτου, τὸν περὶ τὸ 20 π.Χ. ἔτος ἀκμάσαντα ἐκ τοῦ οἴκου τῶν Ἀρσακιδῶν Τιγράνην τὸν Β', οὗ νόμισμα διεσώθη μέχρις ἡμῶν φέρον τὴν ἐπιγραφὴν ἐν τῷ ὀπισθίῳ μέρει

Βασιλέως Μεγάλου Τιγράνου Φιλέλλημος

μετὰ Ἀρμενίου ἀνδρὸς ὀρθίου ὄρου, κρατοῦντος καὶ ξίφος, ἐπίσης δὲ καὶ τὸν υἱὸν καὶ διάδοχον αὐτοῦ Τιγράνην τὸν Γ'. ἕνεκα καὶ τοῦ ἑλληνικωτάτου ὀνόματος τῆς ἀδελφῆς καὶ συζύγου αὐτοῦ Ἐρατοῦς. (12—6 π.Χ. ⁽³⁾).

1. Ἀντιόχοι ὑπάρχουσιν δέκα καὶ τρεῖς. Ὁ τελευταῖος, ὁ υἱὸς Ἀντιόχου τοῦ Ι. ἐβασίλευσεν ἐν Συρίᾳ ἀπὸ τοῦ 69—65 π.Χ. καλεῖται καὶ Ἀσιατικός, ὅτι ὁ Πομπήϊος ἐπέρχεται καὶ καταλύει τὰ πάντα. Τούτου νομίσματα δὲν εὐρέθησαν.

2. Langlois—Numism: de l'Arménie, Paris-Londres 1859 εἰς 4ον καὶ Babelon - Rois de Syrie, d'Arménie et de Commagène Paris 1890; σ. 215-216.

Νόμισμα αὐτῶν δημοσιευόμενον παρὰ *Langlois*(¹) εἰκονίζει ἀφ' ἐνὸς μὲν τὴν κατὰ κρόταφον προτομὴν πρὸς τὸ δεξιὰ τοῦ Τιγράνου φέροντος τὴν ἀρμενικὴν βασ. τιάραν καὶ τὴν πέριξ ἐπιγραφὴν Βασιλεὺς Βασιλέων Τιγράνης, ἀφ' ἑτέρου δὲ προτομὴν τῆς Ἐρατοῦς πρὸς τὰ ἀριστερά, ἐχούσης τὴν κόμην περὶ τὴν κεφαλὴν συνεστραμμένην, προεξέχουσαν πάντοθεν, ἀλλ' ἄνευ διαδήματος.

Μετὰ τὸν Πομπήιον ἕνεκα τῶν στρατιῶν τοῦ Τιβερίου καὶ τοῦ Γαίου ἐπὶ τὴν Ἀρμενίαν ὁ Αὐγουστος ἐθεώρησε τὴν ὑποταγὴν τῆς χώρας ταύτης μέγα γεγονός, χαίρων δὲ ἔκοψεν ἐν αὐτῇ τῇ Ρώμῃ νομίσματα ἀργυρᾶ καὶ χρυσᾶ ἀναμνηστικά τοῦ πράγματος, νομίσματα φέροντα τὴν προτομὴν αὐτοῦ, ἔπισθεν δὲ τὰς λέξεις *Armenia capta*, καὶ ἄλλους τύπους ἔχοντα ὡς π. χ. τὴν Ἀρμενίαν (γυναῖκα) γονυπετοῦσαν.

* *

Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως, ἕως οὗ ὀριστικῶς ἐν Ἀρμενίᾳ διὰ Γρηγορίου τοῦ Φωτιστοῦ (= Λουσαβορίτς, 255 — 326 μ. Χ.) ὁ χριστιανισμὸς ἐπεκράτησε. Τὸ ὄνομα τοῦ ἀποστόλου τούτου καὶ μάρτυρος Γρηγορίου τοῦ Φωτιστοῦ ἔκτοτε μένει ἱερὸν παρὰ τοῖς Ἀρμενίοις, τοῖς καθ' αὐτὸ ὀρθοδόξοις Ἀρμενίοις, οὓς καλοῦμεν Γρηγοριανούς, καίτοι ἢ προσωνυμία αὕτη παρέλκει, διότι ἄνευ λόγου τῷ ἐθνικῷ ὀνόματι παρατίθεται ἢ προστίθεται. Ἀρμένιοι εἶναι οἱ καθ' αὐτὸ Ἀρμένιοι, οἱ μὴ ἀποσχισθέντες, ἐνῶ οἱ διὰ θρησκευτικῶν λόγων, εἰς οὓς καὶ πολιτικοὶ οὐκ ὀλίγον

1. *Langlois* κτλ. 6, 39 καὶ κιν. Γ. ὁπ' ἐρ. 5.

συνεβάλλοντο, ἀπὸ τῶν Ἀρμενίων τούτων ἀπομακρυνθέντες καὶ ἰδίας κοινότητος συμπήξαντες καὶ Ἐκκλησίαν νέαν δημιουργήσαντες λέγονται κατόλικοι Ἀρμένιοι (Ἀρμενοκατόλικοι) ἢ διαμαρτυρόμενοι Ἀρμένιοι.

Διὰ τῆς μαρτυρικῆς ὑπομονῆς καὶ ἐπιμονῆς τοῦ Γρηγορίου ἐφωτίσθησαν εἰς τὸ φῶς τοῦ χριστιανισμοῦ οἱ Ἀρμένιοι, ἦλθον δὲ κατ' ὀλίγον καὶ εἰς σχέσεις πρὸς τὸ Βυζάντιον διὰ τῆς Συρίας, δι' ἧς πολλὰ πολιτισμοῦ στοιχεῖα προσέλαβον καὶ γράμματα καὶ συγγράμματα. Ἦδη ἀπὸ τοῦ 323 ἀναφέρεται συμμαχικὸς διασμός μεταξὺ Χοσρόου τοῦ Β', υἱοῦ τοῦ Τιριδάτου τοῦ Μεγάλου καὶ Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου, ἐφ' οὗ καὶ θεολογικὴ γραμματολογία εἰς Ἀρμενίαν ἤρξατο ἵνα εἰσάγῃται καὶ ἡ τοῦ Εὐαγγελίου ἀνάγνωσις εἰς γλῶσσαν συριακὴν ἢ καὶ ἑλληνικὴν, διότι γράμματα ἴδια τῆς ἀρμενικῆς ἐθνικῆς γλώσσης καὶ εἰς ταύτην μετάφρασις τῆς Γραφῆς μόνον ὑπὸ τοῦ ἁγίου Μεσρόπ (+ 19 Φεβρ. 441) ἐν Σαμοσάτοις ἐκανονίσθησαν καὶ εἰς χρῆσιν εἰσῆχθησαν, τῇ στηρίζει τοῦ Καθολικοῦ *Σαχάκ*, σώφρονος καὶ δμόφρονος αὐτῷ καὶ τοῦ εὐσεβοῦς βασιλέως Βραμσαπούχ. Ἄξιον δὲ σημειώσεως εἶναι ὅτι ἢ εἰς τὴν ἀρμενικὴν μετάφρασιν τῆς ἁγίας Γραφῆς ἐγένετο ἐκ τῆς συριακῆς οὐχὶ δ' ἐκ τῆς ἑλληνικῆς, ἐπειδὴ ἐκ τοῦ φανατισμοῦ τῶν Περσῶν ὅλα τὰ ἑλληνιστὶ συγγεγραμμένα ἔργα εἶχον τῷ πυρὶ παραδοθῆ καὶ ἐν γένει καταστραφῆ. Ἐπὶ τούτοις μετ' οὐ πολὺ Ἀρμένιοι μαθηταὶ ἀπεστάλησαν πρὸς σπουδὰς εἰς Ἐμεσαν καὶ Ἀλεξάνδρειαν, εἰς Ἀθήνας καὶ εἰς Κωνσταντινούπολιν, οὗ ἠσχολήθησαν περὶ μετάφρασις τῶν πατέρων τῆς Ἐκκλησίας καὶ εἰς διόρθωσιν σκοτεινῶν ἢ ἀσαφῶν ἑδαφίων τῆς προτέρας μετάφρασεως τῶν θείων Γραφῶν, παραλαβόντες καὶ τὴν μετάφρασιν τῶν ἑβδομῆκοντα.

Καθ' ἃ ἄλλοτε σημειώσας ἔχω εὐθὺς μετὰ τὴν συγκρότησιν τῆς Γ' ἐν Ἐφέσῳ Οἰκουμενικῆς Συνόδου ἐν Κωνσταντινουπόλει εὐρίσκονται ἀπεσταλμένοι τοῦ Καθολικοῦ τῆς Ἀρμενίας ἕξ νέοι μόνον καὶ μόνον πρὸς ἐκμάθησιν κατὰ βάθος τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης. Οἱ Ἀρμένιοι ἐν μὲν λέξει παρέλαβον ἐκ τῆς ἑλληνικῆς σχεδὸν ὅλην τὴν γραφὴν καὶ τὴν γραμματεῖαν καὶ αὐτὴν τὴν Ἐκκλησιαστικὴν μελωδίαν τυχόντες κατὰ πάντα τρόπον ἠθικῆς καὶ ὕλικῆς προστασίας παρὰ Θεοδοσίῳ τῷ Β' καὶ Πουλχερίῳ, τῇ ἀδελφῇ αὐτοῦ.

Τὰς σχέσεις δὲ ταύτας τὰς χριστιανικὰς ἀπαντῶ καὶ εἰς τοὺς μετὰ ταῦτα αἰῶνας. Ὁ πατριάρχης Γιοῦτ (465—475) ὁμολογεῖ ὅτι τὰ πάντα τῷ Βυζαντίῳ ὀφείλει καὶ ὅτι ὅλα τὰ χρειώδη καὶ αὐτὰ ἔτι τὰ ἐνδύματα αὐτοῦ ἐκ Βυζαντίου παρέλαβεν, ὁ δὲ πατριάρχης Ναρσῆς ὁ Γ', (640—661), ἀναφέρει ὅτι ἐν Ἑλλάδι ἀνατραφεὶς καὶ τὸ ἑλληνιστὶ διατρέψασθαι ἐν Ἀρμενίᾳ διέδωκεν, ἀφοῦ ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Ἰουστινιανός, ὡς φέρεται ἐν τῇ ὑπὸ τὴν ἐπιστολῆν τοῦ *Helmolt* ἐκδιδομένη Ἱστορίᾳ (1) τοῦ φίλου *von Scala*, δύο μὲν Ἐκκλησίας ἐν Ἀρμενίᾳ ἀνήγειρεν, ἐν δὲ μοναστήριον καὶ ἐν τῇ μετὰ τοὺς Ἰουστινιανεύσι χρόνοις καὶ ἄλλαι πολλαὶ Ἐκκλησίαι καὶ ἡ μεγάλη τοῦ Ἐτσημαδζίν Ἐκκλησία μετὰ τῶν τρούλλων αὐτῆς, τῶν διακοσμήσεων, περὶ ὧν ἔγραψεν ἴδιον εὐρὺ κεφάλαιον ὁ φιλότατος ἐν Βιέννῃ καθηγητῆς καὶ τῆς μεσαιωνικῆς τέχνης πολυτίμητος ἱστορ, ὁ κ. Στρουγόφσκης ἐν τῷ διτόμῳ αὐτοῦ συγγράμματι, οὐπερ ἡ ἐπιγραφὴ *Byzantinische Denkmäler* (2).

(1) Ὁ Ἑλληνισμὸς ἀπὸ Ἀλεξάνδρου τοῦ Μεγάλου σελ. 59.
(2) T. A', ἐν Βιέννῃ 1891 εἰς 4ον Das Etchmiadzin Evangelium.
Ἐν τῇ διατριβῇ ταύτῃ ὄρα καὶ τὰς ἑλληνιστὶ ἐπιγραφὰς ἁγίων καὶ παρὶ βιβλιοθήκης καὶ ἄλλων συναψῶν.

Δὲν ἐπιθυμῶ ἵνα ἔστω καὶ ἀκροθιγῶς μνεῖαν ποιήσωμαι τῶν μετέπειτα σχέσεων πρὸς τοὺς Ἀρμένιους τῆς Βυζαντιακῆς αὐλῆς φιλικὰς τε ἢ μὴ τοιαύτας, διότι ὁ σκοπὸς τοῦ σημειώματος τούτου, ὅπερ ὀφείλεται τῇ εἰσηγήσει τοῦ σεβασμιωτάτου φίλου μητροπολίτου ἀγίου Φιλαδελφείας κ. Χρυσοστόμου εἶναι ἄλλος.

* *

Μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς Μεγάλης Ἀρμενίας ἐκ τῶν ἐπισήμων φυγάδων ὁ Ρουπῆνος ἦλθεν εἰς τὴν Κιλικίαν καὶ μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν ὁπαδῶν αὐτοῦ κατὰ τὰ 1080 ἔπηξε κατ' ὀλίγον ἐν τῇ Κιλικίᾳ, τῇ μεθ' ὕστερον καὶ Ἀρμενοκιλικίᾳ ὀνομασθείσῃ, ἡγεμονίαν, ἣτις μετὰ τινα ἔτη πρωτεύουσαν ἔσχε τὰ Ἀνάζαρβα (= Αἰνζάρβα, = κτηρὴν πηγῇ) ἐπὶ τοῦ Πυράμου (Διζιχούν), τὴν πάλαι Ἰουστινιανούπολιν. Ἡ ἡγεμονία αὕτη καὶ διὰ πολιτικὰ συμφέροντα ὑπεστηρίζετο ὑπὸ τῶν ἐν Βυζαντίῳ, διότι ἐθεωρεῖτο ὡς προπύργιον κατὰ τῶν Ἀράβων καὶ τῶν Σελτζούκων, ἔλαβε δὲ ἐπίδοσιν μεζζονα ἠθικὴν τε καὶ πολιτικὴν ἐν τοῖς χρόνοις τῶν Σταυροφοριῶν, ἰδίως ἀπὸ τῆς πρώτης σταυροφορίας, καὶ διότι ἐβοήθησεν εἰλικρινῶς τῷ Γοδεφρίδῳ παρασχοῦσα καὶ ἄνδρας καὶ ὑποζύγια καὶ ἐπιτήδεια κλπ. ἐν τοῖς δυσεισβόλοις τούτοις μέρεσιν. Ὅτε ὁμοῦ κατὰ τὸ 1137 καὶ κατὰ τῶν βυζαντιακῶν ἐν Κιλικίᾳ κτήσεις οἱ ἀρμένιοι ἡγεμόνες ἀπετόλμησαν κατακτήσεις καὶ ἀπέσπασαν τὴν Μισσίς καὶ τὰ Ἄδανα, Ἰωάννης ὁ Καλογιάννης ὀρμήσας ἐνίκησεν αὐτοὺς εἰ καὶ ἐβοηθοῦντο ὑπὸ τοῦ Ραϊμόνδου τῆς Ἀντιοχείας, καὶ ζωγρήσας αὐτοὺς πανοικί ἤγαγεν εἰς Κωνσταντινούπολιν. Καὶ ἐπὶ Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ ἡ αὕτη ρήξις τὰς γειτονικὰς σχέσεις τῶν δύο κρατῶν συνετάραξε, διότι ὁ

μέγας Μανουήλ δὲν ἠνέχθη προσβολὰς τινας, εἰς ἃς οὐκ ὀλίγον συνετέλεσαν καὶ οἱ γείτονες τῶν Ἀρμενίων Λατῖνοι, ὥρμησεν, ἐνίκησεν· οἱ Λατῖνοι, ὁ Ρενὸ τῆς Ἀντιοχείας, εἰς ἄκρον ἀστάθμητος καὶ ἄστατος χαρακτήρ, προσῆλθεν εἰς Μισαίς γυμνόπους καὶ ἄλυσιν φέρων εἰς τὸν λαμὸν καὶ προσεκύνησε τοὺς πόδας τοῦ Μανουήλ καὶ ἐξήτησε συγγνώμην, εἶτα δὲ τῇ μεσιτείᾳ καὶ τοῦ βασιλέως τῶν Ἱεροσολύμων Βωδουίνου τοῦ Γ. ἀνεπιού ἐξ ἀνεπιῶς αὐτοῦ Θεοδώρας, ἣν εἶχε συζυγον, συνεχωρήθη καὶ ὁ τῶν Ἀρμενίων ἡγεμὼν Τορὸς (Θεόδωρος) ἐπέτυχε μάλιστα διὰ χρυσοβούλου καὶ τὴν κτῆσιν τῶν χωρῶν τούτων καὶ τὸν τίτλον τοῦ Πανσέβαστου, (1158). Ἐκτοτε ἐπεκράτησαν ἀγαθαὶ σχέσεις.

Λέων ὁ Β' ὁ Μέγας ἐπικληθεὶς (1185—1219) μετὰ τὴν διάβασιν Φρειδερίκου τοῦ Βαρβαρόσα, καθ' ἣν ἐβροήθησεν αὐτῷ ποικιλοτρόπως ἀνεγνωρίσθη ὁ πρῶτος βασιλεὺς τῆς Κιλικίας, ἢ καλλίτερον τῆς Ἀρμενοκιλικίας, τῇ στηριξεί Ἐρρίκου τοῦ 5' αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας καὶ τοῦ Πάπα Κελεστίνου τοῦ Γ', ὃν δι' ἰδίου ἀπεσταλμένου παρεκάλεσεν ἐπὶ τούτῳ. Ὁ πάπας ἐπέμψεν τὸν καρδινάλιον Κορράδον τὸν Βιττελσβάχιον, ἀρχιεπίσκοπον Μογουντίας, εἰς Ταρσόν, ὅστις τῇ 6 Ἰανουαρίου κατὰ πᾶσαν πιθανότητα τοῦ 1199, ἑορτῇ τῶν Θεοφανείων ἐν τῷ ναῷ τῆς ἁγίας Σοφίας, ἔστεψεν αὐτὸν τῷ βασιλικῷ διαδήματι, τοῦ καθολικοῦ Γρηγορίου Ἀβιράδ τελέσαντος τὴν τελετὴν τοῦ χρίσματος. Λέων ὁ Β' ὁ Μέγας, ἐλέφ' Θεοῦ Βασιλεὺς τῆς Ἀρμενίας ἔκτοτε, καὶ τοῦ λοιποῦ ἀνεξάρτητος ἀπὸ τῆς βυζαντιακῆς αὐλῆς, ἣτις ἄλλως ἐν συγχύσειν διετέλει οὕσα. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ βασιλέως Λέοντος τοῦ Β' καὶ τῆς συζύγου αὐτοῦ Ζαβέλ (Ἰσαβέλλας) ἑγγονος τοῦ βασιλέως τῆς Κύπρου Ἀμερῆ τοῦ

Λουσιβιάνου, ἐν Σις καθιδρύθη Χετοὶν ὁ Α' μέχρι τοῦ 1269, πολλὰ παθὼν, πολλὰ διαπράξας καὶ τὸ μοναδικὸν σχῆμα περιβληθεὶς ἔζησεν ἐν ἔτος ὡς μοναχὸς ἀφοῦ παρέδωκε τὸ βασιλικὸν σκῆπτρον τῷ υἱῷ αὐτοῦ Λέοντι τῷ Γ'. . . . .

Ὁ τελευταῖος τῶν Ἀρμενίων βασιλεὺς Λέων ὁ 5', ἐν τῇ Μικρῇ Ἀρμενίᾳ, ἣτις τέως τὴν ἀνατολικὴν Ἰσαυρίαν περιελάμβανε καὶ τὴν Κιλικίαν πρῶτην τε καὶ δευτέραν ἐπὶ τῶν Σταυροφοριῶν εἶτα δὲ περιορισθῆ εἰς τὴν καθ'αυτὴ Κιλικίαν μετὰ Καρραμανίας καὶ τοῦ πρὸς Α. κράτους τῶν Μαμελούκων, μεθ' ὅλην τὴν φρόνησιν, ἣν ἔδειξεν ἐν τῇ διοικήσει τοῦ βασιλείου οὔτε τὴν ἔδραν τοῦ βασιλείου αὐτοῦ ἠδυνήθη ἵνα συγκρατήσῃ, τὸ ὄχυρόν Σις (Σίσιον κάστρον), τὸ νῦν ἐν τῷ σαντζακῷ Κοζάν τοῦ νομοῦ Ἀδάνων, (65 χμ. ΒΑ.) ἤχθη δ' αἰχμάλωτος εἰς Κάϊρον. Σὺν αὐτῷ τὸ 1375 κατελύθη καὶ τὸ βασίλειον. Κατορθώσας μετὰ πολλὰς μὲν ἐνεργείας τῶν Εὐρωπαίων ἀλλὰ καὶ μετὰ ἀδρὰ λύτρα ἵνα τύχῃ τῆς ἐλευθερίας αὐτοῦ κατὰ τὸ 1383, ἔσπευσεν εἰς τὰς αὐλὰς τῆς Εὐρώπης ἐξαιτούμενος τὴν σύμπραξιν τῶν βασιλέων αὐτῆς πρὸς ἀπομάκρυνσιν ἀπὸ τῆς ἐγγυὸς Ἀνατολῆς τῶν ἐχθρῶν τοῦ χριστιανισμοῦ.

Ὁ Λέων πανταχοῦ ἐγένετο ἐνθουσιωδῶς δεκτὸς ἰδίως ἐν τῇ μεγαλόφρονι Γαλλίᾳ, ἣς ὁ βασιλεὺς Κάρολος ὁ 5' καὶ ἰδιαίτερα ἀνάκτορα πρὸς κατοικίαν ἔδωκε καὶ ἐπίδομα ἐχορήγησε βασιλεῖ ἀρκούν. Ὁ Λέων γινώσκων ἐκ τῶν προτέρων τὰς πολιτικὰς διαιρέσεις τῶν ἐν Δύσει βασιλέων καὶ αὐτῶν ἔτι τῶν παπῶν, ἐτόλμησεν ἡμέραν τινὰ διαλεγόμενος μετὰ τοῦ Καρόλου ἵνα ἐρωτήσῃ ἐὰν δίδῃ αὐτῷ τὴν ἄδειαν ὅπως μεταβαίνων εἰς Ἀγγλίαν μεσιτεύσῃ παρὰ τῷ ἀγγλῷ μονάρχῃ Ριχάρδῳ τῷ Β' πρὸς

κατάπαυσιν ἀδελφοκτόνου πολέμου, ὅστις ἀπὸ ἐτῶν ἐξη-
κολούθει πρὸς Ἑθνίαν ἀμφοτέρων τῶν μεγάλων ἐθνῶν.
Ὁ πόλεμος δὲ ἦτο ὁ ἐν τῇ Ἱστορίᾳ ἑκατονταετῆς λεγό-
(—1453). Ὁ Κάρολος δὲν ἀπεποιήθη, συνήνεσε, ἐδέξα-
το τὴν ἀδελφικὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ἐξ Ἀνατολῆς ξένου
βασιλέως. Ὁ Λέων ὑπὸ μεγαλοπρεποῦς συνοδείας ἀκο-
λουθούμενος ἔφθασεν εἰς Λονδίνον, ἔτυχε παρὰ τῷ λαῷ
ἐνθουσιώδους ὑποδοχῆς καὶ παρὰ τοῦ βασιλέως ἀναλόγου
καὶ συμπαθοῦς, ὅτε ἐν τῇ διαλέξει καὶ περὶ μεσιτείας αὐ-
τοῦ καὶ παρακλήσεως οὐ μόνον δι' ἑαυτὸν ἀλλὰ καὶ διὰ
τὸν γάλλον βασιλέα ὠμίλησεν. Ὁ Ριχάρδος ἐπέσθη, τῇ
ἔγκρισει δὲ τοῦ Κοινοβουλίου ἐξέπεμψεν εἰς Γαλλίαν
ἀντιπροσώπους ἵνα διαπραγματευθῇ τὴν εἰρήνην. Τὰ
περαιτέρω παραλείπω. Ὁ Λέων οὐ καὶ τὰ τέκνα καὶ ἡ
σύζυγος ἀπέθανον ἐν αἰχμαλωσίᾳ, μέχρι τελευτῆς ἐπανε-
λάμβανε.

*«que le salut des Chrétiens d' Orient dépendait
de l' alliance de la France et d' Angleterre»*

ἦτοι: «ἡ σωτηρία τῶν χριστιανῶν τῆς Ἀνατολῆς ἐ-
ξορτάτω ἐκ τῆς συμμαχίας τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ἀγ-
γλίας».

Καλῶς σταθμίσας τὰ πράγματα προέβλεψε, προεῖπεν
ὅ,τι σήμερον βλέπομεν(1).

Δὲν εἶχε δίκαιον;

1. Ὁ Λέων ἀπεθίωσεν ἐν Παρισίοις τὴν 29 Ἀγούστου 1393, μετ' ἀνα-
κομιδῆν δὲ τῶν ὀστέων αὐτοῦ ἐπαναπαύεται ἐν ἰδίῳ τάφῳ παρὰ τοῖς βασιλικοῖς
ἐν τῷ ναῷ τοῦ ἁγίου Διονυσίου.

Β'.

Ἡ Ἀρμενικὴ Ἐκκλησία τῆς σήμερον
ἔχει πέντε ἀνεξαρτήτους ὁμίλους ἐκκλησιαστικούς ἢ ἐκ-
κλησιαστικὰ πληρώματα, ὡς λέγομεν, ἢ κλίματα, εἶναι δὲ
τὰ ἐξῆς:

- Ἡ Ἐκκλησία τοῦ Ἐτσματζίν ἐν Ρωσίᾳ
- » » » Σις ἐν Κιλικίᾳ (μουτσερφυλί-
κιον Κοζάν)
- » » τῆς Κωνσταντινουπόλεως
- » » τῆς Ἱερουσαλήμ
- » » τοῦ Ἀγδαμάρ, νησίδος ἐν τῇ λίμνῃ
Βάν, ΝΑ κειμένης(2)

Ἐκ τούτων δύο φέρουσι τὸν τίτλον Πατριαρχείου ἢ
τῆς Κιλικίως καὶ τῆς Ἱερουσαλήμ καὶ οἱ προϊστάμενοι αὐ-
τῶν τὸν τίτλον πατριάρχου, αἱ δὲ ἄλλαι τρεῖς ὑπόκεινται
εἰς ἐπισκόπους φέροντας τὸν τίτλον τοῦ Καθολικοῦ.

Καὶ πάλιν ἡ Ἐκκλησία τοῦ Ἀγδαμάρ καὶ ἡ τῆς Ἱε-
ρουσαλήμ καὶ οἱ ἐπίσκοποι αὐτῶν ἔχουσι περιορισμένην
δικαιοδοσίαν διότι τοῦ μὲν πρώτου περιορίζεται ἐν τῇ νή-
σῳ μόνον, τοῦ δ' ἑτέρου ἐν τῷ μοναστηρίῳ. Ὁ τῆς Ἱερου-
σαλήμ μάλιστα πατριάρχης μετ' ὄλον τὸν τίτλον, ὃν φέρει

2. Περιγραφὴν τῆς μονῆς — ἐκκλησίας τοῦ Ἀγδαμάρ εὕρειται ὁ ἀναγνώ-
στης, ἐν θελήσει, ἐν τῷ διτόμῳ πονήματι τοῦ Lynch, ἕπερ ἐπιγράφεται
Arménia, Travels — Studios. Λονδίνο 1804, ἐνῶ καὶ αἱ εἰκόνες αὐτῶν
τ: Β', σ. 130—138.

δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα ἵνα προβαίῃ εἰς χειροτονίας, φροντίζει μόνον περὶ τῶν κτημάτων τοῦ πλουσίου μοναστηρίου τοῦ ἁγίου Ἰακώβου, οὗ εἶναι ἄλλως τε καὶ ἰσόβιος ἰγούμενος, ἐξαρτᾶται δὲ διὰ πᾶσαν διεκπεραίωσιν πολυτειακῆς ὑποθέσεως ἐκ τοῦ τῆς Κωνσταντινουπόλεως Πατριαρχείου.

Ἀπὸ τοῦ 1293 - 1441 μ.Χ., ἐὰν δὲν ἀπατώσιν αἱ παλαιὰ μου σημειώσεις, ἐν Σις ἦτο ὁ Καθολικός, ἀπὸ τοῦ 1441 ὁμοῦς ἕνεκα διαφωνίας περὶ τὴν ἐκλογὴν διαδόχου τοῦ ἀποβιώσαντος Καθολικοῦ Ἰωσήφ Β'. διηρέθη ἡ καθόλου Ἀρμενικὴ Ἐκκλησία εἰς τὴν τοῦ Σις καὶ τὴν τοῦ Ἐτσμιαδζίν, εἰς ἣν ἀποδίδονται καὶ τὸ ὕψιστον κύρος ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς πράγμασι καὶ ἦν ὡς εἰς ἀνωτάτην πνευματικὴν ἀρχὴν ὅλοι ἀναφέρονται οἱ ἄλλοι θρησκευτικοὶ ἀρχηγοί.

Ὅσον δ' ἀφορᾷ εἰς τὸ Πατριαρχεῖον Κωνσταντινουπόλεως περιττὸν ἵν' ἀναφέρω ὅτι τοῦτο ἀνάγει τὴν σύστασιν αὐτοῦ εἰς τὸν Κατακτητὴν, ὅστις ἀπὸ τοῦ 1461 ἐγκατέστησε πατριάρχην τῶν Ἀρμενίων κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ τῶν Ὀρθοδόξων, τὸν ἐν Προύση ἐπίσκοπον. Ἄλλ' ἡ πνευματικὴ ἀρχὴ τοῦ Καθολικοῦ τοῦ Σις διετηρήθη μέχρι τῆς σήμερον ἐν τῆς ἐκκλησιαστικοῖς ζητήμασιν, διότι εἰς τοῦτον ἔχει ὁ πατριάρχης τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὸ ἀναφέρεσθαι³⁾. Ἡ Υ. Πύλη ἀναγνωρίζει ὡς κεφαλὴν τῆς Ἀρμενικῆς Ἐκκλησίας, τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει πατριάρχην, τοὺς δύο δὲ Καθολικούς, τὸν τοῦ Ἀγδαμάς καὶ τὸν τοῦ Σις καὶ τὸν πατριάρχην τῆς Ἱερουσαλήμ, ὡς πολιτικῶς

3. Γνωστὸν ἐστὶ ἡ Υ. Πύλη κατὰ τὸ 1917 ἀφῆρσε τὴν πατριαρχικὴν ἀξίαν ἀπὸ τῆν τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως.

ἐξαρτωμένους, διότι ὁ τοῦ Ἐτσμιαδζίν ἐν ἄλλῃ κράτει ἔχει τὴν ἐδραν αὐτοῦ.

**

Οἱ Κατόλιμοι Ἀρμένιοι ἐν τῇ τουρκικῇ Αὐτοκρατορίᾳ ἔχουσι θρησκευτικὴν καὶ πολιτικὴν ἀρχηγὸν τὸν πατριάρχην τῆς Κιλικίας, ἔχοντα ἐδραν τὴν Κωνσταντινούπολιν.

Οἱ τῆς Ρωσίας ἐξαρτῶνται ἐκ τοῦ Λατίνου ἐπισκόπου Σαρατώφ.

Οἱ τῆς Αὐστρουγγαρίας ἔχουσι Ἀρμένιον μητροπολίτην ἐν Λεμβέργη.

Οἱ τῆς Περσίας ἐπίσκοπον ἐν Ἰσπαχάν.

Οἱ τῆς Αἰγύπτου τέλος ἔχουσι ἐπίσκοπον ἐν Ἀλεξανδρείᾳ.

Τὰ τελευταῖα ταῦτα περὶ Ἀρμενοκατολίκων ἐκ τῆς σημειώσεως τοῦ ἔτους 1907.

Ἐν Φαναρίῳ, τῇ 24—27 Ἰανουαρίου 1919.

B. A. ΜΥΣΤΑΚΙΔΗΣ

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΙΣ

ΥΩΝ ΣΥΝΟΔΩΝ

ΤΟΥ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΥ

ἐπ' ἀρχῆς μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ πατριαρχεῖα Ἀλεξανδρείας καὶ Ἀντιοχείας, ἅτινα ἀρχαιότερον ἤρχισαν νὰ μορφώνωνται (6 καν. Α' Οἰκουμ. ἐνθα ἡ ἐξουσία αὐτῶν χαρακτηρίζεται ὡς ἀρχαία ἔθνη) τὸ πατριαρχεῖον Κωνσταντινουπόλεως ὀφείλει τὴν γένεσίν του εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Μ' Κωνσταντίνου κατὰ τὸν 4ον αἰῶνα εἰς πέρας ἀχθεῖσαν δι-αίρεσιν τοῦ ρωμ. κράτους εἰς διοικήσεις καὶ εἰς τὴν ὑπ' αὐτοῦ μετάθεσιν τῆς ρωμ. πρωτεύουσας εἰς τὸ Βυζάντιον (326). Ἀπὸ τοῦ 381 μέχρι τοῦ 451 συνετελέσθη ἡ εἰς τὸ πατριαρχεῖον Κωνσταντινουπόλεως ὑποταγὴ τῶν ἀρχιεπισκοπῶν Ἀσίας (Ἐφέσου) καὶ Πόντου (Καισαρείας).

Ἐν τῷ πατριαρχείῳ Κωνσταντινουπόλεως λίαν πρῶτως ἀπαντῶμεν δύο εἶδη συνόδων, τὰς ἐνδημούσας καὶ τὰς ἐνιαυσίους πατριαρχικὰς συνόδους. Κατὰ τὴν Δ' οἰκουμηνικὴν σύνοδον (451), ὅτε συνεζητεῖτο τὸ ζήτημα τῶν ἐπισκόπων Τύρου Φωτίου καὶ Βηρυτοῦ Εὐσταθίου (πρᾶξ. δ'), ὁ Κων(π)όλεως Ἀνατόλιος ἔλαβεν ἀφορμὴν νὰ εἴπῃ: αὐτοὶ ἀνωθεν κεκράτηκε, τοὺς ἐνδημοῦντας τῇ μεγαλυνύμφῳ πόλει ἁγιωτάτους ἐπισκόπους, ἡνίκα καιρὸς καλέσῃ περὶ ἀνακυπτόντων τινῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων, συ-

νεῖναι καὶ διατυποῦν ἕκαστα καὶ ἀποκρίσεως ἀξιοῦν τοὺς δεομένους» (Mansi, τόμ. 7ος, σελ. 92). Πρόκειται βεβαίως περὶ τῆς λεγομένης ἐνδημούσης συνόδου, ἣν τῷ 451, ὅτε συνεκλήθη ἡ Δ' Οἰκουμ. Σύνοδος, ὁ Ἀνατόλιος ἐχαρακτήρισεν ἤδη ὡς ἀρχαίαν συνήθειαν («συνήθεια ἀνωθεν κεκράτηκε»). Ὅτε ὠμίλει ὁ Ἀνατόλιος, τῆς ἐνδημούσης μετεῖχον ἀκόμη καὶ οἱ ἐκ τῶν ἄλλων ἐκκλησιῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει παρεπιδημοῦντες ἀρχιερεῖς καὶ ἦτο γενικωτέρα καὶ ὅλως ἔκτακτος σύνοδος. Ἀκριβῶς κατὰ τοιαύτης ἐνδημούσης εἶχον ἐγερθῆ ἑνοστάσεις ἐν τῇ Δ' οἰκουμ. συνόδῳ, ὑπεραπολογούμενος δὲ αὐτῆς ὁ Ἀνατόλιος εἶπε τὰ ἀνωτέρω παρατεθέντα. Βραδύτερον ὅμως περιωρίσθη αὐτὴ νὰ συγκροτῆται ἐκ μόνων τῶν ἐκ τοῦ οἴκουμ. Πατριαρχείου παρεπιδημοῦντων καὶ ν' ἀφορᾷ μόνον εἰς τὰ πράγματα αὐτοῦ. Πότε ἐγένετο ἡ τροποποίησις αὐτῆς ἀγνοοῦμεν. Τῷ 459 ὑφίστατο ἀκόμη ἡ παλαιὰ αὐτῆς μορφή, ἐνῶ τῷ 997 παρουσιάζεται ἡδη ὑφισταμένη ἡ νέα (Ράλλη καὶ Ποτλῆ Σύνταγμ. Δ' σελ. 368 κ. ἐξ. Ε' σελ. 11 κ. ἐξ.)⁽¹⁾.

Τῶν ἐνδημουσῶν διάφορον εἶδος συνόδων προβλέπει ὁ 2ος κανὼν τῆς Β' οἰκουμ. συνόδου (381) «τοὺς τῆς Ἀνατολῆς ἐπισκόπους τὴν Ἀνατολὴν μόνον διοικεῖν . . . καὶ τοὺς τῆς Ἀσιατικῆς διοικήσεως ἐπισκόπους τὰ κατὰ τὴν Ἀσιατικὴν μόνην διοικεῖν . . . φυλαττομένου δὲ τοῦ προγε-

(1). Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὸν περιορισμὸν τοῦτον ἀξηκολούθησεν ἐκτάκτως νὰ μετέχῃσι τῆς ἐνδημούσης συνόδου καὶ ξένοι πατριαρχαὶ ἰδίως ἐπὶ γενικωτέρων ζητημάτων (μεγάλαι ἐνδημούσαι). Ἀμφοτέρων τῶν ἐνδημουσῶν παραδείγματα ἐκ τῶν μέσων τοῦ 12ου αἰῶνος παρέχει ἡμῖν Νικήτας ὁ Χωνιάτης (Migne τόμ. 140, σελ. 148, 268, 273, 276).

)(44)(

γραμμένοι περὶ διοικήσεων κανόνος, εὐδηλον ὡς τὰ καθ' ἑκάστην ἐπαρχίαν ἢ τῆς ἐπαρχίας σύνοδος διοικήσει κτλ.»
 Ὁν τρόπον τὰ ἐκκλ. πράγματα ἐκάστης ἐπαρχίας διοικεῖ ἡ ἐπαρχιακὴ σύνοδος, οὕτω ἐκάστης διοικήσεως ἢ τῆς διοικήσεως σύνοδος, τ. ἔ. ἡ πατριαρχική. Ὁ 28ος κανὼν τῆς Δ' οἰκουμενικῆς συνόδου (451) ἀναφέρει ἐπίσης πατριαρχικὰς συνόδους καὶ δὴ εἰδικῶς διὰ τὸ πατριαρχεῖον Κωνσταντινουπόλεως· «χειροτονεῖσθαι δὲ καθὼς εἴρηται τοὺς μητροπολίτας τῶν προειρημένων διοικήσεων»⁽¹⁾ παρὰ τοῦ Κωνσταντινουπόλεως ἀρχιεπισκόπου, ψηφισμάτων συμφώνων κατὰ τὸ ἔθος γινομένων καὶ ἐπ' αὐτὸν ἀναφερομένων». Ἡ ἐκλογή τῶν περὶ τῶν ὁ λόγος μητροπολιτῶν θὰ ἐγένετο ἐν πατριαρχικῇ συνόδῳ. — Εἶναι πράγματι αἱ σύνοδοι αὗται διάφοροι τῶν ἐνδημουσῶν; Εἶδομέν, ὅτι, ὅτε τῷ 451 ὁ Ἀνατόλιος ὠμίλει, ἡ ἐνδημοῦσα εἶχεν ἀκόμη τὴν παλαιὰν τῆς μορφήν, μετεῖχον δηλ. αὐτῆς ἐπίσκοποι καὶ ἄλλων ἐκκλησιῶν καὶ εἶχεν εὐρυτέραν δικαιοδοσίαν. Οἱ μνημονευθέντες κανόνες, προερχόμενοι ἐκ τῶν ἐτῶν 381 καὶ 451, πρόβλεπουσι συνόδους τῶν μητροπολιτῶν ἐκάστης ἀρχιεπισκοπῆς, τ. ἔ. ἐκάστου πατριαρχείου, ἀφορώσας τὰ οἰκεία μόνον αὐτῶν πράγματα, ὁ δὲ 2ος κανὼν τῆς Β' οἰκουμενικῆς συνόδου ρητῶς μάλιστα ἀπαγορεύει εἰς τοὺς ἀρχιερεῖς ν' ἀναμιγνύωνται εἰς ὑποθέσεις ξένης δικαιοδοσίας. Οὐδεμίαν λοιπὸν ἀμφιβολία, ὅτι ἔχομεν δύο διαφόρους συνόδους, αἵτινες ἐκ παραλλήλου ὑφίσταντο, τ. ἔ. τὴν ἐπὶ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀρχαίου ἔθους ἐρειδομένην **ἐνδημοῦσαν**, ἥτις κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἔχει τὴν ἀρχαίαν ἀκόμη μορφήν καὶ εἰ-

1. Ἀδιανῆς (Ἐφέσου) καὶ Ποντικῆς (Καισαρείας), τῶν ὑποταγείων ἢ δὴ ἐκκλησιαστικῶς τῷ Κωνσταντινουπόλεως.

ναι ἑκτακτος, καὶ τὴν **τακτικὴν πατριαρχικὴν σύνοδον**.

Πῶς συνεκροτεῖτο ἀπὸ τοῦ 4ου μέχρι τοῦ 8ου αἰῶνος ἡ **τακτικὴ πατριαρχικὴ σύνοδος**, κυρίως εἰπεῖν, ἀγνοοῦμεν, δυνάμεθα ὅμως νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι *mutatis mutandis* ἴσχυον τὰ τῶν ἐπαρχιακῶν συνόδων. Ὡς ἐκείνων ἄφειλον νὰ μετέχωσι πάντες οἱ ἐπίσκοποι τῆς ἐπαρχίας, οὕτω τούτων πάντες οἱ μητροπολίται τοῦ Πατριαρχείου, οἱ δὲ μὴ δυνάμενοι ἔπεμπον καὶ εἰς τὰς δύο περιπτώσεις ἀντιπροσώπους. Αἱ ἐπαρχιακαὶ σύνοδοι συνεκαλοῦντο δις τοῦ ἔτους· αἱ πατριαρχικαὶ ἅπαξ τοῦ ἔτους ἢ καὶ ἀραιότερον. Ὅτι ταῦτα δὲν εἶναι ἀπλαῖ εἰκασίαι, δεικνύουσι τὰ ἐν τῇ Ἀφρικῇ θεσπισθέντα. Ὅτε ἐκεῖ παρημελήθη ἡ πατριαρχικὴ σύνοδος, ὁ 18 καν. Καρθαγένης διέταξε «καθ' ἑκάστον ἐνιαυτὸν σύνοδον συγκαλεῖσθαι, πρὸς ἣν πάντες οἱ τῶν ἐπαρχιῶν τὰς πρώτας καθέδρας ἐπέχοντες ἐκ τῶν οἰκείων συνόδων δύο ἢ καὶ ὅσους ἐπιλέξωται ἐπίσκοπους τοποτηρητὰς ἀποστείλωσιν», ἐνῷ μετ' ὀλίγον ὁ 98ος Καρθ., ἵνα μὴ ταλαιπωρῶνται οἱ ἀρχιερεῖς, αἴρων τὰ τοῦ προηγουμένου, ἐπέτρεψε νὰ συγκαλεῖται ἡ πατριαρχικὴ σύνοδος, «ὁσάκις ἂν κοινὴ χρεία καλέσοι». Οἱ δύο οὗτοι κανόνες δὲν εἰσάγουσι βεβαίως νέα πράγματα, ἀλλὰ δεικνύουσι τί περίπου ἐν αὐτῇ τῇ Ἀφρικῇ καὶ πανταχοῦ πρότερον ἐπεκράτει, ὅπερ ὁμοίως, ὡς βλέπει τις, δὲν ἦτό τι σταθερὸν καὶ ὠρισμένον. Ἄλλους κανόνες σχετικούς πρὸς τὰς πατριαρχικὰς συνόδους δὲν ἔχομεν³⁾. Ὁ 8ος αἰὼν ἀνοίγει νέαν περίοδον διὰ τὴν τακτικὴν πατριαρχικὴν

3) Οἱ κανόνες 37 Ἀποστ., 5 Α' οἰκ., 20 Ἀντιοχ., 40 Λαοδ., 19 Χαλικῆδ., 73, 76 Καρθαγ., 8 Τροῦλλ., καὶ 6 Ζ' οἰκουμ., ἀφορῶντες εἰς τὰς ἐπαρχιακὰς συνόδους, ἀνακριδῶς ἀναφέρονται ἐν τοῖς Ἐκκλ. Δικαίοις, ὡς ἀφορῶντες εἰς τὰς πατριαρχικὰς συνόδους.

σύνοδον. Κατ' αὐτὸν ὁ Ἰουστινιανὸς διὰ τῆς 137 Νεαρᾶς διέταξε τὰ ἐξῆς: «κελεύομεν πᾶσι τρόποις, μίαν σύνοδον γίνεσθαι καθ' ἕκαστον ἔτος ἐν ἐκάστη ἐπαρχίᾳ, ἢ τῷ Ἰουνίῳ ἢ τῷ Σεπτεμβρίῳ μηνί, καὶ συνιέναι παρὰ μὲν τοῖς μακαριωτάτοις πατριάρχεις ἐκείνους τοὺς παρ' αὐτῶν μὲν χειροτονουμένους, μὴ ἔχοντας δὲ δίκαιον ἄλλους ἐπισκόπους χειροτονεῖν· παρὰ δὲ τοῖς ὀσιωτάτοις μητροπολίταις ἐκάστης ἐπαρχίας τοὺς ὑπ' αὐτῶν χειροτονουμένους» (ἐκδ. 1558, σελ. 365. Σύνταγμα Β', 326). Ὁ Zhishmann (Die Synoden, σελ. 59 καὶ ἐξ.) φρονεῖ, ὅτι ἡ διάταξις αὕτη τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἀποβλέπει ὀλόκληρος εἰς τὰς ἐπαρχιακὰς συνόδους, ἃς ἔπρεπε νὰ συγκαλῶσι κατ' ἔτος οἱ μητροπολίται καὶ οἱ πατριάρχαι ὡς μητροπολίται. Ἐπειδὴ ὁμως οἱ πατριάρχαι Κωνσταντινουπόλεως καὶ Ἱεροσολύμων δὲν εἶχον ὑφ' ἑαυτοῦ ἐπισκόπους⁴⁾, ὁ Ἰουστινιανὸς διέταξεν, ἵνα παρ' αὐτοῖς μεταβαίνωσι πρὸς συγκρότησιν ἐπαρχιακῶν συνόδων οἱ μὴ ἔχοντες ἐπισκόπους μητροπολίται καὶ μὴ δυνάμενοι ἐπομένως νὰ συγκροτήσωσιν ἰδίαις ἐπαρχιακὰς συνόδους. Ὑπὲρ τοιαύτης ἀντιλήψεως τῶν πραγμάτων συνηγορεῖ ἐκ πρώτης ὄψεως ἡ ἐν τῷ κειμένῳ τῆς Νεαρᾶς ἀπαντῶσα φράσις «ἐν ἐκάστη ἐπαρχίᾳ» καὶ ἡ τοῦ Βαλσαμῶνος μαρτυρία, ὅτι οἱ παρὰ τῷ Κων)πόλεως μεταβαίνοντες ἄνευ ἐπισκόπων μητροπολίται ὠνομάζοντο ἐπαρχιώται αὐτοῦ (Σύντ. Β' 326).

4) Ὁ Κων)πόλεως καὶ ὁ Ἱεροσολύμων, ὄντες πρότερον ἄπλοοι ἐπίσκοποι, ὁ μὲν τοῦ Ἡρακλείας, ὁ δὲ τοῦ Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης, εἶτα δὲ ἀνεξαρτηθέντες καὶ πατριάρχαι γενόμενοι, εἶχον μὲν ὑφ' ἑαυτοῦ μητροπολίτας, ὄχι ὁμως καὶ ἐπισκόπους, ἀμέσως ἐξ αὐτῶν (ὡς μητροπολιτῶν) ἐξαρτωμένων, διότι οἱ πρότερον μετ' αὐτῶν ὁμοταγεῖς ἐπίσκοποι ἔμειναν ἀξιοσημῆτοι ἀπὸ τοῦ Ἡρακλείας ἢ τοῦ Καισαρείας.

Ἄλλ' ἐναντίον τῆς γνώμης τοῦ Zhishmann προσάγομεν τὰ ἐξῆς ἐπιχειρήματα: α') Ἡ Νεαρὰ ὁμιλεῖ γενικῶς περὶ τῶν μακαριωτάτων πατριαρχῶν, τ. ἔ. περὶ ὄλων τῶν πατριαρχῶν, διὰ τοὺς ἄλλους ὁμως πατριάρχας, ἔχοντας ὑφ' ἑαυτοῦ ἐπισκόπους καὶ δυνάμενους νὰ συγκροτῶσιν ἐπαρχιακὰς συνόδους δὲν ὑπῆρχεν ἀνάγκη ταιούτων ἐκτάκτων μέτρων. β') Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Βαλσαμῶνος (τέλη 12ου αἰῶνος) αἱ ἐπαρχιακαὶ συνόδοι εἶχον πλέον ὀλοτελῶς παύσει (Σύντ. Β' σελ. 127. Α' σελ. 158), ἐνῶ οἱ ἐπαρχιώται τοῦ Κωνσταντινουπόλεως μητροπολίται ἐξηκολούθουν νὰ συγκροτῶσι μετὰ τοῦ πατριάρχου συνόδους· «οὗτοι γὰρ ἀναγκάζονται καὶ μόνοι παρὰ τῷ πατριάρχει ἅπαξ τοῦ ἑνιαυτοῦ συνέρχονται» (αὐτ. Β' σελ. 326. Γ' σελ. 536), ὅπερ δεικνύει, ὅτι αἱ συνόδοι αὗται δὲν ἦσαν ἐπαρχιακαί.

γ') Οἱ πατριάρχαι Κων)πόλεως καὶ Ἱεροσολύμων ὁμολογουμένως δὲν εἶχον ὑφ' ἑαυτοῦ ἐπισκόπους, ἀλλ' ἔνεκα τούτου ἀκριβῶς δὲν εἶχον καὶ ἐπαρχίαν, ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἐννοίᾳ⁵⁾, καὶ ἐπομένως οὐδεμίαν ἀφορμὴν εἶχον νὰ συγκροτῶσιν ἐπαρχιακὰς συνόδους.

δ') Τὰ ἐν τῇ συνεχείᾳ τοῦ λόγου ἐν τῇ Νεαρᾷ λεγόμενα, ἀμὴ μόνον δὲ ἐν τοῖς καθ' ἕκαστον ἔτος γενησομέναις συνόδοις ταῦτα ζητεῖσθαι, ἀλλὰ καὶ ὅσάκις ἂν τινες κατηγορηθεῖεν . . . εἰ μὲν ἐπίσκοπος εἴη ὁ κατηγορούμενος, τὸν τούτου μητροπολίτην ἐξετάζειν τὰ λεγόμενα· εἰ δὲ μητροπολίτης εἴη, τὸν μακαριώτατον ἀρχιεπίσκοπον, ὑφ' ἃν τελεῖν» (ἐκδ. 1558, σελ. 365), δεικνύουσιν ὅτι αἱ ἄνω

(5). Ἐπαρχιακὴ ἐκκλησία καὶ ἐπαρχιακὴ σύνοδος σημαίνει ἀκριβῶς τὸ σύνολον τῶν ἐπισκόπων ἐπαρχιακῆς τινος περιφερείας.

τέρω: ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ρυθμισθεῖσαι σύνοδοι εἶναι αἱ μὲν ἐπαρχιακαί, αἱ δὲ πατριαρχικαί.

Οὐδεμία λοιπὸν ἀμφιβολία ὑπάρχει, ὅτι ἡ διάταξις αὕτη τῆς Ἰουστινιανείου Νεαρᾶς ἀφορᾷ καὶ εἰς τὰς **πατριαρχικὰς** συνόδους⁶⁾, περὶ ὧν θεσπίζει 1) ὅπως τελῶνται ἅπαξ τοῦ ἔτους καὶ 2) ὅπως μεταβαίνωσιν εἰς αὐτὰς οἱ μὴ ἐπισκόπους μητροπολίται. Τὸ πρῶτον τῶν μέτρων τούτων ἀπηντήσαμεν καὶ κατὰ τὴν προηγουμένην ἐποχὴν (18 κ. Καρθαγ.), τὸ δεύτερον εἰσάγει νέον τι: ἔχομεν εἰδήσεις, ὅτι ἤδη ἀπὸ τοῦ 4ου αἰῶνος αἱ **ἐπαρχιακαὶ** σύνοδοι ἤρχισαν νὰ παραμελῶνται (40 Ἀντιοχ. ἐκ τοῦ ἔτους 341, 19 Χαλκηδ. ἔτους 451, 137 Νεαρὰ Ἰουστ. 6ου αἰῶνος), ὥστε δὲν δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι ἐξ αἰτίας αὐτῶν, ἐπειδὴ χρονικῶς μετ' ἐκείνων συνέπιπτον, ἤδη πρότερον εἶχε καταστήσῃ εἰς τὰς **πατριαρχικὰς** συνόδους νὰ μεταβαίνωσι μόνον οἱ μὴ ἔχοντες ἐπισκόπους μητροπολίται καὶ μὴ δυνάμενοι νὰ συγκροτήσωσιν ἰδίας ἐπαρχιακὰς συνόδους. Ἐπειδὴ δὲ πλὴν τοῦ 18 κ. Καρθαγένης, ὅστις ἀφορᾷ μόνον τὰ ἐν τῇ Ἀφρικῇ, οὐδεμίαν εἶδησιν ἀλλαχόθεν ἔχομεν περὶ παραμελήσεως τῶν **πατριαρχικῶν** συνόδων, δικαιούμεθα νὰ συμπεράνωμεν, ὅτι αὗται τακτικῶς συνεκαλοῦντο, ὅπερ ἄλλως τε φαίνεται καὶ ἐκ τῆς μεγάλης σπάνεως κανόνων ἀναφερομένων εἰς αὐτάς. Ὡστε ἀντιθέτως ἐκ τῆς τακτικῆς συγκροτήσεως τῶν πατριαρχικῶν συνόδων δυνάμεθα ἴσως νὰ ἐξηγήσωμεν τὴν παραμέλησιν τῶν ἐπαρχιακῶν. Ἡ Νεαρὰ ἐπιμένουσα εἰς τὴν συγκρότησιν τῶν **ἐπαρχιακῶν** συ-

6. Οὕτως ἀντελήθη αὐτὴν καὶ ὁ Βαλσαμών (Σύντ. Β' σελ. 328 κξ.) καὶ ὁ Βλάσταρχος (αὐτ. ζ' σελ. 448). Περὶ τῶν ἐπαρχιωτῶν μητροπολιτῶν, περὶ ὧν ὁμιλεῖ ὁ Βαλσαμών, θὰ πραγματευθῶμεν μετ' ὀλίγου, ὃ δὲ ἐν τῇ νεαρᾷ ἀπαντῶν ὅρος ἐπαρχία χρησιμοποιοεῖται ἀδιαφόρως καὶ ἐπὶ τῆς πατριαρχικῆς περιοχῆς.

νόδων, ζητεῖ συγχρόνως νὰ διευκολύνη αὐτήν, διατάσσουσα, ἀφ' ἐνός, ὅπως αὗται, ἀντὶ δις τοῦ ἔτους, ἅπαξ μόνον συνέρχωνται, ἀφ' ἑτέρου μεταβαίνωσιν εἰς τὰς **πατριαρχικὰς** μόνον οἱ ἔχοντες ἐπισκόπους μητροπολίται, διότι αἱ ἐπαρχιακαὶ καὶ πατριαρχικαὶ σύνοδοι χρονικῶς συνέπιπτον αὕτη ἢ Νεαρὰ ὀρᾷ δι' ἀμφότερας τὸν Ἰούλιον ἢ τὸν Σεπτέμβριον. Κατὰ ταῦτα ἢ Νεαρὰ τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἀπαίτουσα ἵνα εἰς τὰς **πατριαρχικὰς** συνόδους μεταβαίνωσιν οἱ μὴ ἔχοντες ἐπισκόπους μητροπολίται, εἰσάγει χάριν τῶν **ἐπαρχιακῶν** συνόδων νέον τι. Ἐνταῦθα λοιπὸν ἔχομεν μίαν τροποποίησιν, ἣτις ἐπῆλθε κατὰ τὸν 6ον αἰῶνα εἰς τὰς ἐνιαυσίους πατριαρχικὰς συνόδους. Παρὰ τοῦ Βαλσαμώνος (Σύντ. Β' 326) πληροφορούμεθα, ὅτι παρὰ τῷ πατριάρχῃ Κωνσταντινουπόλεως μετέβαινον, ὡς μὴ ἔχοντες ἐπισκόπους, οἱ μητροπολίται Δέρκου, Μεσσηνίας, Παρίου, Ἄπρου καὶ τινες ἄλλοι, ὀνομαζόμενοι **ἐπαρχιωταὶ** αὐτοῦ, οὗτοι γὰρ **ἀναγκάζονται** καὶ μόνον παρὰ τῷ πατριάρχῃ ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ συνέρχεσθαι. **Ἐπαρχιωταὶ** ὀνομάζοντο κυρίως οἱ ἐπίσκοποι μιᾶς ἐπαρχίας (ἐνὸς μητροπολίτου), οἵτινες καὶ ἦσαν ἠναγκασμένοι νὰ μετέχωσι τῶν ἐπαρχιακῶν συνόδων, ἐνῶ οἱ μητροπολίται δὲν ἦσαν ὑπόχρεοι νὰ μετέχωσι τῶν ἐνιαυσίων πατριαρχικῶν συνόδων, ἐκτὸς ἐὰν ἐπὶ τούτῳ προσεκαλοῦντο (Σύντ. Γ' σελ. 536). Μόνον ὅσοι ἐξ αὐτῶν δὲν εἶχον ὑφ' ἑαυτοὺς ἐπισκόπους, οὗτοι μόνον ἦσαν ἠναγκασμένοι νὰ μετέχωσι τῶν ἐνιαυσίων πατριαρχικῶν συνόδων. Ὁ ἀναγκασμὸς οὗτος ἔδωκεν αὐτοῖς καταχρηστικῶς τὸ ὄνομα **ἐπαρχιωταὶ**, ὅπερ κυρίως ἀρμόζει τοῖς ἐπισκόποις.

Ἐκ τῆς μνημονευθείσης μαρτυρίας τοῦ Βαλσαμώνος ποριζόμεθα τὴν σπουδαίαν εἶδησιν, ὅτι, καθ' οὗς χρόνους ἔγραφε (τέλη τοῦ 12ου αἰῶνος, 1177—1196), αἱ ἐνιαυσίαι **πατριαρχικαὶ** σύνοδοι ἐξηκολούθουν ἀκόμη συγκροτούμεναι, βεβαίως ὡς αὗται ἀπὸ τοῦ 6ου αἰῶνος διὰ τοῦ Ἰουστι-

νιανού ειχον ρυθμισθῆ, ἐνῶ αἱ ἐπαρχιακαί, αἷτινες πρότερο πολλαχῶς παρημελοῦντο, ὀλοτελῶς πλέον εἶχον ἐγκαταλειφθῆ (Σύντ. Β' 127. Α'. 156). Ἦδη ὁ Ζωναράς, γράφας περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 12ου αἰῶνος, πληροφορεῖ ἡμᾶς, ὅτι «τὸ τῶν συνόδων τούτων πάντῃ καταπεφρόνηται, ὡς μηδέποτε γίνεσθαι» (Σύντ. Β' 51 καὶ 126). Τὰ ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ εἰσαχθέντα μέτρα δὲν ἠδυνήθησαν νὰ σώσωσιν αὐτάς. Ὅποια ὑπῆρξεν ἢ περαιτέρω τύχη τῶν ἐνιαυσίων πατριαρχικῶν συνόδων, πληροφορεῖ ἡμᾶς ὁ κατὰ τὸ 1335 τὸ Σύνταγμα αὐτοῦ γράφας Βλάσταρης, λέγων τάδε: «ἡ δὲ 137 Ἰουστινιάνειος νεαρὰ ἄπαξ ἢ δις(7) τοῦ ἔτους τῷ Ἰουνίῳ ἢ τῷ Σεπτεμβρίῳ συνόδους γίνεσθαι βούλεται τῶν μητροπολιτῶν παρὰ τοῖς πατριάρχαις καὶ τῶν ἐπισκόπων παρὰ τοῖς μητροπολίταις. . . ἀλλὰ τὸ τῶν συνόδων τούτων πάντῃ τὸ νῦν ἔχον καταπεφρόνηται» (Σύντ. στ' σελ. 448 κ. ἐξ.). Παρ' αὐτοῦ λοιπὸν μαυθάνομεν, ὅτι κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 14ου αἰῶνος καὶ αἱ ἐνιαυσιοὶ πατριαρχικαὶ σύνοδοι εἶχον ἤδη ὀλοτελῶς παύσει. Ἐπειδὴ τέλη τοῦ 12ου αἰῶνος, ὅτε ἔγραφεν ὁ Βαλασαμῶν, ὑφίσταντο ἀκόμη, ἔπεται, ὅτι ὁ 13ος αἰὼν ἔθηκε τέρμα εἰς αὐτάς (8). Δὲν πρέπει τις νὰ λησμονῆ, ὅτι κατὰ τὸν 13ον αἰῶνα συμπίπτει ἡ λατινοκρατία καὶ ἡ εἰς

7. Προφανῶς τὸ ἦ δις εἶνε παρανόσις τῆς ἰουστ. νεαρᾶς, ἥτις ἄπαξ τοῦ ἔτους μόνον διέταξεν.

8. Τὸ χωρίον τοῦτο τοῦ Βλαστάριως, καίπερ σαφές, δύναται αὐτὸ μόνον νὰ βασίσῃ ὅλον τὸ βᾶρος τῆς γνώμης, ὅτι αἱ ἐνιαυσιοὶ πατριαρχικαὶ σύνοδοι τὸν 14ον αἰῶνα δὲν ὑφίσταντο πλέον; Διότι δὲν ἀποκλείεται, γλωσσικῆ τιν ἀνωμαλία νὰ ἔχη δώσει αὐτῷ τοιαύτην ἐννοίαν. Εἶναι ἄπομῆνος ἀνάγκη, νὰ συλλεγῆ, εἰ τι παρ' ἄλλοις βυζαντινοῖς συγγραφεῦσι σχετικὸν ὑπάρχει. Τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐργασίας ταύτης θ' ἀνακοινώσωμεν βραδύτερον.

Νίκαιαν μετάθεσις τοῦ τε αὐτοκρατορικοῦ καὶ τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου. Δι' ἐκεῖ νέαι συνθήκαι δὲν ἦσαν, φαίνεται, ἐννοϊκαὶ πρὸς συγκρότησιν ἐνιαυσίων πατριαρχικῶν συνόδων. Ἀντιθέτως αἱ ἐνδημοῦσαι, αἷτινες ἀρχικῶς συνεκαλοῦντο ὁσάκις ὁ καιρὸς ἐκάλει, μετεῖχον δὲ αὐτῶν οἱ ἐν τῇ πρωτευούσῃ τυχαίως παρεπιδημοῦντες μητροπολίται, βαθμῆδον εἶχον τακτοποιηθῆ, συνεκαλοῦντο, συχνάκις καὶ εἶχον καταστῆ, δύναται τις νὰ εἴπῃ, σχεδὸν διαρκεῖς. Ἡ τακτοποίησις καὶ ἐνίσχυσις τῶν ἐνδημοῦσῶν συνόδων κατέστησε περιττὰς τὰς ἐνιαυσίους πατριαρχικάς. Ἐκτοτε ἔμειναν μόνον αἱ ἐνδημοῦσαι σύνοδοι.

Ἡ τακτοποίησις καὶ ἐνίσχυσις τῶν ἐνδημοῦσῶν ἐπιβεβαιοῦται ἐκ τῶν περισωθέντων ἡμῖν πατριαρχικῶν ἐγγράφων, ἀτινα ἐδημοσιεύθησαν ὑπὸ τῶν F. Miklosich καὶ I. Müller καὶ τὰ ὅποια προέρχονται ἐκ τῶν ἐτῶν 1315 καὶ ἐφεξῆς, ἀλλὰ τὰ ἐν αὐτοῖς περὶ τῶν ἐνδημοῦσῶν παρατηρούμενα εἶχον βεβαίως ἀρχίση βαθμιαίως πολὺ ἐνωρίτερον. Ἐν αὐτοῖς βλέπομεν ὅτι ἡ ἐνδημοῦσα σύνοδος τῆς Κωνσταντινουπόλεως συνήρχετο καθ' ὀλουδήποτε μῆνα καὶ δὴ πολλακίς τοῦ μηνός⁹⁾, κατὰ δὲ τὴν ἐκλογὴν τοῦ μητροπολίτου Κιέβου Ἀλεξίου ἐπὶ τοῦ πατριάρχου Φιλοθέου (1354) ἐγράφη πρὸς αὐτὸν μεταξὺ ἄλλων «ἐπεὶ δὲ ἀναγκαίως ἔχει ἐπιδημεῖν ἐνταῦθα, ὡς οἱ θεοὶ καὶ ἱεροὶ κατόντες παρακελεύονται, κατὰ χρέος τῆς ὑποταγῆς τῆς εἰς τὴν ἁγίαν τοῦ Θεοῦ καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν ἐκκλησίαν καὶ κατὰ τὴν τούτων διάταξιν, οὐκ ἔχει δὲ εὐκόλως

9. Ἄν καὶ κατὰ τοὺς μῆνας, ἐξ ὧν δὲν ἔχομεν ἐγγράφα, συνήρχετο ἡ ἐνδημοῦσα, ἡμεῖς δὲ στερούμεθα ἀπλῶς τῶν σχετικῶν ἐγγράφων, τότε αὐτὴ εἶχε κατὰ τὴν ὀλοτελῶς τακτικὴν καὶ διαρκῆς. Ἄλλως συνεκαλεῖτο ὀκανονίστως κατὰ τὰ ἐκαστοτε ζήτήματα.

ἐκάστου ἔτους ἐπιδημεῖν . . . . . (Acta P. O. I. 339). Ἐκ τοῦ ἐγγράφου τούτου μανθάνομεν, ὅτι οἱ μητροπολίται ὤφειλον κατ' ἔτος νὰ προσέρχωνται εἰς τὴν ἐνδημοῦσαν σύνοδον, ἣ δὲ ὀφειλὴ αὕτη παρίσταται ὡς ἐπιβεβλημένη ὑπὸ τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων. Περὶ τῶν ἐνδημοῦσων συνόδων οὐδεὶς ἀπολύτως κανὼν ὑπῆρχε, πολὺ δὲ ὀλιγώτερον τοιοῦτου περιεχομένου κανόνες. Τοιοῦτοι κανόνες ὑπῆρχον διὰ τὰς ἐνιαυσίους πατριαρχικὰς συνόδους. Ἄν λοιπὸν τὸ ἐγγραφοῦ τούτου ὀρθῶς ἀπεικονίξει τὰ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην κρατοῦντα τότε ὀφείλομεν νὰ συμπεράνωμεν, ὅτι, ὅταν αἱ ἐνιαυσίαι πατριαρχικαὶ σὺνodoi ἐπαύσαν, τοὺς κανόνας αὐτῶν ἐζήτουν mutatis mutandis νὰ ἐφαρμόσωσιν ἐπὶ τῶν ἐνδημοῦσων. Ὡς εἰς τὰς ἐνιαυσίους ὀφείλον οἱ μητροπολίται νὰ προσέρχωνται ἅπαξ τοῦ ἔτους (Ἰούνιον ἢ Σεπτέμβριον), οὕτω νῦν ὀφείλον νὰ προσέρχωνται εἰς τὰς ἐνδημοῦσας· ἀλλ' ἐπειδὴ αἱ ἐνδημοῦσαι ἦσαν σχεδὸν διαρκεῖς, δὲν ἦτο ἀνάγκη νὰ προσέρχωνται εἰς ἀρισμέκον μῆμα τοῦ ἔτους, ἀλλ' ἠδύνατο νὰ προσέλθωσι εἰς οἰαδήποτε ἐποχὴν. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ πρὸς τὸν Κιέβου Ἀλέξιον μνημονευθεῖσα ἐπιστολὴ δὲν ἀναφέρει ὀρισμένην ἐποχὴν τοῦ ἔτους¹⁰). Ὅτι οἱ μητροπολίται ὤφειλον ἐντὸς τοῦ ἔτους νὰ προσέρχωνται εἰς τὴν ἐνδημοῦσαν σύνοδον, ἀποτελεῖ τροποποίησιν αὐτῆς ἐξ ἐπιδράσεως τῶν ἐνιαυσίων πατριαρχικῶν συνόδων, ἀλλὰ τὸ κατ' ἀρχὴν ἰσχύον διὰ ποικίλους λόγους οὐδέποτε πραγματικῶς ἐξετελέσθη. Ἐν πρώτοις εἰς

10. Δύναται τις ν' ἀντείπῃ, ὅτι ὁ προσδιορισμὸς τοῦ χρόνου ὑπολαμβάνει ἐν τῇ ἱεράσει «ὡς οἱ θεοὶ καὶ ἱεροὶ κανόνες παρακαλεῦνται», ἀλλ' ἀκριβῶς περὶ τῶν ἐνδημοῦσων οὐδεὶς σχετικὸς κανὼν ὑπῆρχεν. Ὅτι ἐνταῦθα πρόκειται περὶ ἐνδημοῦσης, οὐδεὶς ἀμφιδόλλαι (Φ. Βαφείδου, Ἐκκλ. Ἱστ. Β' σελ. 263).

τὸν μνημονευθέντα Κιέβου Ἀλέξιον, ὅχι μόνον «διὰ τε τὸ πολὺ τῆς ὁδοῦ μῆκος καὶ τὴν ἐν τῷ μέσῳ δυσχέρειαν» ἐπετραπῆ νὰ προσέρχηται ἀνά πᾶν δευτέρον ἔτος, ἀλλὰ δι' ὀσθένειαν καὶ δι' ἕτερα ἐμπόδια οὐδὲ τότε νὰ προσέρχηται, ἀλλὰ ν' ἀποστέλλῃ ἀντιπροσώπους, δι' ἐγγράφων ὑποβάλλων εἰς τὴν σύνοδον τὰ εἰς τὴν ἐκκλησίαν αὐτοῦ ἀφορῶντα ζητήματα (Acta P. O. I. σελ. 339). Ἐπειτα ἐκ τῆς ἰδίας συλλογῆς τῶν πατριαρχικῶν ἐγγράφων ἐξάγεται, ὅτι οὔτε ἐντὸς ἐνὸς ἔτους πάντες οἱ μητροπολίται διήρχοντο διὰ τῆς ἐνδημοῦσης (πολλοὺ γὰρ καὶ δεῖ!), οὔτε ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐκάστοτε συνοδικῶν ἀνέβαινεν εἰς ὑπερβολικὸν ἀριθμὸν, κυμαινόμενος συνήθως περὶ τὴν δεκάδα, οὐδέποτε ὑπερέβη τὸν ἀριθμὸν 30. Ἐν πάσῃ ὁμῶς περιπτώσει, τὸ πρὸς τὸν Κιέβου Ἀλέξιον πατριαρχικὸν γράμμα ἀρκεῖ ν' ἀποδείξῃ, ὅτι κατ' ἔτος προσήρχοντο εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν μητροπολίται, πολλοὶ ἢ ὀλίγοι, ἐπὶ τούτῳ ὅπως μετάσχωσι τῆς ἐνδημοῦσης συνόδου.

Μόνον τοιοῦτοι μετεῖχον τῆς ἐνδημοῦσης συνόδου ἢ καὶ οἱ δι' ἄλλας αἰτίας τυχαίως ἐν Κωνσταντινούπολει παρεπιδημοῦντες; Αὐτὸς ὁ ἀρχικὸς χαρακτήρ τῶν ἐνδημοῦσων, ὡς καὶ τὸ ὄνομα δεικνύει, ἐπέβαλεν, ὅπως καὶ οὗτοι μετέχωσιν αὐτῶν. Ἰπάρχουσι μητροπολίται, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, οἵτινες μνημονεύονται ἐν ἐνὶ ἢ καὶ ἐν δευτέρῳ τινὶ ἐγγράφῳ καὶ εἶτα ὀλοτελῶς ἢ διὰ πολὺ διάστημα πλέον δὲν ἀναφαίνονται, ἐπ' ἐλάχιστον μένοντες συνοδικοί. Δὲν δύναται τις ν' ἀποδεχθῆ, ὅτι οὗτοι χάριν τῆς συνόδου εἰχον ἔλθει εἰς τὴν Κων)πολιν, ἀλλ' ἦσαν τυχαίως παρεπιδημῶντες. Πρὸς ἀπόδειξιν τῆς συμμετοχῆς τῶν τυχαίως παρεπιδημῶντων ὁ Zhishmann προσάγει πατριαρχικὸν γράμμα, ἀφορῶν εἰς τινὰ ἐν Μολδοβλαχίᾳ ἐπίσκοπον Ἰωσήφ καὶ ἀναφέρον τὰ ἐξῆς: «ταῦτα οὖν ἀκούσαντες, συνοδικῶς διέγνωμεν καὶ ἀπεφηνάμεθα, γνώμη καὶ τῶν παρατυχόντων

ἀρχιερέων» (Acta Patr. O)ni II. σελ. 529), ἄτινα ἐρμηνεύει ὡς διακρίνοντα τοὺς **παρατυχόντας** τῶν ἄλλων συνοδικῶν οἴτινες νοοῦνται ὑπὸ τὴν λέξιν **συνοδικῶς** καὶ οἴτινες βεβίως δὲν ἦσαν παρατυχόντες, ἀλλ' ἐπὶ τούτῳ ἐλθόντες μητροπολίται (Die Synoden, σελ. 6 καὶ 7). Ἄλλ' ἡ ἐρμηνεία αὕτη δὲν εἶναι ὀρθή. Οἱ **παρατυχόντες** ἀρχιερεῖς δὲν προστίθενται ὡς δεύτερον συστατικὸν εἰς τὰ ἄλλα μέλη τῆς συνόδου, ἀλλ' εἶναι ἀκριβῶς αὐτοὶ οἱ ἴδιοι συνοδικοί, οἴτινες καὶ διὰ τοῦ **συνοδικῶς** ὑποδηλοῦνται. Ἡ ψήφος τῶν μετὰ τοῦ πατριάρχου ἀποφαινομένων συνοδικῶν διατυπώται ἐν τοῖς ἐγγράφοις, ὅτε διὰ τῶν: **προκαθημένου συνοδικῶς κτλ.** (Acta P. O. I. σελ. 326), ὅτε διὰ τῶν: **διέγνωμεν καὶ ἀπεφηνάμεθα γνώμη κτλ.** (αὐτ. II. 213, 504, 519. I. 56, 80, 195, 230, 242, 270). Εἰς ἀμφιτέρας τὰς περιπτώσεις δὲ ἑκατέρας τῶν φράσεων εἰσάγεται ἡ ψήφος τῶν συνήθων καὶ τακτικῶν μελῶν τῆς ἐκδημοῦσης συνόδου. Ἐἴνα λοιπὸν ἀπλῆ γλωσσικὴ ἀνωμαλία τοῦ συντάξαντος τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ἐγγράφον, ἂν μετὰ τὸ **συνοδικῶς**, ὅπερ καὶ μόνον ἤρκει νὰ ἐκφράσῃ τὴν ψήφον τῆς συνόδου, ἐβηκε πλεοναστικῶς τὸ **γνώμη κτλ.**, παρασυρθεὶς ἐκ τῶν ρημάτων **διέγνωμεν καὶ ἀπεφηνάμεθα**, μεθ' ἃ ἡ τὰ ὅμοια αὐτοῖς ἀκολουθεῖ πάντοτε ἡ φράσις ἐκείνη. Τὸ χωρίον λοιπὸν τοῦτο ἀπλῶς ὅλους τοὺς συνοδικούς χαρακτηρίζει **παρατυχόντας**, ὃν ἀκριβῶς τρόπον καὶ ἕτερον πατριαρχικὸν ἐγγράφον (Acta P. O. II σελ. 519)¹¹, ὅπερ εἶναι σύγχρονον αὐτοῦ.

Ἄλλ' ἀφοῦ πάντοτε τῆς ἐκδημοῦσης συνόδου ἐκτὸς τῶν ἐπὶ τούτῳ ἐρχομένων μητροπολιτῶν μετεῖχον καὶ οἱ τυχαίως παρεπιδημοῦντες ἐν ἴσῃ μοίρᾳ πρὸς

11. Ἐνθα ἐκτὸς τοῦ παρατυχόντες ἀπαντᾷ καὶ καθευθεθέντες.

τοὺς ἄλλους καὶ χωρὶς νὰ διακρίνῃνται ἐν τοῖς ἐγγράφοις ἀπ' αὐτῶν, διατί αἰφνης ἐν τοῖς δυοῖς μνημονευθεῖσιν ἐγγράφοις ρητῶς ἀποκαλοῦνται **παρατυχόντες** καὶ δὴ ὅλα τὰ μέλη τῆς ἐκδημοῦσης χαρακτηρίζονται ὡς τοιαῦτα; Ἡμεῖς νομίζομεν, ὅτι οἱ ὅροι **παρατυχόντες** καὶ **καθευθεθέντες** ἐνταῦθα ἔχουσι γενικωτέραν καὶ ἀορίστον τέραν σημασίαν. Κατὰ τὴν ἀρχήθεν ἔννοιαν τῆς ἐκδημοῦσης συνόδου τὸ εἶναι μητροπολίτην τινὰ παρεπίδημον ἐν Κωνσταντινουπόλει, αὐτὸ καθ' ἑαυτό, ἔδιδεν αὐτῷ τὸ δικαίωμα ν' ἀποτελέσῃ μέλος τῆς ἐκδημοῦσης. Κατὰ τὴν ἀντίληψιν ταύτην, καὶ οἱ ἐπὶ τούτῳ ἐρχόμενοι μητροπολίται, ὅχι διότι ἐπὶ τούτῳ ἤρχοντο, ἀλλὰ διότι ἐρχόμενοι ἦσαν παρεπίδημοι ἐν Κωνσταντινουπόλει, μετεῖχον τῆς συνόδου. Πάντες λοιπὸν οἱ παρεπιδημοῦντες εἴτε οὗτοι ἐπὶ τούτῳ, χάριν δηλ. τῆς συνόδου, ἤρχοντο, εἴτε δι' ἄλλας αἰτίας τυχαίως ἐν Κωνσταντινουπόλει παρεπίδημον, μετεῖχον ἀνεξαιρέτως τῆς ἐκδημοῦσης συνόδου, καὶ τούτους ὁ συντάξας τὰ δύο ἐκεῖνα ἐγγράφα ὀνομάζει τὸ μὲν **καθευθεθέντας**, τὸ δὲ **παρατυχόντας**, μετὰ τὴν σημασίαν τοῦ γενικοῦ καὶ ἀορίστου **ἐκδημοῦντας**, ὡς ἕτερος ἐν ἄλλῳ ἐγγράφῳ ἐγραφε: «συνεδριαζόντων ἡμῖν τῶν ἐκδημοῦντων τῇ βασιλίδι ταύτῃ τῶν πόλεων ἀρχιερέων» (Acta P. O. I. σελ. 144).

Ἄλλὰ πόσον χρόνον παρέμεινεν ἕκαστος μητροπολίτης ὡς συνοδικός; — Ἐξετάζοντες τὴν μνημονευθεῖσαν συλλογὴν τῶν πατριαρχικῶν ἐγγράφων ὑπὸ τὴν ἐποψὴν ταύτην, πατηροῦμεν μεγάλην ποικιλίαν. Οὕτω π. χ. κατὰ τὰ ἔτη 1315 — 1318, ἐξ ὧν σώζονται 32 ἐγγράφα μετὰ μνείας συνοδικῶν εἰς διαφόρους μῆνας ἀναγόμενα, ὁ **Λύμνου** ἀναφέρεται μόνον εἰς δύο ἐγγράφα τοῦ μηνὸς Ἰουλίου 1316, ὁ **Λιτβάδων** μόνον εἰς ἓν ἐγγράφον τοῦ μηνὸς Αὐγούστου 1317, ὁ **Μύρων** μόνον εἰς ἓν ἀχρονολόγητον ἐγγράφον, κεί-

μενον μεταξὺ δύο ἐγγράφων Δεκεμβρίου τοῦ 1315 καὶ Ἀπριλίου τοῦ 1318. Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τούτους ἄλλοι ἀρχιερεῖς παρέτεινον τὴν συνοδικότητα αὐτῶν ἐπὶ πλείονα ἔτη. Οὕτως ὁ Δυρραχίου παρέμεινε διαρκῶς καθ' ὅλην τὴν μνημονευθεῖσαν τετραετῆ περίοδον, ὁ δὲ Ἡρακλείας, ὁ Χάρδιων, ὁ Νικομηδείας, ὁ Νικαίας, ὁ Χαλκηδόνος, ὁ Ποντορακλείας, ὁ Προύσης, ὁ Μονεμβαδίας, ὁ Χριστουπόλεως συμπληροῦσι σχεδὸν καὶ αὐτοὶ τὸ αὐτὸ χρονικὸν διάστημα. Ἐν γένει παρατηρεῖται λίαν ἀκανόνιστος ἐναλλαγὴ τῶν προσώπων ἐν τῇ συνόδῳ καὶ μεγάλη ποικιλία χρονικῆς ποριόδου δι' ἕκαστον ἐξ αὐτῶν, ὅπερ δεικνύει, ὅτι ἐπὶ μέρος οὐδὲν σύστημα ὑπῆρχεν. Ἐκ τῆς θελήσεως ἕκαστου ἐξήρτατο πότε καὶ ἐπὶ πόσον θὰ ἐξεπλήρου τὰ συνοδικὰ καθήκοντα, ὁ δὲ συνήθως μικρὸς ἀριθμὸς τῶν συνοδικῶν δεικνύει, ὅτι ἡ συνοδικότης τότε δὲν ἦτο τι ἐφεδρὸν καὶ ἐπιζήλον.

Ἀνακεφαλαιοῦντες τὰ ἀνωτέρω, παρατηροῦμεν, ὅτι αἱ ἐνιαυσίαι πατριαρχικαὶ σύνοδοι πρωτῶς ἤρχισαν νὰ παραγκωνίζωσι τὰς ἐπαρχιακὰς συνόδους τῶν μητροπολιτῶν, ὅτε τὸν βῶν αἰῶνα ὁ Ἰουστινιανὸς παρέστη προστατῆς τῶν ἐπαρχιακῶν καὶ ἔθεσε περιορισμοὺς εἰς τὰς ἐνιαυσίους πατριαρχικὰς συνόδους. Τὰ ὑπὲρ τῶν ἐπαρχιακῶν συνόδων μέτρα αὐτοῦ δὲν ἔφερον τὸ ποθοῦμενον ἀποτέλεσμα, διότι ἀρχὰς τοῦ 12ου αἰῶνος αἱ ἐπαρχιακαὶ ἀπὸ πολλοῦ ἴσως, δὲν ὑφίσταντο πλέον. Οἱ εἰς τὰς ἐνιαυσίους πατριαρχικὰς συνόδους ὁμως τεθέντες περιορισμοὶ συνετέλεσαν εἰς τὴν ἐξασθένησιν αὐτῶν, ἐνῶ ἀφ' ἐτέρου αἱ ἐνδημοῦσαι βαθμηδὸν ἤρχισον νὰ τακτοποιῶνται καὶ νὰ ἐνισχύωνται. Κατὰ τὸν 13ον αἰῶνα αἱ ἐνισχυθεῖσαι ἤδη ἐνδημοῦσαι ἔθεσαν τέρμα εἰς τὰς ἐξασθενημένας ἐνιαυσίους, ὑποστᾶσαι ὁμως ἐκ μέρος αὐτῶν ἐπιδρασίν τινα καὶ τροποποιήσιν. Ταῦτα εἶνε τὰ διάφορα στάδια τῆς ἐξελίξεως τῶν συνόδων τοῦ οἴκου. Πατριαρχείου μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὧν ἡ κατάδειξις στηρίζεται, ὡς εἶδομεν, ἐπὶ μαρτυριῶν καὶ ἀποδείξεων.

Ἰερ. Β. Κ. ΣΤΕΦΑΝΙΔΗΣ
Καθηγητῆς ἐν τῇ Ἱ. Θεολ. Σχολῇ

ΕΥΧΟΛΟΓΙΟΝ ΚΑΙ ΜΑΓΓΑΝΕΙΑΙ

Εἰς πολλοὺς ἴσως ἤθελε φανῆ παράδοξος ἡ παράθεσις καὶ ὁ συνδυασμὸς δύο ὀνομάτων, ὧν τὸ ἐν ἀποκρούει τὸ ἕτερον, διότι τὸ σύνολον τῶν εὐχῶν, ὅσαι περιεσώθησαν εἰς τε τὸ ἐντυπον Εὐχολόγιον καὶ εἰς ἄπειρα χειρόγραπτα, σκοπὸν ἀκριβῶς ἔχει 'ν' ἀποτρέψῃ ἀπὸ τῶν πιστῶν τὴν ἐπιζήμιον ταῖς ψυχαῖς ἐπίδρασιν γοητειῶν καὶ μαγγανειῶν, εἰς ὧν τὴν βοήθειαν εἰς ἔτι καὶ σήμερον ἀπλοὶ καὶ ἀπαιδεῖτοι χριστιανοὶ, ἢ χλιαροὶ τὴν πίστιν, καταφεύγουσιν. Ἀνεξέταστον λείπω τὸ γε νῦν τὴν ἱστορίαν τῆς ἐμφυσήσεως, τῆς μόνης ἀναπολούσης ἴχνης τι γοητείας, παρὰ χριστιανοῖς τε καὶ τοῖς οὐ τοιούτοις ἐπικρατούσης, στηριζομένης πιθανῶς εἰς τὰ τῆς Γενέσεως· ἀλλ' ἐκεῖ μὲν ὁ Θεὸς ἐνεφύσησεν εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ πρωτοπλάστου πνοὴν ζωῆς, καὶ ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος εἰς ψυχὴν ζῶσαν (Γενέσ. β', 7), οἱ δὲ ἄνθρωποι ἐπιφυσῶσι πνοὴν δαιμονοκτόνου, ἂν ἐπιτρέπηται 'να εἰπωμεν, ἀπαλλάττοντες τοὺς ἀσθενοῦντας ἀπὸ νόσων, ὧν ἡ ἐπιστήμη βραδύνει ἢ ἀδυνατεῖ 'να ἐπενέγκῃ τὴν ταχείαν θεραπείαν· θεωρεῖται βεβαίως εἰς τινὰς περιστάσεις καὶ ἐπικουρικὴ τοῦ τῶν ἰατρῶν ἔργου.

Ἐπερ ἔμενε τοῦτο μόνον ὡς ἐπικουρία καὶ βοήθεια συκίνη, ἤθελεν ἔχει χαρακτῆρα κοσμικῆς ἀγυρτείας· ἀλλ' ἐνίσταται προσλαμβάνει μορφήν ἀσεβῆ, ὑποκαθιστῶσα τὴν τοῦ Εὐχολογίου βίβλον διὰ τῆς διαβολῆτος Σολομονικῆς, τῆς κοινῆς εἰς τὰς τῶν προπάππων ἡμῶν γενεάς, ἢ μᾶλλον γνωστῆς. Ἄγνωτῶ πῶς ἦν αὕτη γεγραμμένη. Εἰς τὴν βιβλιοθήκην τῆς ἱερᾶς τοῦ Σταυρονικήτα μονῆς εἶδον πρὸ τεσσαράκοντα τριῶν ἐτῶν χειρόγραφόν τι τῆς προπαρελθούσης ἐκατονταετηρίδος, ἀπ' ἀρχῆς ἄχρι τέλους αὐτοῦ γεγραμμένον.

νον οὐχὶ διὰ στοιχείων ἀλφαβητικῶν, ἀλλὰ δι' ἀριθμητικῶν, τότε δὲ γηραιοὶ μοναχοὶ μ' ἐβεβαίωσαν ὅτι τοῦτο ἦν ἡ διαβόητος Σολομονική, ἢ βίβλος τῶν παρ' ἡμῶν ἀλχημιστῶν. Ἐξ αὐτῆς ἀνεγίνωσκον δὴθεν εὐχὰς οἱ κάτοχοι τῆς τοιαύτης μαγγανείας, ἧτις ἀπέκρουε βεβαίως τὴν τοῦ Ἐὐχολογίου βοήθειαν, οὔτε, κατὰ καθήκον, ἐπέτρεπεν ὁ ἱερεὺς τὴν πλησίον τῶν ἱερῶν εὐχῶν ἀνακοίνωσιν, ἀπαγγελίαν, ἢ ἀνάγνωσιν γοητευτικῶν κρωγμῶν - εἰ καὶ ὅλως ἀνεγινώσκοντο οἱ εἰς ἡμᾶς καὶ εἰς τοὺς ἐπιγενησομένους ἀκατάληπτοι τῆς Σολομονικῆς ἀριθμοί.

Ἄλλ' ἐπίκλησις καὶ τινος ἐτέρας δυνάμεως παρὰ τὴν θείαν, παρένθεσις καὶ ἐνσφήνωσις συμβόλων ἀνοήτων ἐπισχυόντων τὴν ἐκ Θεοῦ θεραπείαν καὶ βοήθειαν, καὶ μάλιστα συγχρόνων τῇ εὐχῇ, ὃ δὲ χεῖριστον καὶ ἀσεβὲς συγχρόνως τῇ θείᾳ λειτουργίᾳ, συνέβαινε ποτε παρ' ἡμῶν. Τὸ χειρόγραφον, ὅπερ ὑπ' ὧν ἔχω ἀριθμῶν παλαιᾶς κατατάξεως φέρει 89, φυλάττεται δ' ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ ἐνταῦθα Ἁγιοταφικοῦ Μετοχίου, καὶ ἐγράφη κατὰ τὴν ΙΕ' ἑκατοτατηρίδῃ, ἀλλ' οὐδαμοῦ τῶν αὐτοῦ σελίδων διέκρινα τόπον γραφῆς, τόπον προελεύσεως. Παρατίθημι μικρὸν ἐξ αὐτοῦ ἀπόσπασμα, ἔχον οὕτως:

Ἀκολουθία εἰς πτώσιν προβάτων

Ὁφείλει ἀφ' ἐσπέρας ψάλλειν τὴν ἀκολουθίαν τοῦ ἁγίου Μάμαντος, καὶ εἰς τὸν ὄρθρον ὁμοίως. Καὶ μετὰ ταύτην ποιῶσι προσφορὰς ἑπτὰ, μίαν τοῦ Κυρίου, καὶ ἄλλην τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου, καὶ ἄλλην τοῦ ἁγίου Ἐπιφανίου, καὶ ἄλλην τοῦ ἁγίου Μάμαντος, καὶ ἄλλην τοῦ νικοκυρίου, καὶ ἄλλην τοῦ πρωτοποιμήν. Ὁφείλει δὲ ἀπὸ ἀνατολικὴν βρύσιν νὰ ἐπάρῃ ἀρπακτικὸν ὕδωρ, καὶ φέρῃ αὐτὸ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ. Καὶ κόπτει τοῦ ὀμπροστάρι τοῦ κουδούνι καὶ θέτει αὐτὸ εἰς τὸ μέσον τοῦ ναοῦ, καὶ βάλει ἄλας. Καὶ ἄρχεται ὁ ἱερεὺς τὴν θείαν λειτουργίαν, καὶ μετὰ τὸ δοθῆναι

ὁ ἱερεὺς τὴν ἀναφορὰν, εὐγένει ἀλλαγμένος, καὶ ἴσταται ἐπάνω τοῦ κουδούνιου, καὶ λέγει τὴν εὐχὴν τοῦ ἁγίου Μάμαντος:

Τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν

Δέσποτα παντοκράτορ, Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ διὰ σπλάγχνα ἐλέους σου καὶ οἰκτιρῶν καταδεξάμενος διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν τεθῆναι ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου Μαρίας, καὶ ὑπὸ μάγων προσκυνηθεὶς, καὶ σταυρωθεὶς, καὶ ταφθεὶς, καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστὰς, αὐτὸς οὖν Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ εὐλόγησας τὴν πόλιν τοῦ δικαίου Ἀβελ, τοῦ Ἀβραάμ τοῦ δικαίου, πέμψον καὶ τὴν εὐλογίαν σου ἐπὶ τὴν πόλιν ταύτην, καὶ διαφύλαξον αὐτήν, καὶ περιτείχισον αὐτὴν ἀπαντα, τὰ ἔσωθεν καὶ τὰ ἔξωθεν, ἀπὸ πάσης ἀσθενείας καὶ (ἀπὸ) βλάβης τοῦ πονηροῦ, πρεσβείας τοῦ ἁγίου καὶ ἐνδόξου μεγαλομάρτυρος Προκοπίου, καὶ Δομετίου, Πλάτωνος, καὶ Καλλισθένης, καὶ τῶν πρεσβείων τοῦ ἁγίου ἐνδόξου μεγαλομάρτυρος Μάμαντος, Χρυσινθοῦ καὶ Δαρσίας, Ἀνδρονίκου καὶ Ἰουλιανοῦ. Σκέπασον, φύλαξον τὴν πόλιν ταύτην, καὶ εὐλόγησον αὐτήν, ὡς εὐλόγησας τῶν ἁγίων προπατόρων, καὶ διαφύλαξον ταύτην ἀπὸ πάντων ἐναντίων ἀπὸ σπλήνας, ἀπὸ φλεγμονῶν, ἀπὸ ἀβδέλας, ἀπὸ αἰτίας(α), ἀπὸ ψύξης, ἀπὸ τύφλας, ἀπὸ τῆλῆς, ἀπὸ παδάγρας, ἀπὸ νόσους, ἀπὸ καρδίας, ἀπὸ ρουχάλας, ἀπὸ γάλας, ἀπὸ ὑπεργάλας, ἀπὸ φλέβας, ἀπὸ ἐντέρων, ἀπὸ ἀροχορδῶν, ἢ ἀπὸ τῆς ἡμισυτῆς ἡμισυτῆς αἰτίας, οὐ μὴ εἰσέλθῃ ἐπὶ τῆς πόλεως ταύτης, ἢ βλάβης τοῦ πονηροῦ. Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

Καὶ μετὰ τὸ εἰπεῖν τὴν εὐχὴν, λαμβάνει ὁ ἱερεὺς τὸ κουδούνι καὶ ρένει(β) τὰ σφακτὰ σταυροειδῶς, καὶ ρίπτει τὸ κουδούνι εἰς τὸ μέσον τῶν σφακτῶν, καὶ οἶον δόσει τὸ

(α) κακῶς ἢ λέξει ἐπιγεγραμμένη, αἰτίας, ἢ σιστίας ἢ ἀσητίας.

(β) ὁ βρωμογραφεὺς γράφει καὶ ρ' ἐνα τισσφακτῶ τὸ πρῶτον ψηφίον, ὁμοιωθεὶς Ρ μεμελανωμένῳ. Τὰ δ' ἄλλα χειρόγραφον βρῖθαι δυσπέπτων ἀνορθογραφίαν.

κουδοῦνι ἐπέρνει αὐτὸ ὁ ἱερεὺς, καὶ ὁ ποιμὴν ἐπέρνει τὰ σφακτὰ καὶ ἀναχωρεῖ.

§

Πόθεν ἔχει τὴν ἐμπνευσιν, πόθεν ἔχει τὴν καταγωγὴν ἢ πράγματι σατανικὴ αὕτη μαγγανεία, ἢ παρεισδύσασα κακοδοξὸς εἰς Εὐχολόγιον ἑλληνικῆς ἐκκλησιαστικῆς παροικίας, δύσκολον νομίζω ἢ ἀνεύρωμεν, ματαιοποιῶν δὲ ἢ ἀξετάσωμεν. Ὁ σκοπὸς σαφέστατα καταδεικνύεται, δηλὰ γε δὴ ἢ να περιέλθῃ εἰς τὴν κατοχὴν τοῦ παπᾶ ἐν πρόβατον; — ἀλλ' ἠδύνατο ἢ να λάβῃ τοῦτο καὶ χωρὶς μαγγανείων, καθὼς ἐλάμβανον πλείστων χωρίων οἱ ἱερεῖς ἀπὸ τὰ πασίγνωστα ἐν ταῖς ἐπαρχίαις κουρμπάνια, ὅσα, κατὰ τουρκικὸν ἔθος, ἐπικρατήσαν ἐπὶ πολὺ παρ' ἡμῶν, προσφέροντο εἰς τὰς εἰκόνας τῶν ἁγίων, ἵνα τύχωσιν εὐλογίας τὰ ποιμνία, ὡς καὶ πᾶς χριστιανὸς, δυνάμενος οὐ μόνον ἢ ἀγοράσῃ, ἀλλὰ ἢ να προσενέγκῃ πρὸς τροφήν εἰς ἄλλους. Ἐπεβάλπετο λοιπὸν ἢ τοιαύτη συνήθεια παρὰ κληρικῶν καὶ μάλιστα μοναστηριακῶν, δι' οὓς μαρτυρεῖ Θεόφιλος ὁ Καμπανίας ὅτι «χαίρουσι καὶ οἱ μοναστηριακοὶ ἢ να λαμβάνουσι πολλὰ δέρματα, καὶ διὰ πολλῶν ἑξῆς ἡμερῶν ἢ να συνομιλοῦν καὶ ἢ να ἐξετάζουσι οἱ πολλοὶ εἰς τὴν πανηγύριν ἐκείνην πόσα συνήχθησαν δέρματα» (Ταμείον ὀρθοδοξίας· ἐκδόσεως τοῦ 1788· σελ. 136, κεφάλ. ΝΖ'). Καὶ ὁ μὲν Θεόφιλος Καμπανίας εἰς τὸ ἐπόμενον πεντηκοστὸν ὄγδον κεφάλαιον ζητεῖ ἢ ἀποδείξῃ ὅτι «ὄντως ἑλληνικὴ θυσία τὰ κουρμπάνια» ἀλλ' οὐδεὶς ἀρνεῖται ὅτι ἢ μετὰ τῶν τούρκων καὶ μάλιστα τῶν ἀρμενίων ἀπὸ χρόνων παμπάλαιότατων ἀναστροφή καὶ συμβίωσις ἡμῶν εἰσῆγαγεν εἰς τὰς ἡμέρας τῶν πανηγύρεων μονῶν καὶ ναῶν, καὶ κατὰ τὰς τῶν ἁγίων μαρτύρων μνήμας, τὴν θυσίαν τῶν προβάτων ἢ τῶν αἰγῶν τούτων, καθ' ἣς ἐξανίσταται δικαίως ὁ Νικαῖος εἰς τὸ «Πηδάλιον» αὐτοῦ, καθὼς ἐμνήσθη ἐν ἐτέρᾳ μου διατριβῇ. Ὅτι τῶν ἀρμενίων ἦν τὸ ἔθος

μαρτυρεῖ τῆς ἐν Τρούλλῳ Συνόδου ὁ 99 κανὼν «ὡς τινες ἐνδον ἐν τοῖς ἱεροῖς θυσιαστηρίοις μέλη κρεῶν ἐφέροντες προσάγουσιν ἀφαιρέματα τοῖς ἱερεῦσιν ἰουδαϊκῶς ἀπομένοντες» ἀλλ' ἢ συνοδικὴ διάταξις ποιῆν τὸν ἀπὸ τῶν ναῶν ἀποκλεισμόν τῶν ἱερέων ἐπάγεται, τὸ τῆς Ἐκκλησίας ἀκλήρωτον, κατὰ τὴν λέξιν αὐτῆς, φυλάττουσα· «μὴ ἐξεῖναι τινὶ τῶν ἱερωμένων ἀφωρισμένα κρεῶν μέλη παρὰ τῶν προσάγοντων λαμβάνειν, ἀλλ' οἷς ἀρεσθῇ ὁ προσάγων, ταῦτοις ἀρκείσθωσαν, ἔξω τῆς ἐκκλησίας γινόμενης τῆς τοιαύτης προσαγωγῆς. Εἰ δέ τις μὴ τοῦτο αὐτῷ ποιῇ, ἀφοριζέσθω». Τοιαῦται δὲ τινες, ὅμοιαι τῇ ἀρμενικῇ ταύτῃ, ἦσαν ἀεὶ καὶ παρ' ἡμῶν μέχρι καὶ τῆς ΙΓ' ἑκατομυτηρίδας· ὁ Θεόφιλος ὁ Βαλσαμῶν καταλύσας ποτε «εἰς χωρίον τι Καλοτυχάδα ἐπιλεγόμενον (κανὼν 23 Πενθέκτης), ἐν τῷ θεματικῷ Χερρονήσου, κατὰ τὴν ἁγίαν κυριώνυμον τοῦ Πάσχα, εἶδε χωρικά γύναια καὶ ἀνδράρια, μετὰ τὴν ἐωθινήν θείαν ὑμνοδίαν τῷ ναφ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας» — τῷ καθεδρικῷ δηλὰ δὴ ναφ — «συρρέοντα, μετὰ ὀρνιθειῶν ὡν ἐν ἄρτου ζύμῃ συνηνωμένων, καὶ μετὰ κρεῶν τεταριχευμένων, καὶ μετὰ ἄλλων τινῶν εἰδῶν βρωσίμων, ἢ καὶ πρὸς ἄλλο τι ἐπιτηδείων» καὶ ἠρώτησα (λέγει ὁ Βαλσαμῶν) τίνας χάριν τοῦτο γίνεται; καὶ ἤκουσα, ὡς ἕκαστος δεξιούται τὸν ἱερέα τὸν μεταδιδόντα τῷ ναφ τῶν θείων ἁγιασμάτων, ἐφ' οἷς δύναται ἄλλως γὰρ οὐκ ἔξεστιν ἐντυχεῖν τινα τῷ ἱερεῖ καὶ μεταλαβεῖν».

Καὶ ταῦτα μὲν προσφέροντο τοῖς ἱερεῦσιν ἀμέσως καὶ μαγγανείας ἀνεύ, ἀλλὰ τὰ διὰ τοῦ κωδωνίου ἀρπαζόμενα πρόβατα καὶ ἢ τοιουτότροπος ὑπὲρ τοῦ ἱερέως ὠφέλεια, κατόπιν λειτουργίας ἱερᾶς καὶ κατόπιν εὐχῆς ἱερᾶς, ἀποδεικνύουσιν εἰςβολὴν ξενικῶν καὶ ἀθέων ἰδεῶν ἢ δεισιδαιμονιῶν ἐν μέσῳ τῆς ἡμετέρας κοινωνίας, ἣτις καὶ κατόπι τοσοῦτων ἱερῶν κανόνων καὶ μετὰ τὰς ἀπαγορεύσεις τῆς πατριαρχικῆς ἐν Κωνσταντινοπόλει συνόδου, τοσοῦτον εἰχεν ἐπικρατήσῃ ὥστε ἢ να διδάσκῃ λαθροβίως πως, ὅτι αἱ

διὰ τῶν Εὐχολογίων ἐπιβαλλόμεναι ἢ συνιστώμεναι εὐχαὶ καὶ οἱ ἐξουρκισμοὶ ἔπρεπε ἵνα βοηθηθῶσι καὶ ὑπὸ μαγγανειῶν, ἵνα τελεσφορήσωσιν.

Ἐννοεῖται ὅτι τὴν τοιαύτην πίστιν ἢ ἀπιστίαν, ἡ Ἐκκλησία οὐδέποτε συνεβούλευεν, οὔτε βεβαίως ἤθελε συχωρήσει, εἴπερ ἐπισήμως ἐλάμβανε γνώσιν. Ἐκτροπα πολλὰ τοιαῦτα κατεδίκαζεν, ὡς ἀναγινώσκουμεν εἰς Ἐξομολογητάρια καὶ Νομοκανόνας· δεικνύουσι δὲ καὶ ταῦτα, ἃ μὲν θρησκοληψίαν καὶ φανατισμὸν, βαίνοντα μέχρις ἀσεβείας, ἃ δὲ πλατεῖαν ἀμάθειαν· τοιαῦτά τινά εἰσιν αἱ περὶ «γελοῦς» καὶ μοροῦ καὶ στρίγλας προλήψεις, ἀπερ εἰδωλολατρείαν κηρύττουσιν Ἐξομολογητάρια πλαιαῖα. Τῆς τάξεως δὲ, ἡ τοῦ εἶδους τῶν πρώτων, κρίνω τὸ ἐν τινι ἀγιοταφίτικῳ χειρογράφῳ ἐνταῦθα (ἀριθ. κώδ. ΠΒ') φερόμενον, ὑπὸ στοιχείου Δ' ἐν τῇ τελευταίᾳ σελίδι· «Ὡλέπε καὶ τοῦτο, πνευματικὲ, ὅτι πολλαῖς τῶν γυναικῶν λαμβάνουν τὴν θεῖαν κοινωνίαν, καὶ ἐνώνουν αὐτὴν μετὰ ὕδατος, καὶ κολυμβοῦσι μετ' ἐκείνο· καὶ τοῦτο τὸ κάμνον διὰ τὰ ταῖς ἀγαπῶν οἱ ἄνδρες. Καὶ εἰ μὲν εὐρεθῆ τις καὶ ἔκαμε τοιαύτην ἀσεβείαν, μόνον εἰς τὸν θάνατόν του νὰ μεταλάβῃ, καὶ μετανοῶς καθ' ἐκάστην μ'. Λεγέτω καὶ τὸ· Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, Τιὲ καὶ Λόγε τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, διὰ τῆς Θεοτόκου, ἐλέησόν με τὴν ἀρνήτριαν».

Ἐν τούτῳ ἡ μαγγανεία, σχετιζομένη ἱερῷ μυστηρίῳ, ἐνυβρίζει αὐτῷ. Δεικνύει ὁμοίως ἡ μαρτυρία τοῦ χειρογράφου, πόσον ἡ διάδοσις καὶ κραταίωσις σκοτεινῆς ἀμαθίας, σύνδρομον ἔχουσα τὸν ἀπαίδευτον καὶ χυδαῖον φανατισμὸν, δ' δὲ κυριώτερον τὸν μετὰ ἑτεροδόξων συγχρωτισμὸν καὶ συγκοινωνίαν, ἐπηρέασε τοὺς ἀξιελεήτους ἡμῶν προπάτορας καὶ προγόνους, ὥστε ἵνα φρονῶσιν ὅτι ἐπικλήσεις θείας δυνάμεως καὶ βοηθείας οὐδὲν ὠφελοῦσιν ἀνευ μαγγανειῶν. Καὶ ἐγίνωσκον μὲν τὸ τῆς τοιαύτης πεποιθήσεως ἀνυπόστατον οἱ διδάσκαλοι, ἀλλ' ἐσιώπων, βεβαιούντες ἐν ταῖς ὑλικαῖς ἀπολαναῖς ταῖς ἀκινδύνοις τ' ἀκίνδυνον γέρας τῆς συγῆς.

Ὁ μ. χαρτοφύλαξ ΜΑΝΟΤΗΑΪΩ ΓΕΔΕΩΝ

ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΙΑ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΩΝ

Ἀπὸ τοῦ πολυτίμου χειρογράφου, ἀρ' οὐ μεταγράψας τὰ χρυσόβουλλα τῆς Νέας Μονῆς ἐξέδωκα ἐν Δ' τόμῳ τῆς «Ἐκκλ. Ἀληθείας» μεταγράψω νῦν τὸ περὶ Παλαιολόγων βραχὺ τοῦτο σημεῖωμα, χρήσιμον τοῖς ἀναγινώσκουσι τὴν τοῦ Μούραλ Βυζαντινῆν χρονογραφίαν.

Ὁ μ. χ. Μ. Ι. Γ.

ἘΜεγαλὸς ὁ Παλαιολόγος ἔτη κδ'—ἐν τῷ τρίτῳ ἔτει τῆς βασιλείας παρεδόθη τοῖς ρωμαίοις ἡ Κωνσταντινούπολις ἐν ἔτει «σηψη», Ἰνδικτιῶνος δ', κατὰ τὴν κε' τοῦ Ἰουλίου μηνός. Ἀπέθανε δὲ καὶ οὗτος πρῶτος ὢν βασιλεὺς Παλαιολόγος, ἐν ἔτει «σηψα, Ἰνδικτιῶνος ια', κατὰ μῆνα δεκέμβριον, τῆς ια' αὐτοῦ.

Ἄνδρόνικος ὁ υἱὸς αὐτοῦ, καὶ Μεγαλὸς ὁ υἱὸς αὐτοῦ τοῦ Ἀνδρόνικου σὺν τῷ πατρὶ ἔτη μγ'.

Ἄνδρόνικος ὁ υἱὸς αὐτοῦ τοῦ Μεγαλὸ, σταφφορηθεὶς φερούραριου δευτέρου, ἡμέρα σαββάτου, Ἰνδικτιῶνος η' τοῦ «σ'ωλ'γ'» ἔτους, γέγονεν αὐτοκράτωρ ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει χρόνου ιγ', ἡμέρας κγ'.

Ἰωάννης ὁ υἱὸς αὐτοῦ ὁ Παλαιολόγος, ἐστέρθη νοσηβρίου ιθ', ἡμέρα δευτέρου, τοῦ «σ'ων'» ἔτους· ἐβασίλευσεν ἔτη μδ', ἐκοιμήθη δὲ ἐν ἔτει «σιωθδ', φερούραριου ιστ', ἡμέρα πέμπτη.

Μανουὴλ ὁ υἱὸς αὐτοῦ ὁ Παλαιολόγος, ἐστέρθη ζῶντος τοῦ πατρὸς αὐτοῦ κατὰ τὸ «σιωπε'» ἔτος, καὶ ἐβασίλευσεν ἔτη (οὐ σημειοῦνται πόσα).

Ἰωάννης ὁ ἀσίδιμος ἐν βασιλείῳ, ὁ υἱὸς αὐτοῦ, σταφθῆς, ζῶντος τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, ἐν ἔτει 8900, καὶ βασιλεύσας ἔτη (ἀγραπτον), τέθνηκεν ἀκλήρος ἐν ἔτει 8900 (ἀγραπτα τὰ λοιπὰ ἔτη), καὶ ταλικῶν τὴν βασιλείαν τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ Κωνσταντίνῳ.

Ὁ δ' αὐτὸς Κωνσταντῖνος, πρὸ τοῦ σταφθῆναι μεμνηστανόμενος ὢν, ἤρξατο τῆς βασιλείας ἐται (ἀγραπτον)· τότε καὶ ἡ τυραννὶς ἤρξατο, καὶ τὰ τῶν ρωμαίων τέλος εἶδον ἐν μηνὶ μαῖου τοῦ 8981 ἔτους. Παροραθῆ δὲ τὰ ἁμαρτήματα ἡμῶν, καὶ ἴδοιμεν τοῦ γένους αὐθὶς τὴν ἀναζῶσιν. Ναί, γένοιτο, Χριστὲ βασιλεῦ.

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ

- σελ. 3 σειρ. ἀνωθεν 20 ἐκδοχὴ ἀντὶ ἐμδοχῆ
- > 18 σειρ. κάτωθεν 1 Συντάξεως ἀντὶ Διευθύνσεως.
- > 18 σειρ. κάτωθεν 3 ποσειμ(?) ἀντὶ ποσιμ.

Ἰππεύθυνος Μ. Ι. ΓΕΔΕΩΝ

ΕΥΑΡΕΣΚΕΙΑ Μ. ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

Διὰ τοῦ Διευθυντοῦ τοῦ ἡμετέρου Περιοδικοῦ Μητροπολίτου Φιλαδελφείας κ. Χρυσόστομου, λαβοῦσα γνώσιν τῆς ἐκδόσεως αὐτοῦ ἡ Ἁγία καὶ Ἱερὰ Σύνοδος εὐηρεστήθη διὰ τοῦ παρὰ πόδας ἀποσπάσματος πρακτικοῦ Αὐτῆς νὰ ἐκφράσῃ τοῦτο μὲν τὴν ὑψηλὴν Αὐτῆς εὐαρέσκειαν ἐπὶ τούτῳ, τοῦτο δὲ τὰς θερμὰς αὐτῆς εὐχὰς ὑπὲρ τῆς εὐδοκίᾳ τοῦ ἀρξάμενου ἔργου ἐπ' ἀγαθῷ τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ Νέος ποιμὴν θεωρεῖ ὡς πολύτιμον ἐφόδιον τὸ ἐνδιαφέρον τοῦτο τῆς Ἁγίας καὶ Ἱερᾶς Συνόδου, καὶ ἐκφράζων αὐτῇ τὰς θερμὰς αὐτοῦ εὐχαριστίας ἐπὶ τούτῳ, πέποιθεν ὅτι καὶ τὸ ὁμογενὲς δημόσιον δὲν θὰ ὑστερήσῃ κατὰ τὸ ἐνδιαφέρον καὶ πᾶσα προθυμία καὶ δυνάμει θὰ ὑποστηρίξῃ τὸ ἐπ' αἰσίοις ἀρξάμενον κοινωφελὲς ἔργον.

Αὐξ. Ἀριθ. 8.

Ἀπόσπασμα πρακτικοῦ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου.

(Συνεδρίασις 24 Ἰανουαρίου 1919)

Ἡ Ἱερὰ Σύνοδος ἐπὶ τῇ πληροφορίᾳ τοῦ Μητροπολίτου Φιλαδελφείας κ. Χρυσόστομου, Προέδρου τῆς διευθυνούσης τὴν «Ἐκκλησιαστικὴν Ἀλήθειαν» ἐπιτροπῆς, ὅτι ἐξησφαλίσθη ἡ ἐκδοσις παραρτήματος μηνιαίου τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ὀργάνου τῇ συνεργασίᾳ τῶν καθηγητῶν τῆς ἐν Χάλκῃ Ἱερᾶς Θεολ. Σχολῆς καὶ ἄλλων λογίων, ἐξέφρασε διὰ τοῦ Σεβασμιωτάτου Τοποτηρητοῦ τὰς εὐχαριστίας αὐτῆς ἐπὶ τούτῳ καὶ τὴν εὐχὴν ὑπὲρ πλήρους ἐπιτυχίας τοῦ ἐπιδιωκομένου διὰ τοῦ ὡς ἄνω παραρτήματος ὑψηλοῦ σκοποῦ.

Ἐν τοῖς Πατριαρχείοις τῇ 30ῃ Ἰανουαρίου 1919.

Ὅτι ἀκριβὲς ἀντίγραφον.

Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος

(Τ.Σ.)

Ἦ Ἀρχιμ. ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ